

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
BAĞIMLILIK VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ADLİ BİLİMLER ANABİLİM DALI

**ÇOCUKLUK ÇAĞI ÖRSELENME YAŞANTISI İLE PSİKOLOJİK
DAYANIKLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN FARKLI
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ OLAN YETİŞKİN GRUPLAR
ÜZERİNDE İNCELENMESİ**

Kerem ÖZCAN

ADLİ BİLİMLER TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Kadir ÇAKIR

ADANA-2022

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
BAĞIMLILIK VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ADLİ BİLİMLER ANABİLİM DALI

**ÇOCUKLUK ÇAĞI ÖRSELENME YAŞANTISI İLE PSİKOLOJİK
DAYANIKLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN FARKLI
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ OLAN YETİŞKİN GRUPLAR
ÜZERİNDE İNCELENMESİ**

Kerem ÖZCAN

ADLİ BİLİMLER TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Kadir ÇAKIR

ADANA-2022

KABUL VE ONAY

Xxxxxxxxxx Anabilim Dalı

Xxxxxxxxxx Yüksek Lisans Programı Çerçevesinde yürütölmüş olan

**“Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantısı ile Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki
İlişkinin Farklı Demografik Özellikleri Olan Yetişkin Gruplar Üzerinde
İncelenmesi”**

adlı çalışma, aşağıdaki jüri tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Tarihi: .../.../2021

TEZ SINAV JÜRİSİ

Unvan Ad SOYAD

Üniversitesi

Başkan

Unvan Ad SOYAD

SOYAD

Üniversitesi

Üye

Unvan Ad

Üniversitesi

Üye

Unvan Ad SOYAD

SOYAD

Üniversitesi

Üye

Unvan Ad

Üniversitesi

Üye

Yukarıdaki Tez, Yönetim Kurulunun .../.../2021 tarih ve sayılı kararı ile kabul edilmiştir.

ÖNSÖZ

Tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Kadir ÇAKIR başta olmak üzere yüksek lisans öğrenimim boyunca akademik hayatıma katkı sunan Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü'nde görevli tüm hocalarıma içten teşekkürlerimi sunarım.

Tüm öğrenim hayatım boyunca yanımda olan maddi, manevi her türlü desteği sağlayan, kutsal öğretmenlik mesleğini özverili bir şekilde yürüten annem Vahide Şehnaz ÖZCAN ve babam Mehmet ÖZCAN ile enerjileri ve samimi destekleri ile yanımda olan kardeşlerim Ali Kemal ÖZCAN ve Samet ÖZCAN'a teşekkürü borç bilirim.

Bu zorlu süreçte her daim yanımda olduklarını hissettiğim, bana moral veren, beni motive eden değerli arkadaşlarım Haluk, Berkay, Aslıhan, Bülent, Yasin ve Serkan'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

KABUL VE ONAY	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ÇİZELGELER DİZİNİ	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT.....	ix
1. GİRİŞ	1
2. GENEL BİLGİLER.....	5
2.1. Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları.....	5
2.1.1. Tanımı ve Kapsamı	5
2.1.2. Yaygınlığı.....	7
2.1.3. Çocuk İstismarının Türleri	9
2.1.3.1. Fiziksel İstismar	9
2.1.3.2. Cinsel İstismar	11
2.1.3.3. Duygusal ve Psikolojik İstismar	14
2.1.3.4. İhmal	17
2.1.4. Çocuk İstismar ve İhmalinde Risk Faktörleri	19
2.1.4.1. Ebeveyn veya Bakım Verenle İlişkili Risk Faktörleri	21
2.1.4.2. Çocukla İlişkili Risk Faktörleri.....	22
2.1.5. Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları ile İlgili Araştırmalar.....	23
2.2. Psikolojik Dayanıklılık	29
2.2.1. Resilience Kavramının Sözlük Anlamı.....	29
2.2.2. Psikolojik Dayanıklılık Kavramının Ortaya Çıkışı ve Tanımlarındaki Farklılıklar	29
2.2.3. Psikolojik Dayanıklılık ile Karıştırılan Kavramlar	41
2.2.3.1. Ego Resiliency (Ego dayanıklılığı).....	41
2.2.3.2. Hardiness (Dayanıklılık).....	41
2.2.3.3. İnvulnerable (Kırılgan olmama)	42

2.2.4. Psikolojik Dayanıklılık Araştırmalarının Gelişimsel Süreci.....	42
2.2.5. Psikolojik Dayanıklılığı Etkileyen Faktörler	45
2.2.5.1. Risk Faktörleri	46
2.2.5.2. Koruyucu Faktörler	47
2.2.5.3. Olumlu Sonuçlar	48
2.2.6. Psikolojik Dayanıklılığın Boyutları	49
2.2.7. Psikolojik Dayanıklılığı Yüksek Bireylerin Özellikleri.....	51
2.2.8. Psikolojik Dayanıklılık ile İlgili Araştırmalar	55
3. YÖNTEM	60
3.1. Amaç ve Yöntem	60
3.2. Evren ve Örneklem	60
3.3. Veri Toplama Aracı	60
3.4. Araştırmanın Hipotezleri	63
3.5. Araştırmada Verilerin Analizi.....	64
4. BULGULAR.....	65
4.1. Araştırmadaki Değişkenlerin Psikometrik Özellikleri.....	65
4.2. Araştırma Örneklemine İlişkin Demografik Bilgiler.....	66
4.3. Araştırmada Yer Alan Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	69
4.4. İstismar Puanı Yüksek ve İstismar Puanı Düşük Grupların Diğer Ölçeklerden Aldıkları Puanlar Açısından Karşılaştırılması.....	70
4.5. Hipotezlerin Araştırılması.....	71
5. SONUÇ ve TARTIŞMA	87
5.1. Sonuç	87
5.2. Tartışma	88
KAYNAKLAR	91
EKLER	106

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa No:

Çizelge 4.1.	Araştırmadaki Değişkenlerin Psikometrik Özellikleri (N = 614).....	66
Çizelge 4.2.	Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Dağılım Değerleri	67
Çizelge 4.3.	Temel Psikolojik İhtiyaç Doyumu, ITEA-S (anne ve baba), Yaşam Doyumu, Depresyon ve Benlik Saygısı Puanlarının Korelasyon Değerleri Özeti	70
Çizelge 4.4.	Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantısı Puanlarının Karşılaştırılması	71
Çizelge 4.5.	Fiziksel İstismar Puanları ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması	71
Çizelge 4.6.	Duygusal İstismar Puanları ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması.....	73
Çizelge 4.7.	Cinsel İstismar Puanları ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması	75
Çizelge 4.8.	Bireylerin Yaşları ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması	77
Çizelge 4.9.	Bireylerin Cinsiyetleri ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması	77
Çizelge 4.10.	Bireylerin Medeni Durumları ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması.....	78
Çizelge 4.11.	Bireylerin Gelir Düzeyleri ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması.....	79
Çizelge 4.12.	Bireylerin Çocuk Durumları ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması.....	80
Çizelge 4.13.	Bireylerin Çocukluk Yaşantıları ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması.....	81
Çizelge 4.14.	Bireylerin Ebeveyn Durumları ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması.....	82
Çizelge 4.15.	Bireylerin Yaşları ile Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantısı Puanlarının Karşılaştırılması.....	83
Çizelge 4.16.	Bireylerin Cinsiyetleri ile Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantısı Puanlarının Karşılaştırılması.....	84
Çizelge 4.17.	Bireylerin Psikiyatrik Durumları ile Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantısı Puanlarının Karşılaştırılması	84
Çizelge 4.18.	Psikolojik Dayanıklılığın, Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantısını Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi	85

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
APA	: American Psychological Association (Amerika Psikoloji Derneği)
BAAK	: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu
vb.	: ve benzeri



ÖZET

Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantısı ile Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki İlişkinin Farklı Demografik Özellikleri Olan Yetişkin Gruplar Üzerinde İncelenmesi

Çocuklar eski çağlardan günümüze kadar, fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddete, ekonomik olarak sömürülmeye ve daha farklı şekillerde istismarlara maruz kalmışlardır. Maruz kalınan örselenme yaşantıları içerisinde kişiyi pek çok yönden etkileyen, psikolojik izler meydana getiren fiziksel, cinsel ve duygusal travmalar olabileceği gibi fiziksel, cinsel ve duygusal ihmal durumları da vardır. Çocukluk döneminde yaşanan örselenme yaşantıları, ilerleyen dönemlerde ortaya çıkan rahatsızlıklar için risk meydana getirmektedir. Bu çalışmada çocukluk çağı örselenme yaşantısı ile psikolojik dayanıklılık arasında olan ilişki farklı demografik özelliklere sahip olan yetişkin gruplar üzerinde incelenmiştir.

Araştırmada Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları alt boyutları (Duygusal Kötüye Kullanım ve Duygusal İhmal, Fiziksel Kötüye Kullanım, Cinsel Kötüye Kullanım) arasında pozitif ilişki katsayıları,

Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği alt boyutlarından; Sosyal Yeterlik-Kendilik Algısı alt boyutları arasında (insanlar kendilerine güvendikçe, yeteneklerine güvendikçe, pozitif bakış açısı geliştirdikçe dışa dönüklük, dostluk kurma esneklikte azalma) negatif ilişki kat sayıları,

Diğer Alt Boyutlar arasında ise (Sosyal Yeterlik, Aile Uyum, Sosyal Kaynaklar, Yapısal Stil, Kendilik Algısı) pozitif yönlü korelasyonel ilişki bulgulanmıştır.

Duygusal Kötüye Kullanım, Fiziksel Kötüye Kullanım, Cinsel Kötüye Kullanım alt boyutları ile Gelecek Algısı, Yapısal Stil, Sosyal Yeterlik, Aile Uyum, Kendilik Algısı ve Sosyal Kaynaklar alt boyutları arasında negatif yönlü korelasyon saptanmıştır. Araştırmanın hipotezleri doğrultusunda bu bulgular tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocukluk Çağı Örselenmesi, Çocukluk istismarı ve ihmal, Psikolojik Dayanıklılık, Psikolojik Dayanıklılık Alt Boyutları,

ABSTRACT

An Investigation of the Relationship Between Childhood Trauma and Resilience on Adult Groups with Different Demographic Characteristics

Children have been exposed to sexual, physical and psychological violence, death, economic exploitation and other forms of abuse from ancient times to the present. There may be physical, sexual and emotional traumas that affect the person in many ways and cause psychological scars, as well as physical, sexual and emotional neglect. The traumatic experiences in childhood pose a risk for the disorders that occur in the future. In this study, the relationship between childhood traumatic experience and resilience was examined on adult groups with different demographic characteristics.

In the study, positive correlation coefficients were found between Childhood Trauma sub-dimensions (Emotional Abuse and Emotional Neglect, Physical Abuse, Sexual Abuse). From the sub-dimensions of the Resilience Scale; Negative correlation coefficients were found between Social Efficiency-Self-Perception sub-dimensions (as people trust themselves, gain confidence in their abilities, and develop a positive perspective, extroversion, friendship-building flexibility decreases). A positive correlational relationship was found between the other sub-dimensions (Social Competence, Family Cohesion, Social Resources, Structural Style, Self-Perception). A negative correlation was found between Emotional Abuse, Physical Abuse, Sexual Abuse sub-dimensions and Future Perception, Structural Style, Social Competence, Family Cohesion, Self-Perception and Social Resources sub-dimensions. These findings were discussed in line with the hypotheses of the research.

Keywords: Childhood Abuse, Childhood abuse and neglect, Psychological Resilience, Resilience Sub-Dimensions,

1. GİRİŞ

Çocuklara kötü davranılması insanlık tarihi kadar eskidir. Çocuklar eski çağlardan günümüze kadar cinsel, fiziksel ve psikolojik şiddete, ölüme, ekonomik olarak sömürülmeye ve daha farklı şekillerde istismarlara maruz kalmışlardır (1). Çocukların maruz kalmış oldukları bu kötü durumda psikolojik sıkıntıların haricinde yaşam boyunca pek çok sağlık durumuna da etkide bulunmuştur. Bu yaşanan kötü durumlardan kaynaklı ortaya çıkan sıkıntılar ile ilgili elde edilen verilere gün geçtikte yenileri eklenmektedir. Böylelikle bireylerin ruh sağlığında olumsuz yönde etkide bulunan sebepler pek çok kuramcının ve araştırmacının çalışma konusunu oluşturmuştur (2).

Her çocuğun şiddetten uzak, sağlıklı bir yaşam sürmeye hakkı bulunmaktadır. Fakat, dünyada milyonlarca çocuk her yıl cinsel, fiziksel ya da duygusal istismara maruz kalmakta veya bu duruma tanıklık etmektedir. Çocukluk çağı örselenme yaşantıları, kurbanların ruhsal ve fiziksel sağlık ile iyilik halleri ve gelişimlerinde ciddi etkilere sebep olan evrensel bir problemdir (3).

Çocukların yaşamış olduğu bu kötü durumlar ile ilgili çalışma yapan kuramcılardan birisi olan Freud, insan hayatında hayatlarının ilk dönemlerinin çok önemli olduğunu ve bu dönemlerde gerçekleşen olayların, bireylerin kişilik gelişimleri üzerinde etki ettiğini savunmaktadır (4). Kişiliğin ortaya çıkmasında doğum ile birlikte çevresel etkenler ve genetik birbirlerinden fazlaca etkilenmektedirler. Genetik ve çevresel faktörlerden etkilendiği yönünde vurgu yapılan kişiliğin, ilk çocukluk dönemlerinde çocuk anne baba ilişkisinin ve sosyal çevrenin de son derece önemli olduğu belirtilmiştir (5). Bu sebeple çocuğu doğduğu andan itibaren ebeveyni ya da çocuğun bakımını sağlayan kişinin çocuk üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu durum gelecekteki hayatının biçimlenmesinde önemlidir. Çocuğun ebeveynleri tarafından istismar edilmesi psikolojisini, davranışsal durumunu ve gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir (6). Bireylerin kişilik gelişimlerinde çocuğun maruz kaldığı örselenme yaşantılarının önemli bir rolü olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla kişilerin ilk yıllarında olan yaşantıları hakkında bilgi sahibi olmak, şimdiki bilişsel şemalarını, kişilik özelliklerini ve ruhsal durumlarını bilmek anlamına gelmektedir (7).

Çocukluk çağı örselenme yaşantıları çocuğa zarar veren eylem veya eylemsizliklerin hepsini kapsamakta, istismar ve ihmali de içinde barındırmaktadır. Yaşanan bu olumsuzluklar sonucunda çocuğun ruhsal, psikososyal, fiziksel ya da cinsel yönden zarar görmesi söz konusudur (8). Çocuğun karşı karşıya geldiği örselenme yaşantıları toplumsal bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Örselenme yaşantıları farklı din, sosyal gruplar ve kültürlerde görülmekle birlikte diğer psikolojik etkenlerle birlikte ailenin sosyo-ekonomik durumu da istismara maruz bırakılma ihtimalini arttırmaktadır. Böylece mevcut bulundukları dönemde ya da gelecek dönemlerde örselenme yaşantısı geçiren kişiler için olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaktadır (9). Başgül (10)'e göre, örselenme yaşantılarının her zaman gündemde olduğuna dikkat çekerek bu olumsuz durumun sadece aile problemi olmadığını iş, sosyal, hukuk ve eğitim alanlarında tesir eden bir problem olduğunu ifade etmiştir. Kurumlardaki bu konu ile ilgili yetkin kişilerin çok yönlü bir şekilde çalışma halinde olmasının önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Çocukluk döneminde yaşanan örselenme yaşantıları, ilerleyen dönemlerde ortaya çıkan bedensel ve ruhsal rahatsızlıklar için risk meydana getirmektedir. Maruz kalınan örselenme yaşantıları içerisinde kişiyi pek çok yönden etkileyen, psikolojik izler meydana getiren fiziksel, cinsel ve duygusal travmalar olabileceği gibi fiziksel, cinsel ve duygusal ihmal durumları da vardır. Bireylerin bağ kurdukları birincil bakım sağlayan insanlar ile olan ilişkilerinin sekteye uğraması sonucunda psikolojik temeli oluşturan benlikleri zarara uğramaktadır (11). Örneğin, bu konu ile ilgili olarak Başgül'ün (10) yapmış olduğu çalışma enstest vakalarında çocuğun tanıdığı, yakını olan bireyler tarafından şiddet ve tehdit yolu ile değil kandırma yolu ile cinsel istismara maruz kalındığını ifade etmektedir. Buna bağlı olarak bireyin benliğine zarar gelmesi ile kimlik bulma konusunda psikolojik ve sosyal sorunlar ile karşı karşıya geleceğini ve bir yakını tarafından cinsel istismar edilen çocuğun psikolojik olarak etkilendiğini söylemektedir.

Herbisan'ın ifade ettiğine göre; çocukluk döneminde yaşanan istismar yaşantılarının bilişsel ve fiziksel sağlığı olumsuz yönde etkileyeceği ve stres ve sıkıntı gibi problemler ortaya koymaktadır (13). Bu görüşü destekler nitelikte olan bir başka çalışmada ise, çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kalan kişilerin uzun bir süre olumsuz durumlar içinde olacağına vurgu yaparak depresif semptomlar, uyku sorunu,

kavgacı olma, öfke kontrolsüzlüğü ve okula uyum sağlamada problem yaşama gibi davranışsal sorunlar olduğu tespit edilmiştir (10).

Çocukluk döneminde yaşanan ihmal ve istismar yaşantılarının bireylerin kişiliklerine etki ettiği gözlemlenmektedir. Özellikle ergen bireylerin tanımış olduğu birisi tarafından cinsel istismara maruz kalmasıyla bireyin zihinsel açıdan gelişmiş seviyesi olduğundan dolayı kendisine karşı örselemeyi yapan kişiye karşı ihanete uğramışlık ve umut kırıklığını duygularını içselleştirmektedir. Buna bağlı olarak bireyin ilerleyen dönemlerde öfkeli ve yapıcı olamayan davranışlar sergilemesi görülebilmektedir (9).

Alan ayazında örselenme ve psikolojik dayanıklılık farklı bakış açıları ile ele alınmış ve çocukluk döneminde yaşanan yaşantıların yaşamımızı, davranışlarımızı, tutumlarımızı ve kişiliğimize etki ettiği ifade edilmiştir. Bu çalışmada çocukluk çağı örselenme yaşantıları ve türleri ile psikolojik dayanıklılık, buna etki eden faktörler ile dayanıklılığın boyutları ele alınarak inceleme yapılmıştır.

Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan 1. Maddeye göre, daha erken bir dönemde reşit olma durumu haricinde her insan on sekiz yaşına kadar çocuk sayılmaktadır. Zihinsel ve fiziksel olgunluğa erişmemiş çocuklar özel bakıma ve himayeye ihtiyaç duymaktadırlar. Çocuk Hakları Sözleşmesine göre, çocuğun ebeveynleri, yasal olarak velileri veya çocuğun bakımını sağlayan kişiler tarafından cinsel, psikolojik, fiziksel gelişimine yönelik olarak incinme, istismar, ihmal ve şiddete maruz bırakılmasının engellenmesi için devletlerin bütün yönetsel, toplumsal, eğitim ve yasal olarak önlem alması gerekmektedir (13).

Bireylerin sonraki yaşamalarında çocukluk çağı örselenme yaşantılarının ne derecede ve nasıl bir etkide bulunduğunu, bu etkinin kişiler arası ilişkilerinde, bireylerin davranışlarında ve kendi içinde nasıl olduğunu bilmek önemli bir durumdur. Bireylerin çocukluk çağında yaşamış olduğu örselenme yaşantılarının yaşamının sonraki dönemlerinde karışılacak oldukları durumlar karşısında psikolojilerinin, olaylara verecekleri tepkilerin, yaşamlarında karşılarına çıkacak iyi ya da kötü her türlü olay karşısında psikolojilerinin dayanaklıkları üzerindeki etkisine yönelik inceleme çalışmasına girilmiştir.

Bu bilgilerden yola çıkarak, bu çalışmada çocukluk dönemi örselenme yaşantılarının yetişkinlik dönemindeki sonuçlarına yönelik olarak kapsamlı bir çerçeve

sunmak için örselenme yaşantılarının psikolojik dayanıklılığın farklı demografik özelliklerdeki kişilerin araştırılması yapılmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde çocukluk çağı örselenme yaşantısı ve türlerinin tanımlaması yapılarak, risk faktörlerine değinilecektir. Çalışmanın ikinci bölümde psikolojik dayanıklılık, Psikolojik dayanıklılığın faktörleri ve boyutlarına yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü yani son bölümünde ise çocukluk çağı örselenme ve psikolojik dayanıklılığın demografik özelliklerine göre incelenecek, elde edilen sonuçlara yer verilerek, aralarında olan ilişki aktarılacaktır.

Araştırmanın Konusu: Çocukluk çağı örselenme yaşantısı ile psikolojik dayanıklılık değişkeni üzerine karşılaştırmalı bilimsel çalışma yapmaktır. Araştırmaya farklı demografik özelliklere sahip (ikamet edilen il, ilçe, mahalle, meslek, gelir durumu, medeni durum, psikiyatrik öykü vb.) yetişkin grupların katılması hedeflenmektedir. Yetişkin gruplarına göre psikolojik sağlamlık/dayanıklılık, çocukluk çağı örselenme yaşantısına göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılacaktır.

Araştırmanın Amacı: Çocukluk döneminde örselenme yaşantısına sahip olan bireylerin yetişkinlik dönemlerinde psikolojik dayanıklılıklarını ve psikolojik dayanıklılığın demografik değişkenlere göre ilişkisini incelemektir.

Araştırmanın Önemi: Yetişkin psikolojik dayanıklılığın hangi değişkenlere göre farklılık gösterdiğinin ortaya konulabilmesi yönünden yapılan bu araştırmanın ilgili bilimsel literatüre katkıda bulunulabileceği düşünülmektedir. Psikolojik dayanıklılık ile ilgili alan yazında yapılan çalışmaların yetersiz olduğu ve özellikle de yetişkin psikolojik dayanıklılık alanında daha çok bilimsel çalışmaya ihtiyaç olduğu göz önüne alındığında yapılan araştırma ile psikolojik dayanıklılık değişkeni üzerine yapılacak olan takip eden çalışmalar için yol gösterici olacaktır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları

2.1.1. Tanımı ve Kapsamı

Çocuktan sorumlu olan yetişkin veya kurumlar tarafından çocuğun zihinsel, duygusal, fiziksel ve toplumsal gelişimi kısıtlayan ya da engelleyen davranışlar göstermesi ve çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişmesi yönünden gerekli olan davranışların sergilenmemesi çocuk ihmali ve istismarı olarak tanımlanmaktadır (14).

Dünyanın birçok yerinde yıllardır edebiyatta, bilimde ve sanatta çocuk istismarı işlenmiş olgudur. Eski çağlardan bu yana çocukların sakatlanması ve terk edilmesi, öldürülmesi, cinsel kötüye kullanımı ve yetersiz bakılması gibi durumlar gerçekleşmiştir. Fakat ilk kez bu olgu Kempe ve arkadaşlarının 1962 yılında yapmış olduğu çığır açan “sarsılmış bebek sendromu” adlı çalışması ile bilim çevrelerinde dikkat çekmiştir (15, 16).

İngilizcede yer alan “child abuse and neglect” teriminin Türkçe karşılığı olarak “çocuk istismarı ve ihmali” kavramı kullanılmaktadır (17). Bu olgu farklı disiplinler tarafından incelenmekte ve her disiplin tarafından kendine göre isimlendirme yapılmakta ve değerlendirilmektedir. Örnek olarak sağlık alanında çalışan kişiler “dövülmüş çocuk sendromu” kavramını kullanarak durumun fiziksel yönlerine odaklanırlarken, hukukçular “fena muamele” terimini kullanarak bu kavramı bir suç bağlamında incelemektedirler. Bu kavram için ruh sağlığı çalışanları ise “ezim ve örselenme” gibi terimler kullanarak bu yıpratıcı yaşantının toplum ve birey üzerindeki etkilerini incelemektedirler (18). Bu çalışmada çocukluk döneminde yaşanmış olan kötü yaşantıları tanımlamak için “çocukluk çağı örselenme yaşantısı” ve “çocuk istismarı ve ihmali” kavramları kullanılacaktır.

Çocuk istismarı ve ihmali alanında yapılan çalışmalar da yalnızca tanım yapmak bile başlı başına bir problem oluşturmaktadır. Bunun nedeni ise istismar ve ihmalin ne sonucunda oluştuğu ile ilgili algı kültürden kültüre ve zaman içinde değişiklik göstermektedir. Örnek olarak istismar veya ihmal olarak günümüzde değerlendirebilecek bir davranış, geçmişte uygun disiplin sağlama yöntemi ya da normal ebeveyn davranışı sağlama yöntemleri olarak algılanmaktadır (17).

Parke ve Collmer (19)' in ifade ettiğine göre, çocuk istismarının tanımlanması açısından üç farklı yaklaşım yer almaktadır. Bu yaklaşımlardan birincisinde, sebep olduğu sonuçlar göz önüne alınarak istismarın tanımlanması yapılmaktadır. Bu tür açıklamalar fiziksel istismar noktasında farklı bir tanımlama verse dahi uzun dönemde etki ortaya koyan ya da etkileri gözle görülmeyen diğer istismar türlerinin tanımlanmasında kullanılacak bir yöntem değildir. Bir başka yaklaşım ise, istismarın tanımlanmasının yapılmasında göz önüne alınması gereken şey istismarcının niyetidir. Fakat niyet değerlendirmesi yapılabilir, gözle görülebilir bir durum olmadığından dolayı değerlendirme aşamasında çok fayda sağlayamayacağı düşünülmektedir. Bunun yanında çocuğun almış olduğu zararın niteliğini ve şiddetini istismarcı yetişkinin niyeti değiştirmemektedir. Üçüncü yaklaşımda ise, yaşanan istismarın değerlendirmesini yapan kişinin istismarı gerçekleşen kültürde incelemesi gerekmektedir. Bu yaklaşımlar tarih boyunca göz önünde bulundurularak çocukluk çağı istismar ve ihmal yaşantıları ile ilgili olarak çeşitli tanımlamalar yapmışlardır. Avery ve First (20)'e göre, çocuklara karşı uygulanan her türlü kötü tutum çocuk istismarı olarak tanımlanmaktadır. Helfer (21)' e göre, çocukların fiziksel ve ruhsal gelişimlerine aile bireyleri arasındaki iletişim ya da iletişim eksikliği zarar vermektedir. Ludwig (22)'e göre istismar ile ilgili yapılan tanımların yetersiz olduğunu ifade ederek, istismar olgusunun sosyal toplumsal, ailesel ve bireysel fenomen olarak ele alınması gerektiğini belirtmektedir.

Çocuğun örselenmesi Amerika'da yer alan “Örselenen ve İhmal Edilen Çocuklar Merkezi” çocuğa karşı duygusal, fiziksel ve cinsel zararlar ile sonuçlanan ve tekrar eden kötü davranışlar veya çocuğun anne-baba ve diğer yetişkinlerin ihmali şeklinde tanımlanmaktadır (24).

Kempe ve Helfer (24)'e göre, çocuğa yönelik olarak uygulanan istismar ve ihmal *“ana babaların veya çocuktan sorumlu kişilerin girdiği veya girmeyi ihmal ettiği eylemler sonucunda çocukların kaza dışı bazı hasarlar almaları”* şeklinde tanımlanmaktadır. Bazı kaynaklarda çocuk istismarı tek başına ele alınırken, bazı kaynaklarda da çocuğa karşı uygulanan kötü muamelenin kapsamında çocuk ihmali kavramı ile birlikte kullanılmıştır. Çocuk ihmali pasiftir ve bir eylemsizlik vardır; çocuk istismarı ise aktiftir ve bir eylem göz konusudur (26).

Bir toplumda çocuk ihmali ve istismarı olarak ebeveynin hangi eylemlerinin kabul edildiği, o toplumun ceza ve disiplin yöntemlerine, inanç ve değerlerine, çocuğa yönelik

kabul edilebilir ve kabul edilemez davranışların ne olduğuna ve o toplumda çocuğa verilen değere bağlı olarak şekillenmektedir (26). Bu nedenle kültürel özelliklerinde istismar ve ihmalin evrensel bir tanımı yapılırken göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

58 farklı ülkede yapılan çocuk istismarı tanımlarını Uluslararası Çocuk İstismar ve İhmalini Önleme Topluluğu (The International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect)” gözden geçirmiş ve neylerin istismar olarak kabul edildiğine dair bazı ortak noktaları belirlemiştir. Bu konu ile ilgili “Dünya Sağlık Örgütü Çocuk İstismarını Önleme Toplantısı”nda 1999 yılında şu tanımlama yapılmıştır (27):

“Çocuk istismarı veya çocuğa karşı kötü muamele, çocuğun sağlığını, hayatta kalımını, gelişimini, itibarını (sorumluluk, güven, güç) olumsuz etkileyen veya olumsuz etkileme potansiyeli bulunan her türlü fiziksel ve/veya duygusal kötü davranış, cinsel istismar, ihmal veya ihmalkâr davranışlar, ticari veya başka türlü sömürülmeyi içerir”.

2.1.2. Yaygınlığı

Pek çok toplumda ve her sosyoekonomik düzeyde görülen, çocuk istismarı ve ihmali oldukça ciddi problemlere sebebiyet veren bir toplum sorunudur. Dünyada 1-14 yaş grubundaki 40 milyon çocuk Dünya Sağlık Örgütü’nün verilerine göre istismar ve ihmale uğramakta ve desteğe gereksinim duymaktadırlar. Amerika’da bulunan 0-17 yaş aralığında olan her 1000 çocuktan 10 çocuğun örselendiği ifade edilmektedir (2, 28). Türkiye’de ise Başbakanlık Aile Araştırma Kurumunun (BAAK) yapmış olduğu bir araştırmadan elde edilen verilere göre, çocukların %46’sının istismar veya ihmale uğradığı belirtilmiştir (29). Aile İçi İstismar Dünya Çalışması’nda (WorldSAFE) ebeveynlerin çocuklarını disipline etme davranışları araştırılmaktadır. Bu çalışmada beş ülkede duygusal ve fiziksel istismarın yaygınlığı incelenmeye alınmıştır. Yaygınlık oranları bu ülkeler için Hindistan’da %36- %70, Mısır’da %26-%72, Filipinler’de %21-%82 ve ABD ve Şili’de %4- %85 arasında değiştiği ifade edilmektedir (30).

ABD’de gerçekleşen Sağlık ve İnsani Hizmetler Bölümü (U. S. Department of Health and Human Services)’nün yürütmüş olduğu “Olumsuz Çocukluk Çağı Deneyimleri Çalışması”nda (Adverse Childhood Experiences Study) yetişkinlerde %10,6’sı duygusal istismar, %20,7’si cinsel istismar, %24,7’si ihmal yaşantısı ve %28,3’ü fiziksel istismar olduğu bildirilmiştir (31).

Türkiye’de 2000 yılında Devlet İstatistikleri Enstitüsü tarafından yapılan bir çalışmada 6758 çocuğun farklı sebeplerden dolayı terk edilen veya mağdur durumunda olduğu belirlenmiştir (32). 2002 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu ve Sosyal Hizmetler tarafından bildirilen verilere göre, hakkında koruma kararı çıkartılan çocukların %1’ini aile dışı cinsel istismar, %1’ini ensest ve %10’ununu aile içi fiziksel ve duygusal istismar vakaları meydana getirmektedir (33). Ülkemizde 4-12 yaş aralığında olan çocuklarda duygusal ve fiziksel örselenmenin araştırılması yapılan bir çalışmada erkeklerin ise %32,5’inin kızların %34,6’sının örselenme yaşantısına maruz kaldıkları ortaya konulmuştur (34).

Literatür incelemesi yapıldığında çocuğa yönelik olarak yapılan kötü davranışlar ile ilgili yapılmış olan çalışmalarda büyük bir kısım cinsel istismar konusunda odaklanmıştır. Diğer kısımda ise fiziksel istismar ile ihmal vardır (35). Duygusal, fiziksel, cinsel istismar ve ihmali birlikte inceleyen çalışmalarda çoklu istismara maruz kalma oranının çok fazla yüksek olduğu ileri sürülmektedir. Bu konuda yapıla bir çalışmada yer alan katılımcıların istismar bildirenlerde %34,6’sı birden fazla türüne maruz kaldıkları ortaya konulmuştur (36, 37, 38).

Çocuk istismarı ve ihmali konusunun genellikle aile içinde, kapalı alanlarda görülmesi, çocuğun bu olayı söylememesi için tehdit edilmesi, sevdiklerinin zarar görmesini istemesi, utanması ya da onlardan ayrı kalmamak gibi nedenlerden ötürü incelenmesi, araştırılması zordur. Bildirimdeki azlık ve kayıtların yetersizliği azlık nedeniyle sağlıklı veriler elde edilememektedir. Çocuk istismarı ve ihmali konusunun sıklığı ve yaygınlığıyla ilgili elde edilen rakamsal veriler buzdağının sadece görünen kısmını meydana getirdiği düşünülmektedir (39, 18, 40).

Çocuk istismarı ile ilgili yapılan çalışmalar muameleye maruz kalan çocukların sayısında bir artış olduğu gözlenmektedir. ABD Devletleri Üçüncü Ulusal Çocuk İhmali ve İstismarı İnsidans Çalışmaları’ndan elde edilen verilere göre, istismar ve ihmale maruz bırakılan çocukların sayısı 1986-1993 yılları arasında veriler ikiye katlanarak 2.8 milyona çıkmıştır (41). 2006 yılında Çocuk Vakfı tarafından hazırlanan Türkiye’nin Çocuk Karnesi’ne göre son 5 yılda ihmal ve istismar ihmalinin yaygınlaştırdığı yaygınlaştığı görülmüştür. Ekonomik istismar en yaygın istismar türlerindendir. Bunun yanında, çocuk pornografisi yönünden de Türkiye, çocuklar açısından riskli bir ülke durumuna gelmektedir (42). Toplumsal farkındalık ve bu alanda yapılan çalışmaların

sayısının artması ile çocuk istismar ve ihmaliinde göze çarpan artışın ilişkili olduğu düşünülmektedir (43).

2.1.3. Çocuk İstismarının Türleri

Çocuk ihmali ve istismarına yönelik olarak yapılan farklı tanımlamalar olsa dahi ortaya konulan zarar yapılan tüm tanımlamalarda ortaktır. Çocuklar duygusal, sosyal, fiziksel ve cinsel yönden yaşanan bu tür olumsuz yaşantılar neticesinde zarar görmektedir. Genellikle çocuk istismarı çocukların etkileniş şekline göre sınıflandırılmaktadır (44, 45).

Çocuğa yönelik olarak yapılan kötü muamele Dünya Sağlık Örgütü tarafından 4 gruba ayrılmıştır (2):

- Fiziksel İstismar,
- Cinsel İstismar,
- Psikolojik ve Duygusal İstismar,
- İhmal

2.1.3.1. Fiziksel İstismar

18 yaşından küçük olan çocuk veya gencin, ebeveyni ya da bakımından sorulu olan başka kişiler tarafından sağlığına zarar verme tehdidi veya zarar verecek şekilde sürekli ve sistemli bir biçimde örselenmesi fiziksel istismar olarak tanımlanmaktadır (46, 47).

Fiziksel bulgular ve en sık rastlanması nedeniyle en kolay belirlenen istismar türüdür. İstismar konusunda literatürde yapılan ilk çalışmalar genellikle fiziksel istismar üzerine yapılmıştır; hatta yapılan bu çalışmalarda fiziksel istismar bağlamında cinsel istismar da incelenmiştir (44).

Fiziksel istismar en geniş anlamda “çocuğun bir yetişkin tarafından kaza dışı yaralanması” olarak tanımlanmaktadır. Fiziksel istismarda kaza dışında gerçekleşen yaralanmalar sıklıkla cezalandırma, öfke boşaltma ya da otoriteyi sağlama amacıyla ve genellikle de dayak biçiminde gerçekleşmektedir (1, 45). Çocuğun psikolojik ve bedensel bütünlüğüne zarar verecek olan davranışlar ele ya da aletle vurma, itme, sarma, tekme atma, yakma, ısırma, zehirlleme gibi davranışları içermektedir ve çocuğun

ebeveyn ya da çocuktan sorumlu olan bakıcı ve öğretmen gibi kişilerce gerçekleştirilmektedir (18,3).

Klinik bulguda fiziksel örselenmenin boyutuna bağlı olarak yumuşak doku zedelenmeleri, beyin ve göz hasarları, zehirlenmeler, kemik ve eklem hasarları, ekimozlar, gelişme gerilikleri ve iç organlara ait hasarlar görülmektedir. Hatta bazı ciddi vakalarda sonuçlar ölüme kadar gitmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün ifade ettiğine göre, 2000 yılında 15 yaşın altında olan 57000 çocuğun öldürüldüğü bildirilmiştir. Örselenmeye bağlı olarak gerçekleşen ölümler genellikle kafa travması ile ilgilidir ve 3 yaş altında yer alan çocuklarda daha fazla görülme oranı vardır (34, 18, 48). Çocuk ölümüne sebebiyet veren hamilelik esnasında annenin sigara, alkol ve uyuşturucu gibi maddeler kullanması çocukların kasti olarak öldürülmesine neden olmakta ve bu da fiziksel istismar türü olarak ele alınmaktadır (49).

İhmal ve istismarın tanımlanmasındaki zorluklar fiziksel istismarın tanımlanmasında da karşımıza çıkmaktadır. Tüm kültürlerde çocuğa yönelik şiddet bir disiplin aracı olarak kullanılmaktadır. Türkiye'de de "Kızını dövmeyen dizini döver" ve "Dayak cennetten çıkmadır" gibi atasözleri ile de örnekleme yapıldığı gibi çocuğun dövülmesi gibi istismar olarak kabul edilen davranışlar toplum tarafından kabul edilebilmektedir (50, 51). BAAK tarafından gerçekleştirilen "Aile İçi Şiddetin Sebepleri ve Sonuçları" araştırmasına göre çocuklara yönelik aile içindeki fiziksel şiddet oranı %46 olduğu ifade edilmiştir (29). Dünya çalışmasında birçok ülkede aile içi istismar çocukları disipline etmek maksadıyla fiziksel şiddetin sıklıkla kullanıldığı belirtilmiştir (48). ABD'de yer alan Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi'nin yapmış olduğu "Olumsuz Çocukluk Çağı Deneyimleri" araştırmasında fiziksel istismarın Amerikan toplumunda %28,3 oranında olduğu ortaya konulmuştur (31).

Fiziksel yönden örselenen çocukların yaklaşık olarak üçte ikilik bir oranı üç yaşın altında olan çocuklardır. Çocuğun yaşı büyüdükçe fiziksel istismar azalmakta fakat 12-16 yaş aralığında yeniden yükselmektedir (34, 52). Fiziksel istismar yönünden belirli bir cinsiyet farkının olmadığı ifade edilmiş olsa dahi ergenlik döneminde olan kızların fiziksel istismara daha çok maruz kaldığı (8); aile içinde daha çok anneleri tarafından çocuklara şiddet uygulandığı (29); çocukluk dönemlerinde istismar hikayesi olan annelerin fiziksel istismarda bulunmaları daha yüksek oranda olduğu (54) görülmüştür.

Çocuğun kişilik gelişiminde fiziksel cezanın olumlu etki ettiğine inanılması, bazı çocukların yalnızca fiziksel cezadan anlayacağı görüşü ve cezanın çocuğa saygılı davranmayı öğreteceği düşüncesi gibi toplumsal inanışlar fiziksel istismarın devam etmesinde etkili olmaktadır (54).

2.1.3.2. Cinsel İstismar

Psikososyal ve cinsel gelişim sürecini henüz tamamlayamamış olan bir çocuk veya ergen bireyin bir yetişkin tarafından tehdit edilerek, kandırılarak ya da zor kullanılarak uyarılma ve cinsel doyum amaçlı kullanılması çocukluk çağı cinsel istismarı olarak tanımlanmaktadır (55, 17, 18). Sosyal ve psikolojik sonuçları, yaptırımları, ahlaki ve yasal boyutları olan bir problemdir (56).

Kempe ve Kempe (57) tarafından yapılan tanıma göre, çocuk cinsel istismarı, gelişimsel olarak olgunlaşmamış ve yetişkinlere bağımlı olan çocukların tam anlamıyla kavrayamadıkları cinsel aktivitelerde bulundurmaları veya ebeveyn rolleri ile ilgili olarak sosyal tabuların çiğnenmesi şeklinde ele alınmışlardır. Çocuk cinsel istismarı Amerikan Ulusal Çocuk İstismarı ve İhmali Merkezi tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır: *“Çocuk ve erişkin arasındaki temas ve ilişki, o erişkinin veya başka birinin cinsel dürtüleri için kullanılmışsa, çocuğun cinsel olarak istismarı kabul edilir. Cinsel istismar diğer bir çocuk tarafından eğer bu çocuğun diğeri üzerinde belirgin bir gücü veya kontrolü söz konusuysa veya bariz bir yaş farkı varsa da gerçekleştirilebilir”* (58).

Kurbanın duygusal dünyasını sarsan, derinden yaralanmasına sebep olan cinsel istismar deneyimi farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Cinsel içerikli teşhircilik, röntgencilik ve konuşma gibi temas yolu ile olmayan davranışlar olduğu gibi, vücudun özel bölgelerine (göğüsler, vajina, penis, kalçalar, anüs) dokunma ya da kurban tarafından kendine dokunulmasını sağlama, interfemoral ilişki, seksüel penetrasyon (parmak veya objelerle veya genital/anal ilişki yoluyla) ve oral-genital seks gibi durumların hepsi cinsel istismar olarak kabul edilmektedir (59). Bunun yanında çocuğun, çocuk fuhuşu ve çocuk pornografisi gibi yollar ile cinsel olarak sömürülmesi durumu cinsel istismar kapsamında ele alınmaktadır. İstismarcı burada cinsel tatmin değil de daha çok ekonomik tatmin amaçlamaktadır (60).

Topçu (61)'nın ifade ettiğine göre, çocuğun bir yetişkin tarafından doğrudan cinsel amaçlar doğrultusunda kullanıma bile bu tarz kötü amaçlara yönlendirmesi, teşvik etmesi, buna izin vermesi, bundan çıkar elde etmesi ya da ilişkiye duyarsız kalması da cinsel istismar kapsamına girmektedir.

Yapısı itibarı ile çocukluk çağı cinsel istismarı en zor olan çocuk istismarı türlerinden birisidir. Cinsel istismar konusunda çocuk bilgi vermedikçe ortaya çıkması güç olmaktadır. Ayrıca ortaya çıkan utanç, suçluluk gibi tepkiler nedeniyle sıklıkla gizlenmekte ve bu sebeple de gerçek istatistikler verilere ulaşılması zordur (62). Bu durum aslında sıklıkla ortaya çıkan bir durum olmasına rağmen bahsedilen sebeplerden dolayı saklandığı için %5-10'unun ortaya çıktığı düşünülmektedir (63).

ABD'de gerçekleşen geniş çaplı örneklem çalışmalarında erkeklerin %4-%9, kadınların ise %12-%35 arasında değişen oranlarda çocukluk çağında cinsel istismara maruz kaldıkları ifade edilmektedir (64). Cinsel istismar ile ilgili ülkemizde istatistiksel veriler oldukça yetersizdir. Edirne Trakya Üniversitesinde yapılan bir çalışmada aile içinde olan istismar oranının %1,4 olduğu ortaya konulmuştur (55). Cinsel istismar ile ilgili lise öğrencilerine yapılan bir başka çalışmada cinsel istismar %10,7 oranında bulunmuştur (65). Finkelhor (66)'un 19 farklı ülkede yapılmış olan toplum temelli çalışmaları taramış olduğu çalışmada, cinsel istismar oranları erkekler için %3- %29, kadınlar için ise %7-%36 arasında değişiklik gösterdiği bildirilmiştir.

Cinsel istismarın nasıl tanımlandığı ve bilginin nasıl alındığına bağlı olarak cinsel istismar ile ilgili tahminler değişiklik göstermektedir. Örnek olarak Romanya'da yapılan bir çalışmada cinsel istismar ile ilgili olarak hem çocuktan hem de ailelerden alınan bilgi ile cinsel istismar oranı aileden alınan bilgiler ile %0,1 olarak bulunmuş iken bu oran çocuktan alınan bilgilere göre %9,1 oranında olduğu saptanmıştır (30).

1996 yılı verilerine göre ABD Sağlık ve İnsani Hizmetler Birimi cinsel istismara uğrayan kurbanların %10'luk oranı 0-3 yaş arasında olan çocuklardan meydana gelmektedir ve yaşla birlikte cinsel istismara uğrama riski artış göstermektedir. Cinsel istismara uğraması yönünden erkelere oranla kızlar 2.5-3 kat daha fazla risk altında olduğu bilinmektedir (67). Erkelere göre kızlardaki oranın daha yüksek olmasının nedeni, erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle cinsel istismar konusunda homoseksüel algılanma korkuları ve yardım istemekte güçlük çekmeleri nedeniyle cinsel istismarı açığa çıkartmadıkları düşünülmektedir (68). Cinsel istismar vakalarında

büyük bir çoğunluk çocuğun yakınından tanımış olduğu (%2 çocuğun bakımı ile ilgilenen diğer kişiler, %5 bakımla ilgisi olmayan kişiler, %11 diğer akrabalar, (%75 aile üyeleri) bir kişi tarafından gerçekleştirilmektedir (69).

İstismarcıların yaklaşık olarak %90'lık kısmı erkeklerden meydana gelmektedir. Bunun yanında aile çatışmalarının sık yaşanması, annenin gece çalışmak zorunda olması, ailede alkol-uyuşturucu sorunları, üvey baba, ailede ekonomik sorun ve tek ebeveynle yaşama gibi durumların var olması ile cinsel istismar riskinde artma olmaktadır (18).

Cinsel istismara uğraya çocuklarda davranışsal ve duygusal etkilerin tanımlamasının yapılmış olduğu çalışmalarda gerçekleşen denemelere göre çocuğun cinsel istismara olan maruziyeti çok ciddi problemler meydana getirmektedir (70, 71, 64). Okulöncesi grupta sıklıkla görülen belirtiler; travma sonrası stres belirtileri, uygun olmayan cinsel davranışlar, içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranışlar, anksiyete ve kâbuslardır. Okul çağında olan çocuklarda sıklıkla görülen belirtiler, hiperaktivite ve regresif davranışlar, öfke, okul problemleri, kâbuslar, nörotik ve genel psikiyatrik bozukluklar ve korkudur. Ergen bireylerde sıklıkla görülen belirtiler, evden kaçma, çekingenlik, kendine zarar verme, madde kullanımı, somatik yakınmalar, depresyon ve intihar girişimidir. Birden çok yaş grubunda görülen belirtiler ise, nörotik psikiyatrik bozukluklar, regresif davranış, kâbuslar, öfke, iç çekilme ve depresyondur (72).

Finkelhor (73)'un ifade ettiğine göre, çocuğun cinsel istismarında, travmatik olayın etkilerini ağırlaştıran, çocuğun dünyaya bilişsel ve duygusal uyumuna zarar veren dört travmatik dinamik ve istismara eşlik eden yer almaktadır. Bunlar, damgalanma (suçlayıcı mesajlar) ve güçsüzlük (kendi güçsüzlüğünün farkına varma ve korku, kaygı geliştirme), ihanete uğramışlık hissi (ilişkilerde güven ve bağlılık sorunu) ve travmatik cinselliktir (sağlıklı olmayan cinsellik, cinselliğin kazanç sağlama aracı olarak görülmesi).

Çocuğun yaşına, istismarcının çocuğa yakınlığına, şiddet içerip içermemesine, cinsel istismarın tipine ve istismarın süresine ve sıklığına göre çocukta ortaya çıkacak olan belirtiler değişiklik göstermektedir (70). Çocuğun tanıdığı ona daha yakın birisi tarafından gerçekleştirilen uzun süre ve sık olarak devam eden anal, vajinal ve oral ilişki içeren istismar durumlarında olası sonuçlar çok daha ağırdır. Bunun yanında istismarın çocuk tarafından ifade edilmesinden sonra mağdurun olumsuz bakış açısı, başa çıkma

tarzı ve anneden yeteri kadar destek alamama da ortaya çıkacak belirtileri arttırmaktadır (72).

2.1.3.3. Duygusal ve Psikolojik İstismar

Yapılan eylemler ve sonuçları bakımından ölçülebilmesi en zor istismar türü duygusal ve psikolojik istismardır. Ancak sıklıkla görülen fiziksel ve cinsel istismar ve ihmal gibi yıkıcı etkileri olan istismar türüdür (74).

Dünya Sağlık Örgütü (75), çocuğun kapasite, arzu ve niteliklerinin sürekli olarak kötülenmesi; kaynaklarla ilişki ve sosyal ilişkiden mahrum bırakılması; çocuğun devamlı olarak insanüstü güçler ile sosyal yönden ağır zararlar verme ya da tehdit etme ve terk edilmesi; çocuktan gücüne ve yaşına uygun olmayan şeylerin talep edilmesi ve çocuğun, topluma aykırı olan çocuk bakım yöntemlerine bağlı yetiştirilmesi duygusal istismar ve ihmal olarak tanımlamıştır.

Amerikan Çocuk İstismarı Birliği (American Professional Society on the Abuse of Children, APSAC) ‘nin ifade ettiğine göre, “*Psikolojik örselenme, annebabanın tekrarlayan davranış örüntüleri sebebiyle çocuğun kendini değersiz, sevilmez, yetersiz, istenilmeyen, tehlikede veya sadece başkalarının ihtiyaçlarını karşıladığı sürece değerli olarak algılamasına sebep olmasıdır*”. Altı psikolojik örselenmenin tanımı yapılmıştır (76):

- Reddetme (sözel ya da sözel olmayan yollarla),
- Korkutma (çocuğa ya da sevdiği bir nesneye zarar vermeye dair tehdit edilmesi),
- Sömürme ve ayartma (çocuğun uygun olmayan davranışlarda bulunmasına neden olma)
- Duygusal tepki vermeme (çocuğa olumlu duygular gösterememe, çocuğa hiçbir duygusal tepki vermeme ya da çocuğun etkileşim ihtiyaçlarına cevap vermeme),
- İzole etme (çocuğun yaşlıları ve diğer insanlar ile iletişim içinde olma gereksinimini görmezden gelme),
- Eğitim, sağlık ve ruhsal alanda ihmal etme.

Duygusal istismar ABD’de yürütülen 3. Ulusal İnsidans Çalışmasında (NIS-3) üç farklı boyutu olan bir istismar türü şeklinde tanımlanmıştır. Bu türlerden birincisi hapsetme boyutunda, çocuğun hareketlerinin kısıtlanacak biçimde çocuğun el, kol ve bacağın bağlanması, yatak ve sandalyeye bağlama ya da kapalı bir alanda hapsetme davranışlarını barındırmaktadır. İkinci boyutta çocuğu küçümseme, duygusal ve sözel saldırı; günah keçisi yapma, düşmanca veya reddedici davranışlar, diğer istismar türleri ile tehdit etme (dayak, cinsel saldırı, terk etme tehditleri) ve iftira atma davranışlarıdır. Üçüncü boyutta ise, diğer istismar türleri kapsamında olmayan, fakat çocuğu sömüren, istismar eden ve cezalandıran diğer davranışları (fiziksel/cinsel saldırı girişimi veya riski, çocuğun fiziksel ihtiyaçlarının -yiyecek, barınma, uyku gibi- ceza amaçlı özellikle karşılanmaması) içermektedir (41).

Duygusal istismar kapsamında literatürde incelenen ve çocuğun kimliğinin zedelenmesine neden olan bazı davranışlar şu şekildedir: aile içi şiddete tanık etme, kardeşler arasında ayırım yapma, önemsememe, duygusal ihtiyaçlarını karşılamama, yaşın üzerinde sorumluluklar bekleme, aşırı koruma, bağımlı kılma, aşırı otorite kurma, bağırma, lakap takma, alaylı bir şekilde konuşma, tehdit etme, küçük düşürme, korkutma yalnız bırakma, reddetme ve küfretme (77, 1, 30, 3).

Diğer istismarlara göre duygusal istismarın tanımında bazı değişiklikler vardır. Örnek olarak bebeklikte normal kabul edilen koruyuculuk davranış modeli gelişim döneminde duygusal istismar tanımı içerisinde yer almaktadır. Bundan dolayı duygusal istismar türü diğer istismar türleri içerisinde saptanması en güç ve karmaşık olan türdür (18).

ABD’de yürütülen toplum temelli bir çalışma da duygusal istismar oranının %12 olduğu ortaya konulmuştur (38). İngiltere’deki Çocuk Koruma Kayıtlarının 2000 yılı verilerine göre örselenme yönünden kaydedilmiş olan çocukların yalnızca %18’lik oranını duygusal istismar meydana getirmektedir (3).

Diğer istismar türleri ile duygusal istismarın birlikte ortaya çıkabileceği ayrı olarak görülebilmekte; fakat genel olarak birlikte görülmektedir (78). Fiziksel olarak istismara maruz kalan çocukların yaklaşık %90’ı aynı zamanda duygusal istismara da maruz kaldığı ifade edilmiştir (79). Kurbanlarda fiziksel yara iyileşse bile duygusal örselenmenin etkilerinin uzun bir müddet devam edeceği belirtilmiştir (80). Annebaba-çocuk arasında olan tek bir olay ya da tekrar eden birkaç olaydan çok annesiz-çocuk

ilişkinin genel yapısından duygusal istismar ve ihmal kaynaklanmaktadır. Bu ilişkinin çocuğun duygusal/psikolojik sağlığı ile gelişimine zarar vermekte veya zarar verme riskini barındırmaktadır. Duygusal istismar ve ihmal eylemle olduğu kadar eylemsizlik ile ilgilidir ve fiziksel temas içermemektedir (81).

Kültürden kültüre ailelerin çocuklarını disipline etmek amacıyla kullanmış oldukları fiziksel olmayan yöntemlerde farklılıklar vardır. Bazı kültürlerde bazı davranışların psikolojik yönden zarar verdiği algılanmakta iken bazı kültürlerde bu durum normal olarak kabul edilmektedir. Dünyanın her tarafında bağırma sıklıkla kullanılan bir yol olarak bilinmektedir. Ülkeden ülkeye çocuklara isim takma ve küfür etme değişiklik göstermektedir. Dünya Aile içi İstismar Çalışması'nda 2004 yılında elde ettiği verilerde 5 farklı ülkeden alınmış olan sonuçlara bakıldığında zaman son 6 aylık zaman diliminde çocuğu isim takmanın %15'lik bir oranda olduğu belirtilmiştir. Diğer konularda da ülkeden ülkeye göre farklılıklar olduğu ifade edilmiştir. Örnek olarak bir disiplin yolu olarak Filipinli anneler sıklıkla terk etme tehdidini kullandıklarını belirtmişlerdir; bu oran Şili'de ise daha düşüktür (30, 3).

Türk aile ve eğitim sisteminin genel olarak otoriter, aşırı koruyucu, kontrol edici, kısıtlayıcı ve ataerkil bir yapıda olduğundan dolayı; çocukların kurallara uygun davranışları ödüllendirilirken, sorgulayıcı, atılgan, aktif, boyun eğici, uysal, pasif ve saygılı davranışları cezalandırılmaktadır (82). Türkiye'de ev ve okul ortamında çocuk ve gençlerin örselenmesine neden olacak davranışlar arasında sıklıkla, aşırı ilgi ve aşırı ilgisizlik, yaşa uygun yükümlülükler vermeme, sosyal ilişkiler geliştirmede kısıtlama, aşırı eleştiri, dayak, aşırı koruyuculuk, katı ve sıkı otoriteye maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Anne-baba, anne-baba dışında çocuğun bakımını sağlayan akraba ve öğretmen gibi çocuğun üzerinde güç sahibi olan ve çocuğun yakınında olan yetişkin kişiler tarafından çocuğun duygusal istismarı gerçekleştirilmektedir (83). Bu kişiler genel olarak çocuğun ebeveynleri ya da birincil olarak bakımını sağlayan kişilerdir. Çocuğun korunması noktasında iki ebeveynli olan ailelerde her iki ebeveynde istismarcıdır veya örselenme davranışında bulunmayan ebeveyn koruma da yetersiz kalmaktadır (81). Çocuklarını duygusal istismara maruz bırakan ebeveynlerin kendileri de duygusal yönden zor bir çocukluk dönemi geçirmiş oldukları düşünülmektedir (84).

Çocuğun gelişimine duygusal istismar ve ihmalin belirgin bir şekilde zarar verdiği ve verilen zararın kişinin yetişkinlik döneminde de devam ettiğini destekleyen bulgular gün geçtikçe artmaktadır. Duygusal yönden örselenen çocuklarda genel olarak sallanma, ısırma, parmak emme, beslenme ve uyku bozuklukları, kompulsiyon, fobiler, saldırgan davranışlar, her şeye boyun eğme, mantıksız istekler, aşırı pasiflik, obsesyon, histeri ve gerçek dışı korkular gibi davranışlar çoğunlukla görülen davranışlardır (34, 81, 85, 86, 87).

2.1.3.4. İhmal

Çocuğun bakımı ve ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumlu olan kişinin bu sorumlulukları yerine getirememesi barınma, çocuğun beslenme gibi temel ihtiyaçların karşılanmaması, sağlık, duygusal gelişim, eğitim ve güvenli yaşam koşulları sunamama durumu ihmal olarak tanımlanmaktadır (18, 3). İstismarın aktif, ihmalin ise pasif olması istismar ve ihmali birbirinden ayıran en önemli noktadır. Bazı kaynaklarda “pasif istismar” sözcüğü ihmal durumunu tanımlanmak için kullanılmaktadır (78, 18). İstismar da olduğu gibi ihmal de kendisini duygusal, fiziksel ve cinsel alanda göstermektedir. Ayrıca ihmal eğitimsel, tıbbi ve denetimsel alanlarda da sıklıkla görülmektedir (88).

ABD’de yürütülen 3. Ulusal İnsidans Çalışması’nda (NIS-3) çocuğun tıbbi ihtiyaçlarının karşılanmaması, çocuğu terk etme, çocuğun velayetini reddetme, velayet sorunları nedeni ile çocuğun sürekli olarak ev değiştirmesi ve çocuğu temizleme, giydirme ve beslemese yetersiz kalınması, yaralanma ya da hastalık durumlarında çocuğun uygun bir şekilde sağlık hizmeti almasının sağlanmaması ya da tıbbi ihtiyaçlarının karşılanmasının ertelenmesi, uygun süpervizyon eksikliği, yetersiz denetim sağlama ve velayeti almaya gönüllü olmama durumları *fiziksel ihmal* olarak tanımlanmıştır. Çocuğun özel eğitimsel ihtiyaçlarını fark etmekte ve gidermekte yetersiz kalma, çocuğun sürekli olarak devamsızlık yapmasına izin verme, çalışma gibi sebeplerle çocuğun okula geç başlamasına veya uzun sürelerle okuldan uzak kalmasına sebep olma, çocuğun okula gönderilmemesi ya da çocuğun kardeşlerine bakması *eğitimsel ihmal* olarak tanımlanmaktadır. Çocuğun ilgi, dikkat ve duygusal destek gibi ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi, madde ve alkol kullanıma izin verme ya da teşvikte bulunma, başka uyumsuz davranışlara göz yumulması, psikolojik olarak yardım alma ihtiyacının göz ardı edilmesi, ertelenmesi ya da reddedilmesi, ebeveynler arasındaki

kronik veya yoğun şiddete tanık olma *duygusal ihmal* olarak ifade edilmiştir (41). Çocukların cinsel sömürüye karşı ilgisiz kalınması ve korunmaması, cinsel gelişimine gerekli olan önemin verilmemesi *cinsel ihmal* olarak tanımlanmaktadır (25).

Çocuğa yönelik en sık bildirilen kötü muamele durumu çocuk ihmalidir. Her 100 çocuktan 30'unun ABD'de ihmal edildiği bilinmektedir. Çocuğa karşı yapılan kötü muamelenin %70'lik kısmı ihmal vakalarından meydana gelmektedir (41). Fiziksel ve cinsel istismara göre tanısının çok daha soyut olması, diğer istismar türlerine göre daha sık görülmesine rağmen, ağır yaralanma ya da ölüm ile sonuçlanmadığından göz ardı edilme olasılığı fazladır, bunun nedeni ise cinsel ve fiziksel istismara göre tanısı daha soyuttur (78). Örnek olarak uygun ebeveyn rehberliği altında çocuğun olup olmadığının belirlenmesi zor bir durumdur, bunun sebebiyse hem uygun ebeveyn rehberliğinin ne olduğunu belirleyecek standartlar yoktur hem de mevcut olmayan bir tepkiyi gözlemek zordur (89). Bunun yanında cinsel ve fiziksel istismar olay temellidir fakat genelde ihmal daha kronik bir durumu belirtmektedir. Bu sebeple ihmalin fark edilmesi durumu daha güçtür (90).

Belirlenmesi hususunda olan zorluklara rağmen, bu konuda yapılan araştırmalara göre dünya çapında yaygın olan ihmalin bir çocuğa yönelik olarak uygulanan kötü muamele olduğunu göstermektedir. Bu duruma örnek olarak, Terk edilme ve ihmal Kenya'da en sıklıkla rastlanan çocuk istismarı şeklidir. Yapılan bir çalışmada aileleri tarafından ihmal edilen çocukların %21,9 olduğu bildirilmiştir. İhmal olduğu kanıtlanan vakalar üzerinde Kanada'da yapılan bir çalışmada %11'inin eğitim alanındaki ihmal, %12'sinin terk etme, %19'unun fiziksel ihmal ve %48'inin de ailenin bakım ve ilgi eksikliği nedeniyle çocuğun fiziksel zarara uğradığı ortaya konulmuştur (3).

İhmal ülkemizde birçok boyutta meydana gelen bir durumdur. İstismar ve ihmal edilen ya da aileleri tarafından terk edilen çocuklara Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kapasitenin üzerinden bir hizmet vermeye çalışmaktadır (1, 91). Çok yüksek oranda ülkemizde görülen ihmal türlerinden birisi de eğitim alanında olan ihmaldir. UNICEF'in bildirdiğine göre, ülkemizde 640.000 kız çocuğu zorunlu eğitim görmemektedir. Kız çocuklarının aileleri tarafından eğitim imkanlarından faydalanması durumu pekiştirilmemekte veya engellenmektedir (1, 42).

İhmal ile ilişkili faktörler arasında ciddi çocuk bakma sıkıntıları, doğum öncesi ve sonrası zayıf bakım, madde ve alkol kullanımı, ebeveynin psikopatolojisi, evsizlik, ciddi

çocuk bakma sıkıntıları ve kronik yoksulluk yer almaktadır. İhmal bazı vakalarda anne karnında başlamaktadır. Çocuğun daha doğmadan, annenin gebeliği esnasında sigara ya da alkol/madde kullanımı ya da fiziksel sağlığına dikkat etmemesi ihmal edilmesine neden olmaktadır (90).

“İhmal” çocuk kötüye kullanımlı literatüründe ihmal edilmiş bir olgudur. Bu alanda yapılan sınırlı sayıdaki çalışma, ihmalin ailede şiddete tanık olma, cinsel ve fiziksel istismar kadar ciddi etkilere sebep olabileceğini göstermektedir. İhmal edilmiş olan çocuklar normal gelişim sürecini bozan fazlaca risk faktörü ile karşılaşmaktadır (92, 90, 93). İhmal edilen çocuklar genel olarak temizlik ve yetersiz beslenme nedeniyle dikkat çekmektedirler; bunun yanında çocukların bebeklik çağına hareketsiz, çevreye karşı ilgisiz oldukları, özuyarım (otostimülasyon) için parmak emmeye başvurdıkları ve donuk oldukları görülmektedir (34). Zeka ve gelişim testleri puanları ihmale uğramayan çocuklardan daha düşük durumdadır. Genel olarak kaçınan kaygılı bağlanma stili göstermektedirler. Bunun yanında ihmal edilen çocukların diğer istismar türlerine maruz kalan çocuklara ve kontrol grubuna oranla daha fazla dürtü kontrol sorunu göstermiş oldukları, problem çözme noktasında daha az yaratıcı ve daha az esnek oldukları gözlenmiştir (90).

2.1.4. Çocuk İstismar ve İhmalinde Risk Faktörleri

Çocuk ihmal ve istismarına sebebiyet veren faktörler pek çok kuramda ele alınmıştır. Sosyolojik, psikolojik ve biyolojik incelemelere göre farklı sebepler bulunmaktadır. Çocuk ihmal ve istismarını, elektrik yaklaşımı olan ekolojik sistem yaklaşımı yalnızca çocukla ilgili etmenler çerçevesinde değil, bireyçevre ile aile-kültür etkileşimi çerçevesinde incelemeye alınmaktadır (48,94, 95).

Bronfenbrenner ekolojik kuramın savunucularındandır ve Bronfenbrenner’ın (96) ifade ettiğine göre, kişi gelişip büyüdüğü ortam ile etkileşim halindedir. Böylece kişi çevresinde değişiklik yapmakta ve değişen çevre ile uyum halinde yaşamını sürdürmektedir. Anne-baba çocuk arasındaki etkileşimi karşılıklı ilişkiler sistemi olarak ekolojik kuram ele almaktadır. Birey ve sosyal sistemlerinin iç içe geçişi temelinde insan gelişimi incelemektedir. Çevrenin bireyi, bireyinde çevreyi değiştirmiş olduğu u gelişim döngüsü içerisinde sağlıklı gelişen bireylerin çevreleri ile uyumlu ve dengeli bir etkileşim içinde oldukları ifade edilmektedir (97).

Aile bir sistem olarak gem çevredeki diğer sistemler ile hem de kendi bireyleri ile etkileşim içindedir. Bu sistemler birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamakta ve birbirlerini etkilemektedirler. Sistemlerin birisinde meydana gelen bir sorun ihtiyaçlarının karşılanmamasına ve diğer sistemlerin zarar görmemesine yol açabilmektedir (74).

Belsky (98), Bronfenbrenner'in görüşleri ile istismarı açıklayan bazı kuramları birleştirerek çocuk istismarın ekolojik modelini meydana getirmiştir. Meydana gelen bu modelde ebeveynlerdeki psikolojik rahatsızlıklar, aile etkileşiminin işlevsel olmayan yönlerini, istismara teşvik eden kültürel değerleri, çocukların istismar davranışına yola açabilecek özelliklerini ve stresli bir sosyal çevreye vurgu yaparak birbirinden farklı olan etiyolojik açıklamaları bir araya getiren bir sistem önerisinde bulunmuştur. Belsky'nin (98) ileri sürmüş olduğu çocuk ihmal ve istismarın sebepleri ekolojik sistem modeli çerçevesinde dört bağlamda incelenmektedir:

- *Ontojenik Gelişim:* İstismarda bulunan ebeveynlerin geçmiş yaşamlarının değerlendirilmesi (geçmiş istismar yaşantısı ve başka travmatik yaşantılar gibi).
- *Mikrosistem:* Tek başlarına birer sistem olan ebeveynler ve çocuklar ile sistemler arasında olan etkileşimin değerlendirilmesi (ayrı ayrı çocuğun ve ebeveyn özellikleri ve ilişkilerinin özellikleri).
- *Ekosistem:* Mikrosistemlerin ilişkide olduğu formel ve formel olmayan yapıların incelemeye alınması (örnek olarak toplumda fiziksel ceza ve şiddetin ne kadar kabul edildiği)
- *Makrosistem:* Eksosistem ve mikrosistemi etkileyen kültürel değer ve inançların incelemeye alınması (örnek olarak toplumda fiziksel ceza ve şiddetin ne kadar kabul edildiği).

Dünya Sağlık Örgütü (48) ekolojik modele göre bir sınıflama yapmaktadır ve Örgüte göre, istismar ve ihmal ile ilgili risk faktörlerini toplumsal, sosyal, ilişkisel ve bireysel boyutlarda ele almaktadır. Ebeveynle ilişkili ve çocukla ilişkili risk faktörleri bu boyutlar açısından izleyen bölümde değerlendirilecektir.

2.1.4.1. Ebeveyn veya Bakım Verenle İlişkili Risk Faktörleri

Ebeveynler ve çocuğun bakımını sağlayan kişiler, çocuklarını istismar etme ihtimallerini arttıracak bazı özelliklere sahip olabilmektedirler. Bu özelliklerden birisi genç yaşlarda anne baba olmaktır. Genç yaşlarda anne baba olan kişilerin istismar ve ihmal olgularında daha büyük risk grubu oluşturduğu gözlemlenmektedir. Burada özellikle annelerin genç yaşta olması ve fazla sayıda çocuk sahibi olmaları önemli risk faktörleri arasında yer almaktadır (18,34). Çocuk ile bağ kurmada oluşan zorluklarda riski arttırmaktadır. Anne ve çocuk arasında olumsuz bağ kurulmasında doğum sırasında komplikasyonlar yaşama, evlenmeden hamile kalma ve zor bir gebelik geçirme gibi faktörler etkili olmaktadır (3,18).

Birçok istismar türü açısından anne ve babanı eşit rolde olduğu, fakat genellikle babalar tarafından cinsel istismarın daha gerçekleştirildiği bildirilmektedir. Ebeveynlerin kendi cinsiyetlerinden olan çocuğu fiziksel istismar açısından, istismar etme durumlarının daha fazla olduğu gözlemlenmektedir (74). Bunun yanında büyük yaşta olan çocuklar daha çok babaları tarafından istismara maruz bırakılırken, anneler tarafından daha çok bebekler istismara uğramaktadır (18). Konu ile alakalı yapılan bir çalışmada anne ve baba tarafından istismara maruz kalan kişilerin daha fazla olumsuz sonuç gösterdikleri ortaya konulmuştur. Ayrıca çocuğa erkek bakım veren tarafından yapılan duygusal istismar ile çocuğun ilerideki yaşamlarında cinsel sorunlar ile ilişkili olduğu, çocuğa kadın bakım veren tarafından yapılan duygusal istismar ile ise sıklıkla psikiyatrik problemler ile sonuçlandığı belirtilmiştir (87).

Ailelerin kendi çocuklarına uyguladıkları ihmal ve istiklal öyküsü, ebeveynlerin çocuk gelişimi hakkındaki eksik bilgileri nedeniyle çocuklardan daha fazla beklentiye girmeleri, evlilikte sorunlar, sık aralıklarla çocuk sahibi olma, parçalanmış aile örüntüsü (ölüm, boşanma, hapis, iş nedeniyle farklı yerde yaşama), tek ebeveynlik gibi nedenler istismarın riskini arttıran faktörler arasında yer almaktadır (1, 25, 34, 99).

İstismar ve ihmal için ebeveynlerin ya da bakım veren kişilerin alkol madde kullanımı ve psikopatolojisinin olması ciddi bir risk faktörüdür. Bu konuda yapılan çalışmalara göre, çocuklarına karşı istismar ve ihmal de bulunan anne babaların yetersizlik ve değersizlik duygularına sahip oldukları, özsayıgılarının düşük olduğu, dürtü kontrolünde sorun yaşadıklarını ve sorunlarla başa çıkma becerilerinin yeterince gelişmemiş olduğunu ortaya koymaktadır (34, 48).

Ayrıca annenin pasif, bağımlı ve çocuklarını korumaktan aciz olması, yetişkinlerin çocukla aynı odada veya aynı yatakta yatması ve anne ve babanın iyi ve yeterli bir cinsel hayatlarının olmaması, annenin gece çalışmak zorunda olması, çocukların akşam baba veya üvey baba ile kalması özellikle cinsel istismar riskini arttıran faktörler arasındadır (1).

Düşük sosyoekonomik düzey ve anne babanın düşük eğitim seviyesine sahip olması istismar ve ihmal ile en çok ilişkili bulunan risk faktörleri arasındadır (95, 100). Bunun yanında istismar ve ihmal ile ilişkili risk faktörleri ebeveynin stres seviyesini arttıran işsizlik, sosyal destek eksikliği, sosyal izolasyon ve borçlardan oluşmaktadır (17, 34, 95).

2.1.4.2. Çocukla İlişkili Risk Faktörleri

Çocuk istismarlarında, çocuğu istismara maruz bırakan kişilere ait risk faktörleri olduğu gibi istismara maruz kalan çocuğa ait risk faktörleri de bulunmaktadır. Örnek olarak istismara maruz kalan çocuğun yaşı hem istismardan zarar görme riski hem de istismar riskiyle ilişkili bir özelliğdir. Ölümcül ve ölümcül olmayan istismara uğramada küçük çocukların olasılıkları daha yüksektir (18, 48). İstismar riski ile ilişkili bulunan bir başka faktör ise cinsiyettir. Bu alanda yapılan çalışmalar göre, kızlar ‘eğitim ve beslenme ihmali’, ‘hayat kadınlığına zorlanma’ ve ‘cinsel istismar’ gibi istismar türlerine maruz kalma riskleri vardır. Erkekler ise, daha şiddetli olarak ‘fiziksel istismara’ maruz kalma riskleri fazladır (66, 38, 101).

Yine çocuk istismar ve ihmalini arttıran faktörler arasında çocukta fiziksel rahatsızlıklar olması, çocuğun prematüre doğması, çocuğun fiziksel ya da zihinsel engelinin olması yer almaktadır (18, 102). Engelli olan çocukların ebeveynlerine karşı yüksek orandaki bağımlılıkları, yargılama yetilerinin zayıf olması, istismara karşı kendilerini koruma bilgi ve becerilerinin eksik olması ve uygun olmayan sosyal becerilere sahip olmaları bu riski daha da arttırdığı ifade edilmektedir (103, 104).

İstenmeyen bir gebelik sonucunda çocuğun dünyaya gelmesi ve cinsiyet ve görünüm açısından anne babayı tatmin etmemesi ya da hayal kırıklığına uğratması (sevilmeyen görümce, kayınvalide gibi benzetmeler), devamlı olarak sağlık sorunları yaşaması çocuğun ebeveynleri tarafından kötü muameleye maruz kalma riskini arttırmaktadır (3,18).

Tüm bunların yanında yapılan araştırmalar, erken yaşta cinsel olgunluğa erişmiş olan, tehlike içeren davranışları tanımayan ve ifade etmeyen, aşırı hareketli ve davranış sorunları olan, sosyal olarak kolay itaat eden, endişelerini dile getirmeyen, bağımlı, ie dnk, gsz, korkulu, pasif ve kaygılı çocukların yüksek risk grubunda yer aldıklarını göstermektedir (45, 47).

Görüldüğü üzere çocukların istismar ve ihmale maruz kalma açısından çocuklar ve ebeveynlerin bazı özelliklerinin nasıl risk oluşturduklarına dikkat çekmektedir. lke şartları göz önüne alındığında çok sayıda çocuğun ihmal ve istismar riski altında olduğu işaret etmektedir. Daha evvel de ifade edildiği gibi hangi şekilde olursa olsun örselenme yaşantıları mağdurları bu olumsuz yaşantılardan farklı şekillerde etkilenmektedir.

2.1.5. Çocukluk ağı örselenme Yaşantıları ile İlgili Araştırmalar

Yurt İçinde Yapılmış Araştırmalar

zen, Antar ve zkan (105)'ın yapmış olduğu çalışmada, travmalarının niversite son sınıf öğrencileri arasındaki umutsuzluk ve sigara-alkol kullanımı üzerine çocukluk ağı travmalarının etkisi incelenmiştir. Yapılan alışmada Dicle niversitesinin çeşitli fakültelerde öğrenim gören 421 kız ve 605 erkekten oluşan toplamda 1026 son sınıf ğrencisi katılım sağlamıştır. Çalışmadan elde edilen verilere göre, niversite son sınıf ğrencilerinde çocukluk çağındaki cinsel, fiziksel ve duygusal travmalar, aktif yaşama başlama aşamasında olumsuz etkilerini göstermiştir. Çocukluk ağında yaşanan cinsel, fiziksel ve duygusal travmalar öğrencilerde; geleceğe karşı olumsuz kendilik algısı, sigaraya yönelme, depresif mizaç ve ümitsizlik davranışına sebebiyet verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bilim (107) tarafından yapılan çalışmada, çocukluk ağı örselenme yaşantıları, genel psikolojik sağlık, kişilerarası tarz ve duygu düzenleme yönünden bir inceleme yapılmıştır. Çalışmaya 18-65 yaş aralığında olan toplam 802 yetişkin katılım sağlamıştır. Yapılan bu çalışma ile çocukluk ağı örselenme yaşantılarının yetişkinlik döneminde geliştirilen genel psikolojik belirtiler, duygu düzenleme güçlüğü ve kişilerarası tarz ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında elde edilen bulgular çocukluk ağı örselenme yaşantısına sahip olan yetişkin bireylerde duygu düzenleme güçlüğü ve ketleyici kişilerarası tarz değişkenlerinin genel psikolojik belirtileri geliştirmesinde aracı rolüne işaret etmekte, çocukluk ağı örselenme

yaşantısına sahip olan bireylerin yetişkinlik dönemlerinde duygu düzenlemede güçlük, olumsuz kişilerarası tarz ve yetişkinlikte genel psikolojik belirtiler yaşayabileceklerini göstermektedir.

Yapılan bir başka araştırmaya göre, Ankara ve İstanbul illerinde yer alan toplamda sekiz tane devlet ve vakıf üniversitelerinde öğrenim gören 1000 öğrencinin katılımı ile intihar ve kendine zarar verme olasılığının, saldırganlık ve çocukluk örselenmeleri arasında olan ilişki incelenmiştir. Yapılan çalışmadan elde edilen verilere göre, kadınların erkeklere oranlar intihar girişiminde daha fazla bulundukları, fakat intihar düşüncesi üzerinde cinsiyetin bir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır. Bilekleri kesme, yüksekte atlama ve aşırı dozda ilaç kullanımı sıklıkla kullanılan intihar yöntemleri olarak belirlenmiştir. Bu çalışmanın örnekleminde erkelerin kadınlara oranla kendine daha fazla zarar verdiklerine ve kendine zarar verme davranışı türlerinde erkeklerin, “yakma”, “kendine vurma” davranışlarını kadınlara oranla daha fazla göstermelerinde cinsiyetler arasında anlamlı bir fark olduğu ortaya konulmuştur. Kendine zarar veren öğrencilerin, kendine zarar vermeyen öğrencilere oranla, çocukluk örselenme yaşantılarının; toplamda ve duygusal, cinsel ve fiziksel ihmal ve istismar alt ölçeklerinde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyet bağlamında; kadınların erkeklerden daha az istismara uğradıklarına dair bir fark olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında kendine zarar veren öğrencilerin, kendine zarar vermeyen öğrencilere göre, intihar olasılığının ve saldırganlık seviyesinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. İntihar olasılığını duygusal örselenme, fiziksel örselenme ve ihmalin yordadığı görülmüştür. Bunun yanı sıra saldırganlık seviyesi intihar girişiminde bulunan öğrencilerin, intihar girişiminde bulunmayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yapılan bu çalışmada kendine zarar veren öğrencilerde saldırganlık ve örselenme arasında anlamlı yönde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca intihar olasılığı ve çocukluk örselenmeleri arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür; örselenmenin artması ile intihar olasılığının da arttığı ortaya konulmuştur (108).

Başka bir araştırmada ise, çocukluk çağı istismar yaşantılarının genç yetişkinlik dönemindeki psikopatolojik semptomlar, aşk tutumları, ilişki yeterlilikleri ve bağlanma süreçleri arasında olan ilişkiler incelenmiştir. Bu çalışmanın örneklemini İstanbul’da yer alan bir vakıf üniversitesinin çeşitli bölümlerinde öğrenim gören 20-30 yaş aralığında olan istismar öyküsü bildiriminde bulunan 176 kişi ve istismar bildiriminde bulunmayan

1058 kişi, toplamda 1234 kişinin katılımı ile oluşmuştur. Yapılan çalışmada elde edilen verilere göre, çocukluk döneminde yaşanan istismar öyküsünün yetişkinlik döneminde olan ilişkisel değişkenleri etkilediği tespit edilmiştir. Bunun yanında yetişkin bağlanma stillerine yönelik sonuçlara bakıldığı zaman, istismar öyküsünün yalnızca saplantılı bağlanma stili ile ilişkili olduğu ortaya konulmuştur. Saplantılı bağlanma ile yaşın negatif yönlü, yaşın korkulu bağlanma ile pozitif yönlü bir ilişkisi olduğu saptanmıştır. Bağlanma stilini ilişki özelliklerinin ve yeterliliklerinin etkilediği ve tüm psikopatolojik belirtiler ile istismar yaşantılarının anlamlı bir ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak ise, istismar yaşantısı olduğunu ifade eden grupta yer alan kişilerin çocukluk döneminde olan bağlanmalarının aşırı korumama ve yetersiz ilgi grubunda yer aldığı ve zayıf bağlanma/bağlanmama olduğu grlmştir (109).

abuk (110)'un yapmış olduğu çalışmada, yaşları 18 ve 61 arasında değişiklik gösteren 413 kişi katılım sağlamıştır. Çalışmadan elde edilen verilere göre, çocukluk ağı travmaları ve kişilik özelliklerinin birbiri ile ilişki içerisinde olduğu göstermiştir. Duygusal istismarın pek çok temel kişilik özelliği ile, olumsuz duygular ile pozitif, duygusal ihmalin yaşam doyumunu ve olumlu duygu ile negatif bir ilişkisi olduğu saptanmıştır. Bunların yanında bu çalışmada kişilerarası ilişki ile kişilik özelliklerin, psikolojik iyilik hali ve çocukluk travmaları arasında olan ilişkide önemli bir yerde olduğu ifade edilmiştir.

Eker ve Yılmaz (111) tarafından yapılan çalışmaya göre, ocuk örselenme yaşantıları, benlik saygısı ve risk alma davranışlarının yaygınlığı, türleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada 18-26 yaş aralığında olan 79 erkek ve 126 kadın niversite ğrencisi katılım sağlamıştır. Çalışmadan elde edilen verilere göre, en fazla görülen riskli davranışların alkollü iki ve sigara kullanmak ve fiziksel olarak kavgalara karışmak; daha seyrek görülen riskli davranışların ise cinsel tacizde bulunmak ve alkollü halde iken araba kullanmak olduğu sonucuna varılmıştır. Yapılan korelasyon analizinden elde edilen sonuca göre çocukluk ağı travmaları ve risk alma davranışı arasında pozitif bir ilişki görülürken, benlik saygısı ve risk alma davranışı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Yaş, cinsiyet, fiziksel ve cinsel istismar değişkenlerini risk alma davranışlarını hiyerarşik regresyon analizinin anlamlı düzeyde yordadığı belirtilmiştir.

Nurkan (112)'ın yapmış olduğu çalışmada rast gele seçilmiş olan 150 kişi katılım sağlamıştır. Çalışmada elde edilen verilere göre, kişilik özellikleri alt boyutlarından Sorumluluk, Uyumluluk-Geçimlilik, Gelişime Açıklık/akıl, Dışadönüklük ile çocukluk çağı travmaları arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu, çocukluk çağı travmaları ve Olumsuz Değerlik ve Duygusal Tutarsızlık alt boyutları ile pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Psikopatoloji düzeyi ile çocukluk çağı travma düzeyi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Ezen ve Açıkğöz (114) tarafından yapılan çalışmada hedeflenen amaç “çocukların örselenmesine annelerinin örselenme yaşantılarının etkisini değerlendirmek”. Çalışmaya Eskişehir ilinde yer alan bir hastanede bulunan çocuğu olan hastabakıcılar ve kadın temizlik personelinin oluşun toplam 100 kadın katılım sağlamıştır. Çalışmada elde edilen verilere göre, çocukluk dönemlerinde çocukluk istismarına maruz bırakılan annelerin çocuklarına karşı en fazla fiziksel istismar uyguladıkları saptanmıştır. Yapılan çalışma sonucunda çocukluk dönemlerinde örselenme yaşantısı olan annelerin çocuklarına daha fazla örselenme davranışı sergiledikleri görülmüştür.

Ulaş (114) tarafından yapılan çalışmaya göre, çocukluk çağı travmaları ile mizaç ve karakter özellikleriyle, lisans psikoloji öğrencilerinin bu bölümü seçmeleri ile ilişkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Yapılan bu çalışmaya 44 Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi'nde okuyan öğrenci katılmıştır ve bu grup araştırmanın kontrol grubunu oluşturmuştur, 41 Psikoloji bölümünde okuyan öğrenci katılmıştır ve bu grup araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır ve toplam 85 öğrenci çalışmaya katılım sağlamıştır. Yapılan çalışmadan elde edilen verilere göre, psikoloji bölümünde okuyan öğrencilerin bazı mizaç ve karakter özellikleri ile meslek seçimlerinin ilişkili olduğu fakat çocukluk döneminde gerçekleşen travmaların bir ilişkisinin olmadığı belirtilmiştir.

Yapılan bu araştırmalara genel olarak bakıldığında, çocukluk çağı örselenmeleri fazla olan kişilerde psikopatolojik belirtiler ile ilişki kurma noktasında zorluklar hatta intihar gibi insanların hayatlarında olumsuz yönde etki yapacak durumlar gözleendiğinden ötürü, anne babalar ve çocuğa bakım veren kişilerde ve koruyucu ruh sağlığı alanında hizmet veren uzmanlar tarafından örselenme yaşantılarına yönelik olarak farkındalık oluşturacağı düşünülmektedir.

Yurtdışında Yapılmış Araştırmalar

Boden, Horwood ve Fergusson (115) tarafından yapılan çalışmaya göre, 18-21 yaş aralığında olan genç bireylerin çocukluk dönemlerinde yaşamış oldukları cinsel ve fiziksel istismarın daha sonraki dönemlerde eğitim yaşamlarında olan başarıları üzerine olan etkisi incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen verilere göre, maruz kalınan istismarın akademik başarıyı olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir.

O'leary, Coohy ve Easton (116) tarafından yapılan çalışmada, çocukluk döneminde cinsel istismara uğrayan ve yaşanan bu istismarın açıklamasının yetişkinlik dönemindeki psikolojik sağlık üzerine olan etkisi incelenmiştir. Çalışmaya 30-40 yaş aralığında olan çocukluk çağında cinsel istismara uğrayan toplam 170 kişi katılım sağlamıştır. Yapılan bu çalışmada elde edilen verilere göre, 30-40 yaş aralığında olan deneklerin, biyolojik bir yakını tarafından istismar edilenlerin birden fazla istismara uğrayanların, istismarcı tarafından darp edilenlerin, istismar yaşantısını istismar gerçekleştikten sonraki bir yıl içinde birileri ile paylaşmayanların göstermiş olduğu psikolojik belirtilerin yüksek olduğu ortaya konulmuştur.

McCutcheon ve arkadaşları (117) tarafından yapılan çalışmada, 18-29 yaş aralığında olan toplam 1638 kadın katılımcının TSSB (Travma Sonrası Stres Bozukluğu) taraması yapılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda elde edilen verilere göre, örselenmeye maruz kalmanın travma olarak önce ergenlik döneminde çok güçlü olduğu daha sonra da genç yetişkinlik döneminde ortaya çıktığı sonucuna varılmıştır.

Sandberg, Feldhousen ve Busby (118) tarafından yapılan çalışmada, 296 erkek ve 388 kadın katılım sağlamıştır. Katılımcıların çocukluk çağında yaşamış oldukları istismar yaşantıları, algılanan ebeveynlik, ilişkilerin işleyiş durumları ve sağlamlıkları incelenmiştir. Kadın katılımcıların çocukluk döneminde yaşamış oldukları fiziksel istismarın yaşamlarının sonraki dönemlerinde çocukları ile olan ilişkisini olumsuz yönde etkilediği ve çocuklukta yaşanan bu örselenmenin ileriki dönemde kadınlarda depresyonu arttırdığı ortaya konulmuştur.

Zhang, Chow, Wang, Dai ve Xiao (119) tarafından yapılan çalışmaya göre, kişilik bozuklukları üzerinde çocukluk çağı istismar yaşantısının etkisi incelenmiştir. Çalışmaya Çin'de yer alan psikolojik danışmanlık merkezinde olan 1402 yetişkin katılım sağlamıştır. Yapılan çalışmadan elde edilen verilere göre, yetişkinlik döneminde olan kişilik bozuklukları ile çocukluk çağı istismar yaşantısı arasında anlamlı bir ilişki

olduğu sonucuna varılmıştır. Çocukluk çağında yaşanan örselenme yaşantısı, kişilik bozukluk alt boyutlarından daha fazla zihinsel bozukluğa etki ettiği tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda Çin’de fiziksel istismar olaylarının geleneksel disiplin olmasından ötürü devam edebileceği ifade edilmiştir.

Savla ve arkadaşları (120) tarafından yapılan çalışmaya göre, çocukluk döneminde yaşanan örselenme yaşantısının yetişkinlik döneminde aile ve akrabalık ilişkileri üzerine olan etki incelenmiştir. Çalışmaya 24-75 yaş aralığında olan toplam 2285 kişiden oluşan orta yaşta bireyler katılım sağlamıştır. Çalışmada yer alan katılımcıların e-posta üzerinden anket doldurmaları istenmiş ve daha sonra bu katılımcılar ile telefon görüşmeleri yapılmıştır. Yapılan çalışmadan elde edilen verilere göre, çocukluk çağında yaşanan örselenme sonrasında örselenme yaşantısının zaman ilerledikçe yok olmamasına rağmen, orta ve daha sonraki yaş dilimlerinde aile ilişkilerine etki ettiğinin devam ettiği belirtilmiştir. Bireylerin dışa dönük olma durumlarını istismar yaşantısının olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Fang ve arkadaşları (121) tarafından yapılan çalışmada, fiziksel örselenmeye maruz kalanların genelinin 18 yaş altında olduğu ortaya konulmuştur. Çalışmada, erkek çocukların daha çok fiziksel istismara, kız çocukların ise daha çok cinsel istismara uğramış oldukları tespit edilmiştir. İstismar olaylarının az gelişmiş olan fakir ülkelerde görülme oranı daha da yüksektir. Yapılan çalışmadan elde edilen verilere göre, çocukluk döneminde yaşanmış olan örselenme sonucunda sağlıksız davranışlar ve mental rahatsızlıkların ortaya çıktığı saptanmıştır.

Bu konudaki ilgili araştırmalar incelendiğinde, çocukluk çağı örselenme yaşantılarına sahip olan kişilerde yaşamlarının ileriki dönemlerinde ilişki kurmada güçlük, ciddi sağlık sıkıntıları, akademik sorunlar, psikopatolojik semptomlar gibi insanların yaşamlarına olumsuz etkiler yapacak durumlar görüleceğinden dolayı hem ebeveynler ile çocuğun bakımından sorumlu olan kişiler hem de koruyucu ruh sağlığı alanında hizmet evren uzmanlarda örselenme yaşantılarına ilişkin olarak farkındalık yaratacağı düşünülmektedir. Bunun yanında alanyazın taraması yapıldığında beş faktör kişilik modeli ile örselenme yaşantılarının bir arada işleyen bir çalışmaya rast gelinmiştir. Bundan dolayı yapılan bu çalışmanın bu anlamda alanyazında olan önemli bir eksikliğin giderileceği düşünülmektedir.

2.2. Psikolojik Dayanıklılık

2.2.1. Resilience Kavramının Sözlük Anlamı

İlk olarak malzeme birimlerinde kullanılmaya başlanan resilience kavramı psikolojik alan yazını dışında da kullanıldığı bilinmektedir (122). Resilience kavramı Latince ‘resilire’ kökünden türetilmiştir. Resilience sözlük anlamı olarak, “bir maddenin elastik olması ve kolayca dönebilmesini” ifade etmektedir (123). Resilience, The American Heritage Dictionary (124)’e göre “*değişim, hastalık ve talihsizliklerden hızlıca kurtulma, iyileşme*” olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca resilience kavramı, bir materyalin büküldüğünde, sıkıştırıldığında ve uzatıldığında eski pozisyonuna ya da şekline tekrardan dönmesini sağlayan materyalin özelliklerini ifade etmektedir. Resilience MerriamWebster Dictionary (125)’e göre, “*değişim ve talihsizliklere çabucak uyum gösterme ve hızlı bir şekilde iyileşme yeteneği*” şeklinde; Oxford English Dictionary (126)’e göre, “*ezildiğinde ve sıkıştırıldığında hızlıca iyileşerek eski haline ve durumuna gelmesi*” şeklinde tanımlanmaktadır.

2.2.2. Psikolojik Dayanıklılık Kavramının Ortaya Çıkışı ve Tanımlarındaki Farklılıklar

Psikoloji biliminin yalnızca bireylerin uyumu ve gelişimi için önemli olan risk faktörlerine, ruhsal sağlıklara, tedavi kısmına ve problemlerine odaklanması; kişilerin sahip olduğu pozitif kaynakları ve olumlu yönlerini ihmal etmelerine sebebiyet vermektedir. Kişilerin uyum sistemlerine ve yeterliliklerine odaklanmak, kişilerin sağlıklı gelişimine fayda sağlamakla birlikte sorunlardan da koruyan önemli bir kaynaktır (127). Psikoloji yalnızca ruhsal zayıflıkları, zararı ve rahatsızlıkları çalışma alınana almama, bunun yanında erdem ve güç gibi değerler ile de çalışmalıdır. Yalnızca kırılan bir şeyi onarmak tedavi etmek değildir, onu yetiştirebilmektedir. Psikoloji yalnızca hastalıklar ile uğraşan bir tıp alanı değildir bundan daha fazlasıdır. Bu sebeple psikolojinin ilgi alanlarına giren konular genellikle eğitim, iş, aşk, gelişim, oyun ve içselliktir (128).

Literstür incelemesi yapıldığında “resilience” terimi birçok bilim dalı tarafından kullanılmaktadır. Bu bilim dalları arasında; hücre yenileme çalışmaları, ekonomi, mühendisliğin farklı alt alanları, işletme, mikrobiyoloji ve çevrebilimi alanları yer almaktadır.

ABD psikolojide dayanıklılık kavramının ortaya çıkmış olduğu ilk yerdir (129). Uyumu bozacak olan birçok zorluğa ve sıkıntıya rağmen, kişilerin iyi bir uyum gösterebilmeleri “psikolojik dayanıklılık” şeklinde ifade edilmiştir (130).

Psikolojik dayanıklılığın ulusal literatüre bakıldığında farklı çeviri çalışmaları ve farklı anlamlar olduğu görülmektedir. Ortak olan psikolojik bir dayanıklılık kavramı yoktur (131). Bu çeviri çalışmaları psikolojik dayanıklılık kavramında “kendini toparlama gücü” (132), “psikolojik sağlamlık” (133, 134, 135), “dayanıklılık” (136) ve “yılmazlık” (137, 138, 139) gibi isimler ile literatüre girmişlerdir.

Ulusal literatürde yer alan bu çeşitliliği en aza düşürmek ve ortak bir kavram meydana getirmek amacı ile bir ön çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmada konuyla alakalı olarak uzman kişiler tarafından oluşan öğretim üyelerinden farklı fikirler ve görüşler alınmıştır. Literatürde bu kapsamda kavramla ilgili olarak yer alan kavramı açıklayan çeşitli yaklaşımların ve farklı tanımlamaları da içeren kısa bir anket formu hazırlanmış ve elektronik posta yolu ile öğretim üyelerine gönderilmiştir. Kavram ile ilgili bu ankette yapılmış olan diğer çalışmalarda kavramın Türkçe karşılığı olarak değerlendiren; “Psikolojik sağlamlık”, “Psikolojik dayanıklılık”, “Dayanıklılık”, “Yılmazlık”, “Direncilik”, “Sağlamlık”, “Güçlülük”, “Psikolojik güçlülük”, “Toparlanma” ve “Kendini toparlama gücü” isimlendirilmelerinin kavramı en iyi açıklayan terimi 1 ile 7 arasında puanlamaları istenmektedir. Yapılan anket sonuçlarına bakıldığında İngilizce de “resilience” olan kavramın Türkçe karşılığını en yüksek puan ile “psikolojik dayanıklılık” şeklinde tanımlandığı görülmüştür (131). Bu kavrama ilişkin olarak yaptığımız bu çalışmada “psikolojik dayanıklılık” ifadesi kullanılmaktadır.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Horatio Alger isimli bir papazın kitaplarında ve hikayelerinde psikolojik dayanıklılığın temelleri görülebilmektedir. Bu hikayelerde genellikle işlenen konu; evsiz ve fakir olan bireylerin güçlü irade, sıkı çalışma ve iyi kısmet etkisiyle zorluklarla başa çıkabilme durumu olarak ifade edilmektedir (140). Önceleri psikolojik dayanıklılığı bazı araştırmacılardan daha ziyade gazeteciler, zorlu olaylara karşı iyi işlevde bulunan çocukların “incinmez” olduklarını ve bu çocukların çoğunlukla kişilik özelliklerine odaklanıldığını belirtmiştir. Bu çocukların karakterlerinin bir zırh gibi sağlam olmasından ve içsel olarak dayanıklı olmalarından dolayı dayanıklı olduklarını düşünmüşlerdir. Araştırmalar zaman

içerisinde büyüyüp genişledikçe, “incinmezlik” terimi kaldırılarak yerine dinamik ve daha nitelikli bir kavram olan strese psikolojik dayanıklılık ve direnç terimi getirilmiştir (141). İncinmez (invulnerable) veya yenilmez (invincible) terimlerinin aynı kavramı tanımlayan şu an ki kullanımı “psikolojik dayanıklılık” şeklinde tanımlanmaktaydı (142). Fakat incinmezlik terimi değişmeyen, mutlak bir süreci ve riskten kaçınan kişileri ima ettiğinden dolayı yanlış yönlendirici olan bir kelimedir ve birbirinin yerine kullanılmaması gerekmektedir. Bunun nedeni ise, zaman içinde gelişen çalışmalar sonucunda, kişilerin farklı derecede, farklı durumlar karşısında psikolojik kırılganlık ve dayanıklılık sergiledikleri görülmüştür (143).

Literatürün psikolojik dayanıklılık ile ilgili büyük bir kısmı psikiyatri bilimi ve psikoloji dalındadır. Psikolojik dayanıklılık ile ilgili tıp ve hemşirelik alanlarında çalışmalar bulunmaktadır. Daha çok kalp stenti takılan hastalar, yaşlanan ve yaşlı bireyler ve üzerinde yapılan çalışmalar, travma sonrası stres bozukluğu, yeme bozukluğu, göğüs kanseri sonrası hayatta kalanlar ve zihinsel sağlık mevcuttur (142).

İlk kuşak zamanında tüm dünya, literatüre bakıldığında, birçok farklı kavram ile psikolojik dayanıklılık çalışmalarında çalışmışlardır. Bu kavram ile ilgili olarak ortam benimsenen tanımlamalar yer alsa da tartışmanın halen daha devam ettiği ve zaman geçtikçe üzerinde durulan konunun değişikliğe uğradığı belirtilmiştir. Psikolojik dayanıklılık önceki yıllarda, kişilerin şimdi yaşadığı ve geçmişte yaşamış olduğu zorluklar karşısında iyi bir uyum gösterebilmesi idi. Bu kavramın daha sonraki süreçte Masten’in yapmış olduğu çalışmalar bakıldığında, dinamik ve daha kapsamlı bir şekilde tanımlamasının yapıldığı görülmektedir. Psikolojik dayanıklılık ile ilgili olarak yapılan daha sistem ve odaklı tanımlama şu şekildedir: gelişimi, dayanıklılığı ve yaşama gücünü bir tehdit olan olaylar karşısında iyileşme kapasitesi ve bir meydan okuma gösteren dinamik bir sistemdir (141).

Psikolojik dayanıklılığın tanımlanmasına yönelik literatürde pek çok yol olmasına karşın ortak olarak değinilen iki kavram bulunmaktadır. Bu kavramlar: iyi uyum ve zorluktur. Yaşamda süregelen zorlukların olması ve bu sorunlar karşısında olumlu uyumun tam anlamı ile, yeterli bir biçimde gösterilmesi ile psikolojik dayanıklılık oluşmaktadır (144). Zaman, durum ve içinde bulunulan duruma göre psikolojik dayanıklılık değişkenlik göstermektedir. Örnek olarak; utangaçlığın bir koruyucu faktör ya da risk faktörü olması içinde bulunulan ortama göre değişmektedir. Çevresinde

uyuşturucu madde kullanımı çok olan utangaç olan bir kızın kendi yaşlıları ile birlikte iletişim kurmada sıkıntı çekmesinden dolayı, bu ortamda utangaçlığına devam etmesi onun yönünden koruyucu bir faktör olabilmektedir. Fakat kişiye avantaj sağlayan prososyal aktivitelerin olduğu özel bir kız okulunda utangaç olan bir kızın yaşlıları ile etkileşimi yeterli düzeyde olmadığından dolayı, bu aktivitelerin kişiye sağlamış olduğu potansiyel faydalardan yarar sağlayamayacaktır. Görüldüğü üzere psikolojik dayanıklılık tek bir yapı değildir ve zaman içerisinde değişim gösteren yakalanması ve ölçülmesi zor olan karmaşık bir yapıdadır (145).

Psikolojik dayanıklılığın temel bir araştırma konusu ve kuramsal kavram olarak ortaya çıkmasında şizofren olan annelerin çocuklarının incelenmesi önemli bir rol oynamıştır (146). İncelemesi yapılan bu çocukların bir kısmının yüksek risk grubunda yer almalarında karşın olumlu yönde uyum göstermeleri, olumsuz durumlar ile karşı karşıya kalındığında verilen cevaplardaki bireysel farklılıkların ampirik olarak araştırılmasının yapılmasına yönelik olan çabaları arttırmıştır (143).

Werner tarafından psikolojik dayanıklılık ile ilgili en kapsamlı olan boylamsal araştırma yapılmıştır. Hawaii de bir ada olan Kauai'de 1955 yılında yapılan çalışmada, 698 bebeğin incelenmesi yapılmış ve bu inceleme yaklaşık olarak 40 yıl sürmüştür. İncelenen bu çocukların yaklaşık olarak üçte birlik kısmı yoksulluk içerisinde büyümüş, eğitimi yetersiz anne tarafından büyütülmüş, doğum öncesi veya sonrası komplikasyonlar geçirmiş, ruhsal rahatsızlıkları olan ve boşanmış bir ailede yetişen bireylerdir. Bu risk durumlarını yaşamış olan incelemede yer alan çocukların 2/3'ünde hayatlarının ilk on yıllarında ciddi bir şekilde davranış problemleri ve öğrenme güçlüğü görülmüş ve 18 yaşına gelene kadar da zihinsel engel teşhisi konulmuştur. Fakat araştırmacılar, bu risk grubunda yer alan çocukların 1/3'ünün normal bireyler olduklarını tespit etmişlerdir. Tespit edilen bu bireylerin sosyal hayatlarındaki ilişkilerde yeterli, çocukluk ve ergenlik döneminde herhangi bir davranış veya öğrenme problemlerinin görülmediğini, kendine güvenli oldukları ve okulda başarılı olduklarını ifade etmişlerdir. 40 yaşına yaklaşıldığında hiçbirisinde kanun ya da işsizlikle ilgili herhangi bir problem yaşamadıkları görülmüştür. Bu bireyler "psikolojik dayanıklı" bireyler olarak ifade edilmiştir (147).

1950'li yıllardan sonra istismarcı bir eşe sahip olma, alkolik bir aileden gelme ya da hayatını tehdit eden hastalıkların olması gibi hayatta karşılaşılan sorunlara rağmen,

sosyal uyumsuzluklar ve duygusal bozukluklar karşısında güçlü bir biçimde başa çıkan kişilere “ayakta kalanlar” (survivor) ifadesi kullanılmıştır. Aynı süreci işaret etmek amacı ile bu dönemlerde “dayanıklılık” ve “ayakta kalanlar” ifadeleri kullanılmıştır. Bilimsel çalışmalarda 1960’lı yıllardan sonra ise aynı özellikleri ifade etmek amacı ile “psikolojik dayanıklılık” kullanılmaya başlanmıştır (140).

Dayanıklı olan çocukların tanınması ve bilinmesi üzerine yapılmış olan çalışmalar sonrasında, dezavantajlı ve zor şartlar altında büyümüş olan çocukların gelişimi ile ilgili olarak pek çok olumsuz yönde varsayımın ortaya çıkması ile odaklı-eksiklik modelin alt üst olmasına sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte psikolojik dayanıklılığa ilişkin sistematik çalışmalar sonrasında bazı varsayımların en az yanıltıcı ya da yanlış bilgiler olduğu düşünülmüştür. Psikolojik dayanıklılık ile ilgili akademik camiada ve medya düzeyinde ilk görünüm, bu çocuklarda özel bir durumun olduğu ve çoğunlukla bu çocukların incinmez (invulnerable) veya yenilmez (invincible) gibi sözcükler ile tanımlanmış olmalarıdır.

Masten’in ifade ettiğine göre, psikolojik dayanıklılık ile ilgili olarak Amerikan psikolojisinde en eski makalelerde birisi olan ve Amerikan Psikoloji Birliği’nde yayınlanan makale “incinmezler”dir. Bu yeni çalışma alanı ile ilgili olarak aynı şekilde Washington Post’ta 1976 yılında yayımlanan “Trouble’s a Bubble to Some Kids” adında yeni bir başlıktır. Psikolojik dayanıklı çocukların akademik alanda da içsel olarak dayanıklı oldukları ve olağanüstü bir güç taşıdıkları fikri yayılmıştı. Yine Masten’in ifade ettiğine göre 1995 yılında şehirde yaşayan psikolojik dayanıklı çocuklar ile ilgili “Contemporary Psychology”de yayımlanan “Superkids of the Getto” adında bir kitap eleştirisi vardır (127). “İncinmez” terimi yerine zamanla “psikolojik dayanıklılık” kavramı kullanılmaya başlanmış ve bu kavram, teoriye yeni bir araştırma ve alan getirmiştir (142).

Psikolojik dayanıklılık çalışmaları şimdiye kadar çocuklar ve ergenler üzerinde yoğunlaşmış olsa da yetişkin olan bireylerin kişisel hayatı ile iş hayatlarında kendilerini strese karşı toparlayabildikleri görülmüştür. Yetişkinler üzerinde inceleme yapan araştırmacıların ifade ettiklerine göre, çocuklarda ve yetişkinlerde psikolojik dayanıklılığın oluşum süreci benzer bir biçimde olduğu belirtilmiştir (148). Fakat son dönemlerde artan çalışmalar sonucunda; çocukluk döneminde olan psikolojik dayanıklılıktan, yetişkinlerde görülen psikolojik dayanıklılık kapasitesinin farklı olduğu

kabul edilmektedir (149). Bunun nedeni ise insanların zihinsel beceri ve yetenekleri ilerleyen yaşlarına kadar gelişim göstermeyi sürdürmektedir. Hayatın her döneminde bireyler farklılaşan zorlu yaşam olayları ile karşı karşıya gelmekte ve bu zorlukların üstesinden gelmek zorundadırlar. Bu nedenle psikolojik dayanıklılığa sadece çocukluk ve ergenlik dönemlerinde değil aynı zamanda yetişkinlik dönemlerinde de gereksinim duyulmaktadır. Psikolojik dayanıklılığı farklı gelişim dönemlerine göre arttıran ya da azaltan faktörler değişkenlik gösterebilmektedirler (150).

Yapılan bu çalışmalara bakıldığında, psikolojik dayanıklılığın nasıl tanımlanması gerektiği ile ilgili fikir ayrılıklarının olduğu görülmektedir. Genel olarak bu çatışma uyum ile ilgili ölçütleri içeren anlaşmazlıklar olarak ifade edilmektedir. Bu anlaşmazlıklara örnek verecek olursak; dayanıklı olan bir çocuğun içsel anlamda sıkıntı yaşamamasına karşın, akademik başarısı, toplumda olan ilişkileri gibi sosyal davranışları yönünden iyi bir uyum göstermesi gösterilmektedir. Bunun yanında bireyin davranışlarının sonucu nasıl değerlendirilmeli ve hangi alanlara dikkat edilmeli gibi çatışmalarda vardır. Bireyin hayatı boyunca yaşamındaki işlevlerin tamamen iyi olması ya da bir travmadan hiç etkilenmemiş olmak psikolojik dayanıklılık demek değildir. Hayatın bir alanında ya da bölümünde dayanıklı olup; aynı dayanıklılığı bazı alanlarda ve kısımlarda gösteremeyebilirler. Yani bir kişiye psikolojik dayanıklı diyebilmek için, o kişinin yaşamın her döneminde iyi sonuçlar ve iyi uyum göstermesi beklenmemektedir (141).

Psikolojik dayanıklılık, insanın temel uyum sistemlerinin işleyişi sonucunda önem arz etmektedir. Bu sistemlerin işleyişi iyi ve korunmuş ise karşılaşılan güçlüklerle rağmen gelişim dayanıklı ve sağlam kalmaktadır. Ancak bu sistem güçlüklerden öncesinde ya da sonrasında bir bozulma yaşamış ise, çevresel zorluklar da bu duruma eşlik ediyor ise gelişimsel açıdan sorunlar daha ağır olacaktır (127).

Olumlu sonuçların nasıl ortaya çıktığı ile ilgili süreçleri anlayabilmek, psikolojik dayanıklılık alanında yapılan çalışmaların amacıdır. Gelişim ve uyum sürecinde meydana gelen tehditler ve zorluklar durumunda, istenilen olumlu davranışın ortaya çıkması psikolojik dayanıklılıktır. Bu sebeple psikolojik dayanıklılık çıkarımsal ve bağlamsal bir yapıya sahiptir. Bu yapı zorluklara ve yüksek riske rağmen gelişim ve iyi uyum gösterebilmelerine bağlanmaktadır (151).

İlk başlarda bu kavram kişilik özelliği olarak tanımlanırken; ilerleyen dönemki çalışmalarda kişilik özellikleri yerine araştırmacıların sürece odaklandıkları görülmüştür. Bu süreç sabit kalan bir yapıda olmayan, dinamik yapıda olan, devamlı olarak değişen bir süreçtir (143). Uyum sağlama ya da gelişim sürecinde karşılaşılan ciddi sıkıntılar ve zorluklara rağmen olumlu sonuçlar elde etmek psikolojik dayanıklılıktır (127). Newman (152)'in ifade ettiğine göre, felaket ile yüz yüze geldiğinde hatta, iş veya ekonomik sıkıntılar, ciddi sağlık problemleri, aile ve ilişki problemleri, travma ve felaket gibi stres faktörleri ile karşı karşıya gelindiğinde iyi uyum gösterebilmek ve bu sürece ayak uydurabilmektir.

Bazı araştırmacılara göre psikolojik dayanıklılık bir süreç bazılarına göre ise, bir karakter özelliğidir. Psikolojik dayanıklılık güçlüklerle maruz kalındığında “yeniden toparlanma” gücü şeklinde tanımlanmıştır. Psikolojik dayanıklılık; bazı insanların fitratında ve özünde bulunan bir özellik olarak ifade edilmektedir (153). Psikolojik dayanıklılık Wagnild ve Young (155)'in ifade ettiğine göre, iyi uyumun oluşumunu destekleyen ve stresin olumsuz etkilerini azaltan bir kişilik özelliğidir. Genetik özelliklere odaklanan bazı araştırmacılar, dayanıklılığın doğuştan gelen bir özellik olduğunu öne sürmüşlerdir (132). Fakat yapılan çalışmalar incelendiğinde psikolojik dayanıklılığın yalnızca doğuştan gelmediği; sonradan öğrenebilen bir kişilik özelliği olduğu ortaya çıkmıştır (131). Psikolojik dayanıklılık bireyin yaşamlarında, Gavino (155)'nin yapmış olduğu çalışmalarda, Connor ve Davidson (156)'a göre bir kişilik özeliği, Masten, Best ve Garmezy (146)'e göre bir süreç; Bonanno (149)'ya göre bir yetenek olduğu belirtilmiştir (155). Psikolojik dayanıklılık Rutter (157)' e göre, etkileşimli bir kavramdır ve yaşanan risk deneyimlerine maruz kaldıktan sonra bu zorluk ve stresin üstesinden gelebilme durumu olumlu sonuçlar gösterebilmeyi ifade etmektedir.

Stresli yaşam olaylarına karşın iyi uyum sağlayan bireyler psikolojik dayanıklılık olarak tanımlanmaktadır (158, 159, 160). Psikolojik dayanıklılık, bireylerin sıkıntılara ve zorluklara vermiş oldukları bireysel olarak farklı tepkilerin olumlu yönlerini ifade eden bir kavramdır (161). Birçok tehdide ve sorunlara karşı bireylerin başa çıkabilme gücü ve iyi uyum gösterebilmeleridir (130). Bireylerin yaşam ile ilişkili güçlüklerle ve sıkıntılar ile karşılaştıklarında bu güçlüklerin üstesinden gelebilecek tahammülü ve gücü sağlamaktadır (162). Psikolojik dayanıklılık Joseph (163)'in ifade ettiğine göre, hayatın

getirmiş olduğu sıkıntıları iyi yöneten ve zorluklara karşı uyum gösteren kişilerde gözlenebilen tutum, kişisel bir güç ve baş etme davranışıdır. Güçlükler karşısında olumlu olarak uyum gösteren pek çok kavramı içine alan bir şemsiye gibidir (164).

Çok büyük travma ve zorluk yaşamalarına rağmen iyi uyum göstermektedir. Bunun 2 farklı boyutu bulunmaktadır: büyük zorluklar yaşama ve iyi uyum göstermedir (165). Psikolojik dayanıklılığın birçok farklı durumlar ile ilişki vardır ve diğer faktörler ile olan ilişkisinin araştırılması yapılmıştır (166). Psikolojik dayanıklılık bu çalışmalarda sosyal karşılaştırma, kontrol odağı ile (131); öz kavram, cinsiyet ile (167); öz yeterlilik ile (132); benlik saygısı ve yalnızlık ile (168); anne-baba birlikte olma ve anne-baba boşanmış olma durumu ile (138); cinsiyet, algılanan sosyal destek ve öz yeterlilik ile (169); problem çözme odaklı başa çıkma stratejisi, öz yeterlik ve iyimserlik ile (170) incelenmiştir.

Öncelikli olarak kişinin risk altında olması, riske maruz kalarak bu durumdan kurtulabilmesi ile birey psikolojik dayanıklı olmaktadır. Bireye psikolojik dayanıklı olabilmesi için riske maruz kalması gerekmektedir. Psikolojik dayanıklılık nasıl uyum gösterdiklerine bakılarak ölçülmektedir (143). Yani psikolojik dayanıklılığını oluşması için risk olmazsa olmaz bir faktör olarak ifade edilmektedir. Yaşamın bazı bölümlerinde başarılı olan ve herhangi bir travmatik olaya maruz kalamamış olan bireyler, sadece başarılı ya da yeterli bireyler olarak kabul edilmektedir, psikolojik dayanıklılık olarak kabul edilmemektedir (135).

Psikolojik dayanıklılığa dair ortak olarak benimsenen tanımlamalar var olsa da bunun nasıl ölçülebileceği hakkında net olarak bilgi çok azdır veya hiç yoktur (171). Psikolojik dayanıklılığın nasıl ölçülebileceğine dair kesin bir bilginin olmaması, psikolojik dayanıklı olma kapasitesi olan bireyleri ya da dayanıklı bireyleri belirleme konusunda sorun meydana getirmektedir (154). Psikolojik dayanıklılık çevresel faktörler ile de etkileşimde bulunmaktadır. Psikolojik dayanıklılığın ölçümü iki nedenden ötürü önemlidir. Birincisi; klinik psikoloji alanında, ikincisi ise; örgütsel alandadır. Klinik açıdan, zihinsel sağlığı olmayan bireylerin sağlıklarına yeniden kavuşabilmek ya da sağlık durumlarını devam ettirebilmek için dayanıklılığı hangi faktörlerin etki ettiğinin ölçülebilmesi zihinsel rahatsızlığı olan kişiler yönünden önemlidir.

Örgütsel bağlamda; stres ve olumsuz duygular ile baş edebilecek olan kişilerin zorlu olan olayları yönetme yeteneklerinin var olması ve bu durumların ölçülmesi psikolojik dayanıklı bir birey olma açısından işe alımlarda önem arz etmektedir. Psikolojik dayanıklılık ile alakalı olarak tek bir ölçümün olmamasının yanı sıra, psikolojik dayanıklılığın ölçülebilmesi için Nancy ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmalara bakılarak araştırmacıların farklı bakış açıları ile konuyu değerlendirdikleri ve doğrudan ya da dolaylı olarak psikolojik dayanıklılığı ölçmek istedikleri amaçlamaktadırlar (131).

Psikolojik dayanıklılık yeni bir kavram olarak ortaya çıkmamaktadır, zorluklar ve yüksek stres karşısında “kendini toparlama” kapasitesinin olmasıdır (172). İnsan gelişim ve ruhsal teorilere psikolojik dayanıklılığın kökleri dayanmaktadır. Psikolojik dayanıklılığı açıklayan literatürde pek çok tanımlama vardır (172). Psikolojik dayanıklılığın tanımlanabilmesi açısından 2 yarı önem arz etmektedir (173):

- Kişiyi tehdit eden zorlukların, yüksek riskli durumların (örnek olarak; yüksekokulunu bitirmemiş olan, yoksul ve tek ebeveynin bulunduğu bir aile ortamında dünyaya gelmek) ya da travmanın (örnek olarak; aileden birinin ölmesi, savaş, aile içi şiddet yaşanması) olmasıdır.
- Yaşanan bu durumlar karşısında gelişimin ve uyum sürecini iyi nitelikte olmasıdır.

Psikolojik dayanıklılık önceleri bir karakter özelliği olup; tek seferlik davranış neticesinde oluşmayan uzun ömürlü bir kavram olarak görülmekte iken (130); bu kavram şimdilerde ise yalnızca bir kişilik özelliği olarak kabul görmemektedir. Hem bireysel hem de çevresel faktörlerden psikolojik dayanıklılık etkilenmektedir. Kaplan (174)’ın ifade ettiğine göre, psikolojik dayanıklılık bireyi çevresel risklerden koruyan koruyucu faktörlerin var olması ile meydana çıkmış bir kavramdır, doğuştan gelen bir karakter değildir.

Kişilerin zorlu durumlar karşısından bu durumların üstesinden gelebilmeleri; yalnızca olağanüstü bir çaba sarf etmeleri ile değil, çoğunlukla çevresel faktörlerin etkili olduğu öne sürülmüştür. Çevresel ortamda psikolojik dayanıklılık gösterebilen bireyler, başka bir ortamda aynı dayanıklılığı göstermeyebilirler. Hem çevresel hem de bireysel

zorlukların üstesinden gelmede birlikte payı olması nedeniyle psikolojik dayanıklılık, heterojen bir yapıdadır (175).

Psikolojik tanım ile ilgili birçok tanımlama sonucunda, tanım için benzer ve ortak nokta; yüksek risk taşıyan ciddi problemlere rağmen bireylerin beklenenden daha başarılı bir hayat sürmesi, geliştirilebilir özellikler içermesi ve dinamik bir süreç olmasıdır (176, 177).

Psikolojik dayanıklılığın nasıl ve neye göre tanımlanmasının yapılacağı karmaşık bir yapıdır. Psikolojik dayanıklılık birçok gelişim araştırmacısı tarafından; çocuğun durumuna ve yaşına göre olan davranışlarının tarihsel bağlam içerisinde toplumun ya da kültürün ondan beklenen davranışları karşılayıp karşılayamaması durumuna göre gözlenebilir olan performansına yönelik tanımlama yapılmaktadır. Masten'in ifade ettiğine göre, bu beklentiler toplum tarafından var olan gelişimsel kuram içerisinde "yeterlilik ölçütü", "yaşa uygun kültürel beklentiler" veya "belirgin gelişimsel görevler" şeklinde adlandırılmaktadır. Yine Masten'in ifadesine göre, ruhsal rahatsızlıkları ve madde bağımlılığını önlemeye yönelik konular ile ilgili çalışmalar yapan diğer araştırmacılar, dayanıklılığın kriterini sosyal ya da akademik başarıdan daha çok kişilerde düşük belirtilerin ya da ruhsal rahatsızlıkların olmaması ile bozulmaları odak noktalarına almışlardır. Psikolojik dayanıklılığın gelişim aşamasında dayanıklılığın artmasındaki bir başka faktör girişkenliği, özerkliği ve güvenirliliğin oluşmasında etkili olan güçlü bir bağın olmasıdır. Bu bağ aile üyeleri tarafından sağlanmaktadır. Bunun yanında psikolojik dayanıklılığı olan çocuklara olumlu bir rol model sunulmasında, yeterliliği arttıran ve toplumda var olan destek sistemleri etkili olmaktadır. Bu rol model kişiler; akran, öğretmen, komşu, bakıcı, genç çalışanlar ve bilge kişilerdir (178).

Psikolojik dayanıklılık özel yetenek gerektiren ve ender rastlanan bir durumdan oluşmamakta, bunun tam aksine normal, sıradan insanlarda olan beyin, beden, akıl, ilişkiler, aile ve toplumdan oluşmaktadır. Psikolojik dayanıklılığın oluşmasında sıradan, normal insanlarda bulunan bu kaynakların var olması zemin hazırlamaktadır. Psikolojik dayanıklılık olağanüstü bir süreç ve çok nadir görülen bir süreçten ziyade daha normal, sıradan bir süreç olması, ileriye dönük olarak risk faktörlerini eleyebilmek ve psikolojik dayanıklılığın geliştirilmesi ile alakalı olarak daha iyimser bir bakış açısı ile bakabilmemizi sağlamaktadır (127).

Psikolojik dayanıklılık ile ilgili literatür incelemesi yapıldığında net olarak kuramsal bir çerçeve henüz yoktur. Stewart ve arkadaşları (172), literatürde dayanıklılığın farklı tanımlamalarının araştırmasını yaparak, yapılan tanımlamalarda genel olarak değinilen ortak olan konuları şu şekilde ifade etmişlerdir:

- Bireylerin yaşamış oldukları stres durumu ve bu durum ile başa çıkabilme gücü arasında olan dengeden psikolojik dayanıklılık meydana gelmektedir.
- Bireylerin karakterleri ve geniş çevreleri arasındaki karmaşık etkileşim psikolojik dayanıklılık olarak görülebilmektedir.
- Psikolojik dayanıklılık yaşamda karşılaşılan zorlu olaylar karşısında değişkenlik göstermektedir. Psikolojik dayanıklılık dinamik bir yapıdadır durağan değildir.
- Psikolojik dayanıklılık yaşamın belirli dönemlerinde farklılık göstermektedir. Gelişimseldir.
- Bireyin yaşam geçiş dönemlerinde stres ile karşı karşıya kalındığı zaman psikolojik dayanıklılık çok önemli bir faktördür.
- Bireylerin psikolojik dayanıklılığına, yaşamda stres veren olaylarda oluşan risk faktörleri ile bu riski ortadan kaldıran ya da azaltan koruyucu faktörler katkı sağlamaktadır.

American Psychological Association (APA) tarafından 11 Eylül terör saldırısının yaşanmasından sonraki 2002 yılı ağustos ayında ulusal bir kamu eğitim kampanyası yapılmıştır. Yapılan bu kampanya; birey için tehdit teşkil eden durumlar ile karşı karşıya gelindiğinde “kendine toparlayarak” zorluklar ve stresli yaşam olayları ile nasıl başa çıkılması gerektiğini hedef alan “Road to Resilience” (Psikolojik Dayanıklılığa Giden Yol) adındaki bir kampanyadır. Bu kampanyada verilmek istenen ve vurgu yapılan mesajlar şu şekildedir (179):

- Psikolojik dayanıklılık bireyde doğuştan gelen bir karakter değildir, neredeyse her birey tarafından psikolojik dayanıklılık öğrenilerek geliştirilebilir.
- Psikolojik dayanıklılık zaman içinde tek bir bokta ya da olay değildir, uzunca bir süre yolculuk gerektirmektedir.

- Dayanıklılığa giden yolculuk her birey için farklılık göstermektedir. Bireyde psikolojik dayanıklılığın oluşturulması kolay olan bir süreç değildir. Dayanıklılığı oluşturmak için her bireyin kullanacağı farklı stratejiler bulunmaktadır.
- Birey kendisi işe yarayan eylem ve davranışları tanımlayarak stratejileri oluşturması gerekir.

Birçok araştırmacı tarafından çocukların ve genç yetişkinlerin yaşanan tuhaflıklar karşısında nasıl baş edebildiklerini araştırarak bu konu üzerinde çalışmalar yapmışlardır. Çalışılan alanlar arasında; sosyoloji, psikoloji, psikiyatri ve çocuk gelişimi yer almaktadır. Çalışmaları sürdüren araştırmacılar psikolojik dayanıklılığın 3 olgudan meydana geldiğini öne sürmüşlerdir:

- Yüksek risk durumuna karşılık olarak iyi gelişimsel netice göstermek,
- Stres altında olunmasına rağmen olumlu uyum ve sürdürülebilir yeterlilik,
- Travma sonrasında çocuk iyileşme ve atlatma.

Davranışçı bilim adamları bu koşullar altında bireylerin uzun süreli zorluklar ve stresli durumlar karşısında gösterdikleri tepkilerin yönetimini sağlayan mekanizmalara ya da faktörlere odaklanmışlardır. Bu sebeple kişilerin uyum sağlamaları ve zorluklar ile başa çıkabilmeleri koruyucu faktörlerin olmadığı durumlarda daha başarılı bir durum olarak görülmektedir (146).

Psikolojik dayanıklılık ile ilgili Norman (180) 3 önemli noktaya vurgu yapmıştır:

- Psikolojik dayanıklılık yalnızca bireyin etkili olduğu ve durağan bir özellik değil, bireysel ve çevresel faktörlerin etkileşime girmesinin bir sonucudur.
- Kişinin karşı karşıya kalmış olduğu güçlükler zaman içerisinde kişinin dayanıklılığının artması ve güçlenmesi ile sonuçlanabilmektedir.
- Bireyin psikolojik dayanıklılığının olması duygusal sağlığının da iyi olmasını gerektirmemektedir. Dolayısıyla duygusal açıdan sağlıklı olunması psikolojik dayanıklılığın bir sonucu değildir. Psikolojik yönden dayanıklı olan bireylerde davranışsal ve duygusal yönden kötü durumlar olabilmektedirler.

Psikolojik dayanıklılık bireyin sağlık durumundan etkilenen bir yapıya sahip olması ve ölçülebilen bir yapıda olmasının yanı sıra (örnek olarak; bireyin zihinsel bir hastalığının olması durumunda psikolojik dayanıklılık düzeyi genel nüfustan daha düşük orandadır) tedavi yolu ile geliştirilebilen ve değıştirilebilen bir kavram olarak ifade edilmektedir (156).

Literatürde yer alan çalışmaların küçük bir bölümü çocukların anne rahminde kötü bir şekilde beslenmesine dikkat kesilmişlerdir. Literatürde yer alan en yeni olan çalışmalar; ailede boşanma, ciddi bakım azlığı yaşayan, ruhsal rahatsızlık bulunan ve fakirlik içinde yaşayan psikolojik dayanıklı çocukları içermektedir. Bunun yanında literatürde, çağımızda yaşanan savaşlardan dolayı meydana gelen olumsuz durumlar karşısında çocuklarda psikolojik dayanıklılık ile alakalı olarak gün geçtikçe büyüyen çalışmalar literatüre katılmaktadır.

Psikolojik dayanıklılığın gelişimi için birçok farklı çalışmalar rağmen katkıda bulunan bireylerin mizacının destek kaynaklarının ve temelini olmasıdır. Koruyucu olan faktörler coğrafi sınırlar, sosyal sınıf ve etnik sınıfları aşabilmek amacı ile tampon görevindedir. Aynı zamanda bunlar zorluklar içinde gelişip büyüyen kişilerin hayatlarından ziyade stresli yaşam ve özel risk faktörleri olaylarında derin izler bırakmaktadır.

2.2.3. Psikolojik Dayanıklılık ile Karıştırılan Kavramlar

2.2.3.1. Ego Resiliency (Ego dayanıklılığı)

Psikolojik dayanıklılık ve ego resiliency (dayanıklılığı) terimleri iki noktada farklılaşmaktadır: Bireyin kişilik özelliğı, ego dayanıklılığı iken; psikolojik dayanıklılık, gelişimsel ve dinamik bir süreçtir. İkinci olarak bireyin herhangi bir tehdit ile karşı karşıya gelmesi ego dayanıklılığı şart değildir fakat; bireyler psikolojik dayanıklılık için mutlaka bir zorluk ile karşı karşıya gelmesi gerekmektedir (143).

2.2.3.2. Hardiness (Dayanıklılık)

Merriam-Webster Dictionary'a göre hardiness terimi “zorlu durumlar karşısında dayanıklılık ve dirençli olma yeteneğı” anlamına gelmektedir (142). Psikolojik dayanıklılığın hardiness (dayanıklılık) bir parçasıdır. Fakat hardiness (dayanıklılık) psikolojik dayanıklılığa karşın; bir kişilik özelliğidir (181). Psikolojik dayanıklılık ve

hardiness (dayanıklılık) arasında olan en büyük fark; psikolojik dayanıklılığın sonuçlanması olumlu bir gelişim ve uyum iken, hardiness (dayanıklılık) yönünden kişinin zorluklar karşısında dayanması esastır ve olumlu bir değişim sonucu gerekmektedir (142).

2.2.3.3. İnvulnerable (Kırılğan olmama)

Vulnerable (kırılğanlık) kavramının birçok farklı tanımlaması bulunmaktadır, ancak en basit ifade ile ruhsal rahatsızlıklara olan yatkınlık şeklinde tanımlanmaktadır (182). Bilinen kullanımı ile zarar görmeye, ihmal edilmeye ve sağlık problemlerine karşı daha duyarlı olmak kırılğanlıktır (183). “Vulnerability” (kırılğanlık) kavramının tanımlanmasında araştırmacılar, “koruyucu faktörler”, “psikolojik dayanıklılık”, “yeterlilik” ve “invulnerability” (kırılğan olmama) terimlerin zıttı olarak ifade edilmiştir. Ruhsal rahatsızlıklara hiç yatkın olmama, hiçbir zaman psikolojik problem yaşamama, psikolojik sorunlardan tam olarak bireylerin korunması kırılğan olmamayı ifade ederken; bireylerin az da olsa ruhsal rahatsızlıklar ya da psikolojik bir sorun yaşayabilecek olmaları psikolojik dayanıklılık kavramını ifade etmektedir (182).

2.2.4. Psikolojik Dayanıklılık Araştırmalarının Gelişimsel Süreci

Ahlaki çalışmalar ve psikolojik dayanıklılık gelişimi 40 yıldan fazlasına dayanmaktadır (165). Psikolojik dayanıklılığın gelişimine yönelik yapılan çalışmalar 4 büyük dalgadan meydana gelmektedir. Bu dalgalardan ilk üçü davranışlara odaklanmış, birçok tartışma ve ipuçları oluşturmuş, bir dizi yöntem ve kavram ile ilgili katkıda bulunmuştur. Böylece sinir bilim ve biyoloji ile ilişkili olan dördüncü dalga olan psikolojik dayanıklılık çalışmalarına umut verilmiştir (164).

Birinci dalga psikolojik dayanıklılık çalışmalarındaki amaç, temel kavramları ve yöntemleri ortaya koymak, terime iyi bir tanımlama getirmek ve bireylere odaklanmaktır. Birinci dalga psikolojik dayanıklılık araştırmalarında, zorluklara ve risklere rağmen iyi uyumu sağlayabilecek olan koruyucu faktörler ve risk faktörleri araştırılmıştır (184). Davranışçı araştırmacılar, zorlukların üstesinden çocukların nasıl gelebildiklerini anlayabilmek amacıyla psikolojik dayanıklılık kavramları olan koruyucu faktörler, gelişimsel görevler, yeterlilik, zorluk ve riski değerlendirmek ve tanımlamak için uğraş vermişlerdir (164).

Gelişimsel psikopatolojiyi oluşturan normal olan ve normal olmayan gelişimi içeren çok geniş çaplı bir dönüşüm ikinci dalga psikolojik dayanıklılık çalışmalarıdır. Gelişimsel sistem yaklaşımını benimseyerek daha büyük olan bağlamsal kaygılara ikinci dalga araştırmacıları odaklanmışlardır. Ekolojik ve gelişimsel sistemler içerisinde psikolojik dayanıklılığın olduğunu var olduğunu belirterek olumlu ve olumsuz gelişimsel sonuçları karmaşık etkileşimleri anlamaya çalışmışlardır (184). Değişen gelişimsel yollara müdahalede bulunarak psikolojik dayanıklılığı ortaya çıkarmaya ve arttırmaya dair koruma yöntemleri ve önlemler üçüncü dalga psikolojik dayanıklılık çalışmalarında araştırılmıştır. Klinik psikolojideki bilim adamları, insan gelişimi ve psikiyatri ile ilgili alanların katkıları ile psikolojik dayanıklılıkla ilgili yöntemler, kavramlar ve dikkat edilmesi gerekli olan hususlar üç dalga psikolojik dayanıklılık çalışmaları sayesinde belirlenmiştir. Böylece yapılan bu çalışmalar dördüncü dalga çalışmalarına etkili noktaları göstererek yavaş yavaş doğmasına ve büyümesine ortam hazırlamıştır. Dördüncü dalga şu anda etkinliğini arttırmaktadır. Dördüncü dalga etkinliği gen kavramına duyulan ilgi ve beyin fonksiyonlarına olan gelişimin artmasıyla birlikte psikolojik dayanıklılığın nasıl ortaya çıktığına ve nasıl çalıştığına yönelik derinlemesine araştırmalar yaparak çoklu analiz metotları kullanılmıştır (164).

Masten ve Obradovic(164) tarafından yapılan ilk üç dalga psikolojik dayanıklılık çalışmaları neticesinde dördüncü dalga araştırması yapanların akıllarında bulundurulmaları gerekli olan önemli ikazları ve etkili noktaları araştırmacılar tarafından yapılan çalışmaların derlenmesi ile 10 maddede toparlanmıştır:

- Psikolojik dayanıklılık işlemsel ve kavramsal dikkatli bir şekilde yapılmasını gerekli kılan karmaşık bir yapıdadır.
- Psikolojik dayanıklılık tek bir özellik ve süreçten oluşmamaktadır. Psikolojik dayanıklılık pek çok süreci ve özelliği içinde barındıran bir kavramdır.
- Psikolojik dayanıklılığın oluşması için birden çok yol bulunmaktadır.
- Kültürel, tarihsel ve gelişimsel bağlamlar ile psikolojik dayanıklılık tanımı iç içedir.
- Yalnızca içsel kapasite ile psikolojik dayanıklılığın doğabileceğini düşünenler muhakkak hata yapmaktadırlar.

- Psikolojik dayanıklılığın oluşumunda işlem süreci ve dış kaynaklardan türeyen uyum kapasitesi önemli roller üstlenmektedir.
- Psikolojik dayanıklılığın ortaya çıkabilmesi olağanüstü bir durum değildir.
- Tam anlamı ile incitilmeyen, sağlam bir çocuk bulunmamaktadır.
- Zorluk ve çok yoğun risk ile karşı karşıya gelen bireylerde psikolojik dayanıklılığın oluşmaması ya da iyileşmenin imkansız ya da çok nadir olması mümkün bir durumdur.
- Son olarak, psikolojik dayanıklılığı anlayabilmek ve ilerletebilmek için; çocuğun gelişiminde oluşan tehditlerin kaynağının önlenebilir olduğu ve gelişimi sarsılan bir bireyin hayata uyum sağlayabilmesinden bireyin zorluklardan korumanın daha kolay olduğu unutulmamalıdır.

Psikolojik dayanıklılık araştırmalarında, yüksek risk faktöre sahip olan çocukların arasındaki sonuçların birbirinden farklı olma durumlarını açıklamak amacı ile 2 önemli yaklaşım ileri sürülmüştür. Bunlar kişi odaklı ve değişken odaklı yaklaşımlardır. Kişi odaklı yaklaşım; psikolojik dayanıklılığın nasıl gelişmiş olduğu, dayanıklı olan ve olmayan gruplar arasında olan farkın hangi kriterlerden oluştuğuna bakarak ortaya konması amaç edinmiştir. Diğer yaklaşım olan değişken odaklı yaklaşımda ise; bireysel, ailesel ve çevresel faktörler ile risk, uyum, yeterlilik arasında olan ilişkinin test edilmesi için çok değişkenli olan istatistik yeteneği kullanılmaktadır. Bu yaklaşım gerekli olan müdahalelerin oluşturulması için ortaya çıkan ve tahmin edilen sonuçlar arasındaki farklı, özel bağlantıları odağına almaktadır (127).

Ülkemizde ilk olarak Psikolojik dayanıklılık kavramı Öğülmüş (137) tarafından kullanılmıştır ve bu kavramı “yılmazlık” şeklinde Türkçeye çevrilmiştir. Gizir (185) tarafından ilk çalışma yapılmıştır. Gizir tarafından yapılan çalışmada düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip olan gecekonduya yaşayan 8. Sınıf öğrencilerinin akademik sağlamlıklarının gelişiminde yardımcı olan çevresel faktörler ve kişisel özellikler incelenmiştir. Özcan (138) tarafından yapılan çalışmada; lise öğrencilerinin sahip oldukları koruyucu faktörler ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri, öğrencilerde ailesi birlikte olan ve boşanmış olma durumuna göre karşılaştırma yapılmıştır. Gürkan (139) tarafından yapılan çalışmada; üniversite öğrencileri katılım sağlamıştır. Çalışmada “resilience” terimi “yılmazlık” olarak çevrilmiştir. Kişilerin yılmazlık düzeylerine

yılmazlık eğitimi grup danışma programı”nın etkisi incelenmiştir. Eminağaoğlu (186) çalışmasında sokakta yaşayan çocukların sağlıklaık özellikleri; Çapan ve Arıcıoğlu (187) üniversite öğrencilerinin psikolojik ve affedicilik sağlıklaık; Yılmaz ve Sipahioğlu (188) tek ebeveyn ile yaşayan ergen bireylerin psikolojik sağlıklaık düzeyleri; Kararımak ve Siviş-Çetinkaya (189) psikolojik sağlıklaığa etki eden kontrol odağı ve benlik saygısının bireyin duygu durumuna etkisini incelenmiştir. Yapılan bu çalışmaların incelemesi yapıldığında psikolojik dayanıklılık düzeylerini bireylerin güçlü ve olumlu yönleri yordadığı görölmektedir. Bunun yanında içsel faktörlerin aktif olarak görev yapması bireylerin üst düzeyde performans gösterebilmesi için gereklidir (122). Son dönemlerde psikolojik dayanıklılık ile ilgili yapılan çalışma Çelik, Sanberk ve Deveci (190) tarafından yapılmıştır. Yaşam doyumunun yordayıcısı olarak öğretmen adaylarında umutsuzluk ve psikolojik sağlıklaık incelenmiştir.

2.2.5. Psikolojik Dayanıklılığı Etkileyen Faktörler

Literatürde yer alan çalışmalar bakarak Tümlü ve Recepoğlu (191) psikolojik dayanıklılığın 3 ana başlık altında toplanmış olduğunu ifade etmişlerdir. Bu başlıklar şu şekildedir:

- Risk Faktörleri,
- Koruyucu Faktörler,
- Olumlu sonuçlar

Psikolojik dayanıklılık Windle (192)’in ifade ettiğine göre, mutlaka sağlıklı bir uyum süreciyle alakalı olan ve bu uyum sürecinde katkıda bulunan koruyucu faktörlerin, risk faktörleri ile birlikte etkileşimi neticesinde oluşan bir olgudur. Strese ve yüksek riske maruz kalan çocuklarda iyi sonuçların meydana çıkması neticesinde süreçlerini, risk faktörlerini daha iyi anlayabilmek; koruyucu faktörleri ve bu faktörlerin altında yatan asıl süreci açıklayabilmek; koruyucu faktörleri ve bu faktörlerin altında yatan asıl süreci daha iyi şekilde anlayabilmek için örtük ve açık olan gerekçelere odaklanması gerektiği fikrinde 2 kat artış olmuştur. Her ikisi de müdahale ve önleme konusunda bilgi verilmektedir (151).

2.2.5.1. Risk Faktörleri

Psikolojik dayanıklılık terimini bazı alanlarda iyi sonuçlar elde edebilmek ve başarılı olmak yeterince karşılamamaktadır. Bu bireylere “uyumlu”, “normal” veya sadece “yeterli ya da yetkin” denilebilmektedir. Kişinin zorlu ya da riskli durumlara maruz kalması, psikolojik dayanıklı birey denilebilmesi için gereklidir (151). Bireyin olumsuz davranış sergilemesine neden olan çeşitli durumlar risk ile ifade edilmektedir (193). Koruyucu faktörler ve risk faktörleri bazı araştırmacılara göre birey ile ilgili, aile ile ilgili ve çevresel faktörler olmak üzere üç kategoride toplanmıştır (135,194).

1.Bireysel Risk Faktörleri:

- Zeka düzeyinin düşük olması,
- Yetersiz akademik başarının olması (195),
- Mizacın kaygılı olması,
- Kişinin kendisine olan güvenin az olması,
- Etkili başa çıkma mekanizmalarının olmaması,
- Kişinin yapısının agresif olması,
- Kişinin kendisini ifade etmede yetersiz kalması (191),
- Kişinin uyuşturucu ya da alkol kullanması (196),
- Erken doğum (197),
- Kişinin fiziksel açıdan bir engelinin olması (198),
- Kişinin algılama ve düşünce şekline etki eden nörolojik bir hastalığının olması (196),
- Kronik hastalıklar (199, 198),

2. Ailesel Risk Faktörleri:

- Ebeveynlerden bir tanesinde ruhsal bir rahatsızlığın ya da hastalığının olması (198),
- Çocuk ve ebeveyn arasında ya da kardeşler arasında olan ilişkinin sağlam olmaması,
- Aile içinde şiddetin olması (191),
- Aile bireyleri arasında suç işleyenlerin olması (196),
- Ebeveynler tarafından çocukluk döneminde kötü muameleye maruz kalma (duygusal, cinsel, fiziksel gibi) (200),

- En az dört çocuğun olduğu kalabalık bir aileye mensup olmak (201),
- Ebeveynlerden birisinin kaybedilmesi ya da tek bir ebeveyn ile yaşama (191),
- Ebeveynlerin evliliklerini bitirmesi (198),
- Kişinin ergenlik döneminde anne olması (135).

3. Çevresel Risk Faktörleri:

- Sahip olunan sosyoekonomik düzeyin düşük olması (200),
- Kötü muamele ve çocuk istismarına maruz kalma (202),
- Yaşlıları tarafından dışlanması (203),
- Şiddet, göç ve savaş gibi toplumsal örseleyici olayların yaşama (204),
- Madde kullanımı,
- İşsizlik (191),
- Evsizlik (205).

2.2.5.2. Koruyucu Faktörler

Rutter (193)'in ifade ettiğine göre koruyucu süreçlerin belirlenmesinde 4 mekanizma bulunmaktadır. Risk faktörlerinin etkisinin azaltılması ilk mekanizmadır. Riski oluşturacak faktörlerin elenmesi ve riske maruz kalmanın ortadan kaldırılması ile bu etki azaltılabilir. Riske maruz kalındıkça meydana gelen olumsuz sonuçları bir zincir şeklinde oluşmasını ikinci mekanizma azaltmaktadır. Bireyin öz yeterlilik ve öz saygısının oluşumunu ve gelişimini üçüncü mekanizma sağlamaktadır. Bireyin stresli durumlar ile başa çıkabileceğine olan inancını, kendini değerli hissetmesi ve bireysel kaynaklarına inanması arttırarak koruyucu bir görev görmektedir. Risk faktörlerinin etkisini azaltabilecek olanakların sunulması da son koruyucu mekanizmayı ifade etmektedir.

Koruyucu faktörler Masten'e göre, zorluk ya da risklerin etkisini azaltan veya tamamen yok eden, bireyin yeterliliklerini ve sağlık uyumunu geliştiren durumları ifade etmektedir (136). Koruyucu faktörlerin olması problem davranışın oluşumu azaltmayı ve problemin ortaya çıkmadan önlenmesini sağlamaktadır. Bunun yanında bireyin zorluklar karşısında ayakta durabilmelerine, var olan sorunların etkisini azaltarak atkı sağlamaktadır (192).

1.Bireysel Koruyucu Faktörler:

- Sağlıklı olma (206),
- Kadın olma (207),
- İyi düzeyde bilişsel ve zeka yeteneğine sahip olma,
- Akademik yeterlilik düzeyinin gelişmiş olması,
- Benlik saygısının yüksek olması,
- Geleceğe dair planlar yapabilme ve iyimser olma,
- Problem çözme becerilerinde yetkin olma ve mizah duygusuna sahip olması,
- Sorumluluk, yardımseverlik ve empati duygusuna sahip olma,
- Kendi yaşamının kontrolünün kendi elinde olması,

2.Ailesel Koruyucu Faktörler:

- Çocuk ve anne arasında olan ilişkinin güçlü olması,
- Aile fertlerinin tutarlı kararlar vermesi ile uyumluluk göstermesi,
- Ebeveynlerin eğitim seviyelerinin yüksek olması,
- Sosyoekonomik seviyenin yeterli olması,
- Kardeşler ile uyumlu ve sıcak bir ilişki içinde olması,

3.Çevresel koruyucu faktörler:

- Anne ve baba dışında herhangi bir yetişkin ile olumlu ilişkiler kurma,
- Yaşlıları ile olan ilişkilerin yeterli olması,
- Okul ile olan ilişkilerinin olumlu olması,
- Olumlu bir rol modelin önünde var olması (178, 208).

2.2.5.3. Olumlu Sonuçlar

Psikolojik dayanıklı olan bireylerin yalnızca risk faktörlerinin ortaya konulması değil, aynı zamanda sosyal ve akademik alanlardaki yeterlilik/yetkinliğin belirlenmesi gerekmektedir. Bu yeterliliğin tanımlanmasında ve sağlıklı uyum için kullanılan bazı ölçütler bulunmaktadır (135). Bu ölçütler (151):

- Akademik alanda başarı sağlama (örnek olarak; okula devam etme, liseden mezun olma, çeşitli test ya da sınav sonuçlarında başarılı olma),
- Kurallara uygun olarak olumlu davranışlar sergileme,

- Suça yönelik olan davranışlardan kaçınma,
- Çevresi tarafından kabul görmek ve yaşlıları ile sosyal ilişkilerinin olumlu olması,
- Psikolojik olarak sağlıklı olunması,
- Ruhsal rahatsızlıkların olmaması,
- Duygusal ve davranış problemlerin seyrek yaşanması.

2.2.6. Psikolojik Dayanıklılığın Boyutları

Psikolojik dayanıklılık kavramı anlamlılık, bağlanma, devam eden olaylara dahil olma eğilimi ve amaç, bireyin kendi kendini anlamasını yansıtmaktadır. Bu sayede sorunlu durumlar ve olaylar ile karşı karşıya gelenler, aktif bir şekilde bu durumlar ile mücadele edebilmektedir (209).

Psikolojik dayanıklılığın anlaşılması için Kobasa tarafından öncelikle varoluşsal yaklaşımın anlaşılmasının gerekli olduğu ifade edilmiştir. Günlük yaşamda görülen stresli durumlar ile mücadele edilmesinden sonra kendisini hastalardan ayıran inanç eğilimleri, tutum ve davranışları kabul eden yaklaşım, varoluşsal bir yaklaşım biçiminde tanımlanmaktadır (210).

Kötü durumlarda mücadele için yardımcı olan psikolojik dayanıklılık kavramını varoluşçu kişilik yaklaşımı, bağlanma, denetim (kontrol etme) ve meydan okuma (mücadeleci kişilik) şeklindeki üç farklı boyut üzerinden açıklamıştır. İnsanın hayat boyunca karşılaşmış olduğu olayların tamamının etkileyebileceği inancı denetimdir. Bahsedilen inanç, stresli an olayların kabul edilmemesinden ziyade öz kontrol, özgür tercih, başarı merkezli ve bağımsız karar alma fırsatı sunmaktadır. Söz konusu olgu yaygın olan inanışın tam aksine gelişme için olumlu ve yapıcıdır. Meydan okuma değişime olan inançtır. Yaşamda zorluklar ile karşı karşıya kalan bazı bireyler, bahsi geçen zor durumlarda dahi etkili olan değerlendirme becerisine sahiptirler (211).

Psikolojik dayanıklılık düzeyi yukarıda olan bireyler problemleri çözebilir, esnek, yapıcı ve farklı problemlerin koşullarında zamanı idare edebilmektedir. Bağlanma psikolojik dayanıklılığın en son boyutudur ve yaşam boyunca farklı alanlara ilgidir (212).

Psikolojik dayanıklılığından bahsedildiğinde yapısal, kişisel, çevresel, bireysel ve sosyal türünden çok sayıda unsur hakkında bir değerlendirme yapılması mümkündür.

Psikolojik dayanıklılık Kobosa tarafından üç boyutta incelenmektedir. Bu boyutlar; kontrol etme, bağlanma ve mücadeleci kişilik olarak ifade edilmektedir (211).

1) Kontrol Etme (Denetim)

Kişinin hayatın sorunları ile karşılaştığında kendisini çaresiz hissetmekten daha çok bir durumun sonuçlarını değiştirebileceğine olan inanç kontrol etmektedir. Wallston (213) ise yalnızca durumun sağlık ve kontrol boyutu arasında olan ilişkiye odaklanarak, çalışmaları bu alanda yapmıştır ve bunun sonucunda insan sağlığı ve kontrol ile ilgili olarak şu üç bağlantılıının varlığı belirtilmiştir:

- Bir stres unsuru olarak kontrol eksikliği sağlık üzerinde direkt olarak etki gösterebilmektedir.
- İnsan stresi ve stresin negatif etkileri arasında kontrol hissi bir tampon gibi görev yapabilmektedir.
- Kişinin bir ya da birden daha fazla sağlıklı durum ile mücadele etmesine kontrol hissi katkı sağlamaktadır.

Var olan çevrelerine kontrol seviyesi yüksek olan kişiler etki ettiklerini düşünmektedirler. Hayatta sıkıntı ve zorluklar ile karşılaştıklarında, çaresiz bir durumda bulunmaktansa, olayların sonuçlarına etki edebilme inancı olan kontrol, içsel güdülenmeyi, seçim yapabilmeyi, bireysel özgürlüğü, karar verme yetisini, bireysel disipline sahip olmayı ve başarı odaklı olmayı kapsamaktadır (212).

Kısacası kontrol etmek, strese sebebiyet veren her durum ve olayın geçici olduğuna, bu durumun değişebileceğine inancını koruma duygusu ve sorunlar yaşandığında kontrolü ele aldığına inanma şeklinde özetlenmektedir (214).

2) Bağlanma

Yüksek bağlılığa sahip olan bireyler, çevrelerini ve kendilerini iletişim kurmaya layık görmektedirler. Bu sebeple ne iş yaptıklarına bakılmaksızın, yaptıklarına büyük bir önem vermektedirler. Bu kişilerin sorumluluk duyguları tamdır, ancak aynı zamanda öz saygı duyguları ve bir amaç da bulunmaktadır (214).

Kişilerin yaşamlarını koruyarak, yaşamı olduğu şekliyle kabullenerek, daima içinde bulunan güce inanarak hayata ilgi duyarak duygusal destek alıp verme isteği ile yani kısacası kendinin değerinin farkına olarak ve ne istediğini bilerek oluşan gerçekçi bir yaklaşım bağlama boyutu olarak ifade edilmektedir (210). Bağı sadece koşullar değiştiğinde yeniden değerlendirilebileceğini gerçeklik göstermektedir. Birey bahsedilen durum sayesinde mücadele etme boyutuna ulaşmaktadır (212).

3) Mücadeleci Kişilik (Meydan Okuma)

Salvatore, Maddi ve Khoshaba (215)'e göre değişim, günlük yaşamın doğal bir parçası olduğu ifade edilmiştir. Güvenlik yönünden değişiklikler bir tehdit değil, iyi bir gelişme işareti olarak kabule dilmektedir. Başka bir ifadeyle hayatta, rahat ve güvende hissetmek yerine yalnızca öğrenilerek geliştirilebileceği kabul edilmektedir.

Crowley ve arkadaşları (216)'nın ifade ettiğine göre, bir mücadeleci kişilik boyutu bir meydan okuma biçiminde belirtilerek değişim ve gelişimin sebeplerini ortaya çıkartan yaşamın doğal tarafı olarak ifade edilmektedir. Ayrıca mücadeleci kişilik boyutunun kendine güven, yeniliğe açık ve iyimserlik içerdiğinin altını çizilmiştir. Burada söz konusu olan özelliğe sahip olan bireyler değişime inanmaktadırlar ve değişimin farklı alanlarını keşfetmelerine ve geliştirmelerine izin vereceklerini kabul etmektedirler, hayatını yeniden değerlendirirken pozitif bir yaklaşım göstermektedirler.

Mücadeleci kişiliğe sahip olanlar, stresli durumlar veya hastalıklı gibi olayları kendileri yönünden bir gelişim fırsatı şeklinde kabul etmektedirler (209). Özetle mücadeleci kişiliğe sahip olan bireylerin beklenmeyen bir durum ya da olayla karşı karşıya gelmesi halinde dahi, hayatı kontrol etme girişimi ve yeni olan durumun özelliklerini kontrol etme olduğu ve bu durumda bireyin hayata bağlılığından kaynaklandığı belirtilmektedir.

2.2.7. Psikolojik Dayanıklılığı Yüksek Bireylerin Özellikleri

Psikolojik dayanıklılığı yüksek olan kişilerin kişilik özellikleri, doğuştan gelen ve sonradan kazanılan şeklinde iki alana ayrılmıştır.

- Psikolojik Dayanıklılığı Yüksek Olan Kişilerin Doğuştan Gelen Kişilik Özellikleri;

1. Kolay bir karaktere ve mizaca sahip olma;

Mizaç olarak bazı insanlar diğer insanlara göre daha esnek ve yumuşak başlı bir yapıya sahiptirler. Daha bebeklik döneminde bireylerin karakterlerinde farklılaşma biçimlenmeye başlamaktadır.

2. Başka insanlardan olumlu tepkiler alabilme yeteneğine sahip olma;

Bu tür kişiler, çevrelerinde bireylerin bulunmasını istediği daha sevecen, sempatik ve arkadaş canlısı kişilerdir ve genelde lider ruhlu kişiliklerdir. Bazı insanlar başarılı bir şekilde sosyal etkileşim kurabilmek maksadıyla eğitim yoluyla bu yönlerini geliştirirler de bu kişilerde bu yetenek doğuştan gelmektedir.

- Psikolojik Dayanıklılığı Yüksek Olan Kişilerin Sonradan Kazanılan Kişisel Özellikleri;

1. Başka insanlara karşı empati beslemek ve ilgili olmak;

Bebekler empati ile dünyaya gelmektedir. Kişinin yaşamış olduğu çevrede geliştirilmediği takdirde empati unutulmaktadır, ancak yaşantılarla ve deneyimler ile tekrardan kazanılabilmektedir.

2. Kişinin kendisiyle ilgili espri anlayışına sahip olması;

Kişi olumsuz ve acı veren olaylar karşısında, bu yaşanan olaylar ardındaki ironiyi ve mizahı görebilen insanlar, yaşadıkları acıdan daha çabuk kurtulurlar ve iyileşirler. Yaşadıklarını ve kendini ciddiye almayan insanlar zorlukların ilerisinde daha umut dolu bir gelecek görebilmektedirler.

3. Mükemmel iletişim becerilerine sahip olmak;

Bu beceriler; kişilerin kendi ihtiyaçlarını yeteri kadar açıklayabilmesi, olumsuz durumlara karşı sağlam kalabilme ve kendisini savunabilme yeteneğidir.

4. Bağımsız bir şekilde hareket etme yeteneğine sahip olma;

Başkalarının yardımı olmadan önemli görevleri başlatan ve sırtlayan kişiler daha dayanıklı olan kişilerdir.

5. Kimlik duygusuna sahip olma;

Kendi köklerini ve bu durumla gurur duyan kişiler, zorluklar ile başa çıkma durumlarında bu bilgiyi kullanabilmektedirler.

6. Kendini sağlıklı bireylerden ve durumlardan ayırabilme yeteneğine sahip olmak;

Psikolojik dayanıklı olan kişiler, üzerinde olumsuz etkiler bulunan kişilerden daha farklı şekilde olan yapabilmekte ve kendilerini o kişilerden ayırabilmektedirler. Bu bireyler durumları daha iyi çözerler ve daha yansıtıcı bir şekilde düşünürler.

7. Bir gelecek duygusuna ve amaca sahip olma;

Yaşamda bir amaçları olan, aile ya da sosyal bir yapının parçası olan kişiler, başka insanlar tarafından gerekli ve önemli olduklarını hissederler. Geleceğe dair olumlu bakabilen psikolojik dayanıklı bireylerin geleceği var olan koşullara rağmen daha olumlu kılabilme inançları, bu durum için çaba sarf etmelerini sağlamaktadır (217).

Psikolojik dayanıklı kişiler birçok özelliklerden meydana gelmiştir. Bu özellikler;

- Kişinin hayatının kontrolünün kendi elinde olduğu duygusuna sahip olmak,
- Strese durumuna karşı dayanıklılığı nasıl güçlendirebileceğini bilmek,
- Empati sahibi olmak,
- Etkili iletişim becerilerine ve yeteneklerine sahip olmak,
- Karar verme ve problem çözme de sağlam adımlar atabilmek,
- Beklentiler ve gerçekçi amaçlar belirlemek,
- Başarılı olduğu durumlar dışında başarısızlıklarından da ders çıkartmak,
- Başkalarına karşı sevecen ve merhametli olmak ve aynı zamanda topluma katkı sağlamak,
- Birçok değeri içinde barındıran sorumlu bir yaşam.

Bu özelliklere sahip olan her birey baskıdan, çatışmadan ve stresten uzak bir hayat yaşıyor anlamına gelmemektedir. Bu bireylerinde herkes gibi yaşamlarında olumsuz durumlar vardır. Ancak psikolojik dayanıklı kişiler, sorunun meydana geldiği andan itibaren bu problemler ile başa çıkarak problemlerin üstesinden gelmektedirler (218).

Psikolojik dayanıklı bireylerin kişilerarası becerileri gelişmiştir ve kendilerini iyi tanımlamaktadır. Kendilik bilincine sahip olmak, kendini iyi tanımlamak demek; kendine özgüveni, özsaygısı olan, geleceğe yönelik olumlu bakan ve olumsuz duygu ve davranışlarını iyi yöneten, kendini anlayan bireyler anlamına gelmektedir. Girişken,

açıklayabilen, duygularını dışa vurabilen ve bireyleri anlayan kişiler, kişilerarası becerileri kuvvetli olan bireylerdir.

- Özgüven sahibi olmak;

Psikolojik dayanıklı kişilerin, hayattaki durumlarla ve zorluklarla karşı karşıya geldiklerinde bu durumları iyi bir şekilde yöneteceklerine yönelik yeti sahibi olduklarına inanmaktadırlar (220). Bundan dolayı psikolojik dayanıklılık için öz yeterlilik ya da özgüven önkoşul sayılmaktadır (193).

Psikolojik dayanıklı olan bireyler içsel denetimi odak almışlardır. Yani kişinin, hayatında başına gelen olayların nedeni başkaları, kötü şans ya da kader değil; çoğunlukla kendi davranışlarından oluşmaktadır. Bunun yanında içsel denetim odaklı kişilerde, kişinin kendi çabası sonucunda problemler çözülebilir, bu sayede de kişiler etkili baş etme stratejilerini geliştirmektedirler (219). Psikolojik dayanıklı bireyler kayıp yaşama ve hastalık gibi zorlu durumlar karşısında bile daha umutlu ve iyimserdirler (220). Sorunlarını çözebilmek ve ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile tek bir insana bağımlı değildirler; kendi kendini idare edebilen, kendine güvenen ve özerk bireylerdir.

- Kendini anlayabilmek;

Psikolojik dayanıklı kişilerin kendini anlayabilmek; motivasyonlarına, güçlü-zayıf yanlarına ve duygularına yönelik iç görüşü bulunmaktadır.

- Geleceğe dair olumlu bakabilmek;

Psikolojik dayanıklı olan kişiler geleceğe dair planlar yapar ve yapmış olduğu planlardaki amaçlarının peşinde onu elde edene kadar kararlı bir şekilde durmaktadırlar.

- Olumsuz duygu ve düşüncelerini iyi yönetebilmek;

Psikolojik dayanıklı kişiler daha dürüst, onurlu ve değerler yargılarına bağlıdırlar. Bu kişilerin genellikle mizah duyguları gelişmiştir.

- Girişken olabilmek;

Psikolojik dayanıklı olan kişilerin doğuştan getirmiş olduğu bazı özellikleri bulunmaktadır. Bu bireyler daha dışadönük ve ortalama gruptan daha iyi sosyalleşebilen kişilerdir. Kişilerarası iletişim yetenekleri gelişmiştir. Bu kişiler güler yüzlü, nazik, içten, samimi ve daha zarif olmaya yatkındırlar. Yeni arkadaşlık kurmada, arkadaş edinmede daha rahat olduklarından dolayı sosyal çevreleri de genişir (219).

- Duygularını iyi bir şekilde ifade edebilmek;

Bireysel kendi duygularını uygun bir şekilde ifade edebiliyorsa, güçlü ilişkilerde geliştirirler. Başka insanlar ile güçlü ilişkiler kurabilen kişiler; çevreden edindiği sosyal destek ile sıkıntılı ve zor zamanlarında, karşısına çıkan zorlukları daha rahat bir şekilde atlatabilirler (221).

- Bireyleri anlayabilmek;

Psikolojik dayanıklı olan bireyler diğer kişileri anlayabilme ve onların duygularını algılayabilme yeteneğine sahiptirler. Herhangi bir karşılık beklemeden diğer insanların mutluluk ve huzuruna gerçekten ilgi duyan ve bencillik yapmayan bireylerdir. Bu özelliklere sahip olması, bu bireylere çevrelerinde yer alan insanların bu bireylere güvenerek onlar ile iletişim kurma isteklerini artırmaktadır (219).

Psikolojik dayanıklı olan kişilerin en önemli karakteristik özellikleri arasında; duygularını iyi ifade edebilme, kendine güvenli bireyler olması, inançlı olma, sabırlı, iyimser ve azimli olması yer almaktadır (222).

Zorluklar ile baş edebilen çocukları hayatlarında pek çok koruyucu faktörler meydana gelmektedir. Bu ortaya çıkan koruyucu faktörlerin bazıları kişilerin karakterleri ile alakalı olan bir durumdur; kişilerle iyi iletişim kurma ve problem çözme becerilerinin yeterli olması, kendi yaşlıları ya da büyükleri tarafından onaylanan ve değer verilen aktiviteleri, yetenekleri bulunması ve bulundukları girişimlerinin hayatlarına olumlu yönde bir fark sağlayacaklarına doğru inançları olması ve başka insanlar ile, yetişkinlerle ve yaşlılarıyla olan ilişkilerinin iyi olmasıdır (178).

2.2.8. Psikolojik Dayanıklılık ile İlgili Araştırmalar

Demografik değişkenler ile psikolojik dayanıklılığın ilişkinin incelendiği çalışmalara bakıldığında araştırma sonuçlarında farklılıklar olduğu görülmüştür. Konu ile ilgili yapılmış olan alanyazın bulguları aşağıda yer almaktadır.

Psikolojik dayanıklılık araştırmalarında cinsiyet sıklıkla ele alınan bir değişkendir. Alanyazın incelemesi yapıldığında; bazı araştırmalarda erkeklerin (223) bazı araştırmalarda ise kadınların (224) psikolojik dayanıklılık seviyelerinin yüksek olduğu görülmüştür. Örnek olarak Bozgeyikli ve Şat (223) yapılan çalışmada, özel okullarda çalışan öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda elde edilen verilere göre, erkek öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık

düzeylerinden kadın öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyinin daha yüksek olduğu ortaya konmuştur.

Botou ve arkadaşları (225)'nin yapmış olduğu çalışmada, Yunanistan'da çalışan ilkokul öğretmenlerinin psikolojik dayanıklılık düzeyleri incelenmiştir. Yapılan çalışmadan elde edilen verilere göre, erkek öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin kadın öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinden daha düşük olduğu ifade edilmiştir.

Estaji ve Rahimi (226) tarafından yapılan çalışmada da kadın öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin erkek öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinden daha yüksek olduğu sonucun ulaşılmıştır.

Polat ve İskender (227) tarafından yapılan çalışmada, öğretmenler katılım sağlamışlardır. Çalışma kapsamında “Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği” kullanılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda elde edilen verilere göre, ölçeğin yalnızca “Benlik Algısı” boyutunda cinsiyete göre değişiklikler olduğu ve olan bu değişikliklerin erkek öğretmenler lehine olduğu tespit edilmiştir.

Ulukan (228)'ın yapmış olduğu çalışmada, kadın öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık puanlarının erkek öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık puanlarından daha düşük olduğu fakat arada anlamlı bir farkın olmadığı belirtilmiştir. Psikolojik dayanıklılık üzerinde cinsiyetin anlamlı bir farklılık oluşturmadığını belirten çalışmalarda bulunmaktadır (229, 230, 231, 232).

Ballenger Browning ve Johnson (233) tarafından yapılan çalışmadan elde edilen sonuca göre psikolojik bir dayanıklılık üzerinde cinsiyeti tutarsız bir yordayıcı olarak belirtmişlerdir.

Psikolojik dayanıklılık araştırmalarında yaş değişkeni de tartışma konusudur.

Yalçın (234) tarafından yapılan çalışmada, 41-50 yaş aralığında olan öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri incelenmiştir. Yapılan çalışmadan elde edilen verilere göre, 41-50 yaş arasında olan öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri diğer yaş gruplarında yer alan öğretmenlerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Verilere göre öğretmenlerin dayanıklılık düzeylerinin yaşın artmasıyla bağlı olarak yükseldiği şeklinde yorumlanmaktadır.

Botou ve arkadaşları (225)'nin yapmış olduğu çalışmada, öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin yaşın artmasıyla bağlı olarak arttığı sonuca varılmıştır.

45 yaş altında olan öğretmenlerden 45 yaş üzeri öğretmenlerin psikolojik dayanıklılığı anlamlı derece yüksek olarak bulunmuştur.

Sambu ve Mhongo (235)'nin yapmış olduğu çalışmada, 56 ve 77 yaş arasında olan kişiler ile 35 ve 55 yaş aralığında olan kişilerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri incelenmiştir. Çalışma sonucunda 56-77 yaş arasında olan kişilerin 35-55 yaş arasında olan kişilerden daha yüksek puanlar aldığı belirtilmiştir. 20 ve 35 yaş aralığında olan kişilerin ise en düşük puanı almış oldukları ifade edilmiştir.

Ulukan (228) tarafından yapılan çalışmada, yaşa göre öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ölçülmüştür. Çalışma sonucunda 45 yaş üzerinde olan öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık diğer yaş gruplarında olan öğretmenlerden daha yüksek çıkmıştır. Fakat gruplar arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı ifade edilmiştir.

Psikolojik dayanıklılık üzerinden yaş faktörünün etkisi olmadığı ileri süren çalışmalarda yer almaktadır (230, 236, 227, 237).

Psikolojik dayanıklılık araştırmalarında medeni durumda incelenen bir diğer değişkendir.

Bozgeyikli ve Şat (224)'ın yapmış olduğu çalışmada, evli ve bekar öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda elde edilen verilere göre, bekar öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin evli olan öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinden anlamlı derecede düşük olduğu ortaya konulmuştur.

Çetin (237) tarafından yapılan çalışmada, evli bekar öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri incelenmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen verilere göre, bekar olan öğretmenlerin toplam ölçek ve sosyal yeterlilik” alt boyutunda psikolojik dayanıklılık puanları bekar öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık puanlarına göre daha yüksek çıkmıştır.

Karataş (238)'in yapmış olduğu çalışmada, bekar öğretmenler ile evli öğretmenlerin psikolojik dayanıklılıkları incelenmiştir. Çalışma sonucunda bekar öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık puanları evli öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık puanlarına göre anlamlı derecede yüksek çıkmıştır.

Psikolojik dayanıklılık üzerinde medeni durumun anlamlı bir fark oluşturmadığını belirten çalışmalarda vardır (229, 239).

Psikolojik dayanıklılık çalışmalarında eğitim durumu da ele alınan bir değişkendir.

Bozgeyikli ve Şat (224)'ın yapmış olduğu çalışmada, lisans mezunu ile yüksek lisans mezunu olan öğretmenlerin psikolojik dayanıklılıkları incelenmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen verilere göre, lisans mezunu olan öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık puanı yüksek lisans yapan öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık puanlarından anlamlı derecede yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yılmaz ve Yalçın (240) tarafından yapılan çalışmada, öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri incelenmiştir. Çalışmada farklı kademelerde görevli olan toplam 438 öğretmen katılım sağlamıştır. Çalışma sonucunda öğrenim durumuna göre psikolojik dayanıklılık düzeyinin farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Alanyazın incelemesi yapıldığında psikolojik dayanıklılık ve mesleki hizmet süresi değişkeni ilişkisini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır.

Botou ve arkadaşları (225)'nin yapmış olduğu çalışmada, öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri araştırılmıştır. Öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin mesleki hizmet süresi arttıkça arttığı görülmüştür. Mesleki deneyim süresi 29 yıl ve üzerinde olan öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyi, mesleki hizmet süresinin 20 yıldan az olan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Estaji ve Rahimi (226) tarafından yapılan çalışmada sonucunda öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin mesleki hizmet süresi arttıkça arttığı görülmüştür.

Bozgeyikli ve Şat (224)'ın yapmış olduğu çalışmada, aday öğretmenler ile kıdem sahibi öğretmenlerin dayanıklılık düzeyleri incelenmiştir. Çalışma sonucunda, kıdem sahibi öğretmenlere göre adayın öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Psikolojik dayanıklılık üzerinde mesleki hizmet süresinin fark oluşturan bir değişken olduğu yapılan çalışmaların incelenmesi ile görülmüştür ve bu farklılık genel olarak deneyimli olan öğretmenlerin lehine olmuştur. Alanyazında mesleki hizmet sürelerine göre öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin farklılaşmadığını ifade eden araştırmalarda (229, 230, 227, 234, 240) bulunmaktadır.



3. YÖNTEM

Yöntem bölümünde çalışmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları, verilerin analizi, hipotezlerini içeren başlıklara yer verilmiştir.

3.1. Amaç ve Yöntem

Çocukluk çağı örselenme yaşantısı ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin farklı demografik özellikleri olan yetişkin gruplar üzerinde incelenmesini belirlemeyi amaçladığımız çalışma modeli, nicel yaklaşımda ilişkisel tarama araştırmasıdır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma grubunu farklı demografik özelliklere sahip, Kişisel Bilgi Formu ile yaş, cinsiyet, gelir durumu, öğrenim durumu, medeni durum, ikamet edilen adres (sosyokültürel olarak gelişmiş/gelişmemiş), meslek, çocuk sahibi olma/olmama gibi demografik değişkenler ölçülecek olan yetişkin 625 kişiden oluşmaktadır. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayalı olarak yapılmış olup isim-soyisim bilgisi alınmamıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Verilerin toplanmasında araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu, Friborg ve ark. (241) tarafından geliştirilen, Basım ve Çetin (242) tarafından Türkçe uyarlaması, geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılan “Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği” ile Bernstein ve ark. (243) tarafından geliştirilen, Şar ve ark. (244) tarafından Türkçe uyarlaması, geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılan “Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği” kullanılmıştır.

Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları Ölçeği (ÇÖYÖ), Bernstein ve arkadaşları (243) tarafından 1994 yılında 18 yaşından önceki örselenme yaşantılarını taramaya yönelik geliştirilmiş 40 maddelik, 5’li likert tipi bir ölçektir. Yanıt seçenekleri (1) hiçbir zaman, (2) nadiren, (3) bazen, (4) sıklıkla ve (5) çok sık olarak verilmiştir. Yüksek puanlar, o tür kötüye kullanımın çocukluk veya ergenlikte daha sık yaşandığını göstermektedir. Üç alt ölçeği vardır: 1) Duygusal Kötüye Kullanım ve Duygusal İhmal (DK-Dİ)-(2,4,7,8,10,11,12,13,19,20,23,26,28,32,35,36,37,38,40); 2) Fiziksel Kötüye

Kullanım (FK)-(1,3,5,6,9,14,15,16,18,21,22,24,25,27,30,33); 3) Cinsel Kötüye Kullanım (CK)-(17,29,31,34,39). DKDİ 19, FK 16, CK ise 5 maddeden oluşmaktadır. Ters puanlanan maddeler (4,7,8,10,12,13,15,19,22,23,26,28,32,35,38,40) olarak verilmiştir. Özgün ölçekte fiziksel ya da duygusal kötüye kullanım puanları 23-115, duygusal ihmal puanları 21-105, fiziksel ihmal puanları 11-55, cinsel kötüye kullanım puanları 5-25 arasında değişmektedir (243).

Bernstein ve arkadaşlarının (243) yaptıkları çalışmada Cronbach alpha katsayısı 0.79–0.94 arasında değişmektedir. Türkiye’de geçerlik ve güvenirlik çalışması üniversite öğrencileri üzerinde Aslan ve Alparslan tarafından (245) yapılan ölçeğin Cronbach alpha katsayısı 0.96, alt ölçeklerin ise 0.94–0.96 arasında bulunmuştur. Ölçeğin ergenler üzerinde geçerlik ve güvenirlik çalışmaları ise Korkut (246) tarafından yapılmıştır. 410 (dört yüz on) ergenden (14-18 yaş) elde edilen veriler üzerinden doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve faktör yapısının Aslan ve Alparslan’ın 1999’da elde ettiği faktör yapısını doğruladığı ve uyum indislerinin oldukça iyi uyum değerlerine sahip olduğu gözlenmiştir ($X^2= 745.09$; CFI = .91; TLI = .90.23; RMSEA= 0.04) ancak ergen örnekleminde üniversite örneklemindekinden farklı olarak faktör yükü .30’un altında kalan 5 madde (11,15,22,30,32) ölçme aracından çıkarılmıştır (246).

Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (Resilience Scale for Adults – RSA), Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği; Friborg ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş, Türkçe’ye uyarlaması ise Basım ve Çetin (242) tarafından yapılmıştır. Friborg ve ark.’nın (241) 2003 yılında yaptıkları ilk çalışmada ölçek; kişisel güç, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklar olmak üzere beş boyutu içermekteydi (4). Bundan iki yıl sonra Friborg ve ark. ölçeğin altı boyutlu yapısıyla psikolojik dayanıklılık modelini daha iyi açıkladığını gösterdi ve ‘kişisel güç’ boyutu ‘kendilik algısı’ ve ‘gelecek algısı’ biçiminde ikiye ayrılarak toplam altı boyutlu bir yapı ortaya çıktı. Ölçek **altı alt boyutta toplam 33** maddeden oluşmaktadır. Her bir alt boyut ve ölçekte bunlarla ilgili soru maddeleri yanlarında aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

a) Kendilik algısı: Bireylerin, yeteneklerine güvenme, kendine güvenme, öz yeterlilik, pozitif bakış açısı gibi özelliklerden oluşmaktadır. Ölçekte ilgili maddeler: 1,7,13,19,28,31’dir.

b) Gelecek algısı: Geleceği planlama kabiliyeti, geleceğin gerçekçi algısı, geleceğe iyimser bakmak ve hedef odaklı olmak ile ilişkili özelliklerdir. Ölçekte ilgili maddeler: 2,8,14,20'dir.

c) Yapısal stil: Bireylerin hedef odaklı, kurallara ve rutinelere bağlı, kendi zamanını organize edebilme yeteneği ve planlı yaşayabilme durumlarını ifade eder. Ölçekte ilgili maddeler: 3,9,15,21'dir.

d) Sosyal yeterlilik: Mizah, dışa dönüklük, esneklik, dostluk kurmak gibi özelliklerden oluşmaktadır. Ölçekte ilgili maddeler: 4,10,16,22,25,29'dur.

e) Aile uyumu: Aile üyelerinde bulunan ortak zevkler, sadakat, geleceğe ortak iyimser bakış açısı, uyum, paylaşılan değerler, aile ile eğlenebilme, birlikte güzel vakit geçirebilme durumlarını ifade eder. Ölçekte ilgili maddeler: 5,11,17,23,26,32'dir.

f) Sosyal kaynaklar: Sosyal destek, aile dışında önemli birinin desteği, cesaret verme, bağlılık hissi, ihtiyaç duyulduğunda yardım etme, takdir edilme gibi durumları ifade eder. Ölçekte ilgili maddeler: 6,12,18,24,27,30,33'dür.

Ölçeğin sağ ve sol tarafında olumlu ve olumsuz özellikler rastgele dönüşüm gösterecek şekilde sıralanmıştır. Buradaki amaç; önyargılı tutumlardan katılımcıları uzaklaştırabilmektir. Yanıtlar için ise bu özellikleri içeren cümleler arasında beş ayrı kutucuk yerleştirilmiştir. Şematik biçimde yapılan değerlendirmede psikolojik dayanıklılığın yüksek veya düşük ölçülmesinde puanlama şekli serbest bırakılmıştır. Ölçeğin belirlenmiş bir minimum ve maksimum puan aralığı ya da kesme puanı bulunmamaktadır. RSA'da bulunan soruların bir kısmı ters kodlanmıştır. Bu çalışmada, puanlar arttıkça psikolojik dayanıklılığın artması istendiğinden, cevap kutucukları soldan sağa doğru "1-2-3-4-5" olarak puanlanmıştır. **Bu görüş dikkate alınırsa ölçekteki "1, 3, 4, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 23, 24, 25, 27, 31, 33" numaralı sorular ters sorular olarak kabul edilmiş ve puanlama yapılırken bu sorulara verilen yanıtlar soldan sağa doğru "5-4-3-2-1" olarak değerlendirilmiştir.**

Geçerlilik güvenilirlik çalışmalarında iç tutarlılığın değerlendirilmesinde kullanılan ve Cronbach tarafından geliştirilen alfa katsayısı yöntemi, ölçekteki maddeler doğru-yanlış olacak şekilde puanlanmadığında, 1-3, 1-4, 1-5 gibi puanlandığında, kullanılması uygun olan bir tahmin yöntemidir. Cronbach alfa katsayısı, ölçekte yer alan maddelerin varyansları toplamının genel varyansa oranlanması ile bulunan bir ağırlıklı standart değişim ortalamasıdır.

RSA'nın 2011 yılında Basım ve Çetin tarafından yapılan Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasında, iç tutarlılığı değerlendirmek amacıyla çalışmadaki her iki örneklem için alt boyutların Cronbach Alfa değerleri ile madde toplam puan bağıntı katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin toplam Cronbach Alfa katsayısı çalışılan her iki örneklem grubunda 0,86 olarak hesaplanmıştır.

3.4. Araştırmanın Hipotezleri

Bu tezin konusu çocukluk çağı örselenme yaşantısı ile psikolojik dayanıklılık değişkenleri arasındaki ilişkiyi çalışmak olduğundan, araştırmaya farklı demografik özelliklere sahip (ikamet edilen il, ilçe, mahalle, meslek, gelir durumu, medeni durum, psikiyatrik öykü vb.) yetişkin grupların katılması hedeflenmiştir. Yetişkin gruplarına göre psikolojik sağlamlık/dayanıklılık (yılmazlık) düzeylerinin, çocukluk çağı örselenme yaşantısına göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır.

Çalışmanın hipotezleri;

- Çocukluk çağı örselenme yaşantısı ölçeği fiziksel istismar puanları yüksek çıkan yetişkinlerin Psikolojik Dayanıklılık puanları ile yüksek çıkmayan yetişkinlerin Psikolojik Dayanıklılık puanları anlamlı ölçüde farklı olacaktır.
- Çocukluk çağı örselenme yaşantısı ölçeği duygusal istismar puanları yüksek çıkan yetişkinlerin Psikolojik Dayanıklılık puanları ile yüksek çıkmayan yetişkinlerin Psikolojik Dayanıklılık puanları anlamlı ölçüde farklı olacaktır.
- Çocukluk çağı örselenme yaşantısı ölçeği cinsel istismar puanları yüksek çıkan yetişkinlerin Psikolojik Dayanıklılık puanları ile yüksek çıkmayan yetişkinlerin Psikolojik Dayanıklılık puanları anlamlı ölçüde farklı olacaktır.
- Demografik değişkenlere göre (yaş, cinsiyet, meslek, psikiyatrik öykü) psikolojik dayanıklılık puanları anlamlı ölçüde farklılaşacaktır.
- Demografik değişkenlere göre (yaş, cinsiyet, meslek, psikiyatrik öykü) çocukluk çağı örselenme yaşantısı puanları anlamlı ölçüde farklılaşacaktır.

3.5. Araştırmada Verilerin Analizi

Çocukluk çağı örselenme yaşantısı ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin farklı demografik özellikleri olan yetişkin gruplar üzerinde incelenmesini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmadan elde edilen veriler bilgisayar ortamında SPSS 22.0 (Statistical package for the Social Sciences) kullanılarak analiz edilmiştir.

Demografik değişkenlere göre dağılımların belirlenmesi amacıyla frekans (N) ve yüzdeler (%) hesaplanmıştır. Ortalamalar ve standart sapmalar hesaplanmıştır. Çalışmada demografik bilgilerin, çocukluk çağı örselenme yaşantısı ve psikolojik dayanıklılık düzeylerine göre değişip değişmediğini saptamak için *ki-kare*, *korelasyon* ve *regresyon* analizi yapılmıştır.



4. BULGULAR

4.1. Araştırmadaki Değişkenlerin Psikometrik Özellikleri

Araştırmadan elde edilen bulgularda ilk olarak katılımcıların demografik bilgilerine ve araştırmada yer verilen değişkenler arasındaki korelasyon değerlerine yer verilmiştir. Devamında araştırmadaki temel değişkenlerden diğeri olan Duygusal Kötüye Kullanım ve Duygusal İhmal, Fiziksel Kötüye Kullanım, Cinsel Kötüye Kullanım alt boyutlarının katılımcıların demografik özelliklerine göre farklılaşması ve bu alt boyutların; Psikolojik Dayanıklılığı yordayıp yordamadığı değerlendirilmiştir. Son olarak ise psikolojik dayanıklılık alt boyutlarının (kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu, sosyal kaynaklar) katılımcıların demografik özelliklerine göre farklılaşması incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, bu sıra gözetilerek aşağıda detaylı olarak anlatılmıştır.

Araştırmada yer alan değişkenlere ilişkin veri toplama araçlarına verilen yanıtlardaki kayıp değerler, %5'in oldukça altındadır. Geniş bir örnekleme ($n > 200$) %5 veya altında kayıp değer bulunması, analiz bulgularında herhangi bir farklılaşmaya yol açmadığı için kayıp değerler ile ilgili herhangi bir uygulama yapılmamıştır.

Veri setinin öncelikle normal dağılıp dağılmadığına bakılmıştır. Dağılım normalliğini değerlendirmek üzere değişkenlerin psikometrik özellikleri, çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri incelenmiştir. Sonuçlara göre tüm değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 1 aralığında olduğu görülmüştür (bkz. Tablo 4.1). Bu nedenle araştırmada yer alan değişkenlerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir.

Çizelge 4.1. Araştırmadaki Değişkenlerin Psikometrik Özellikleri (N = 614)

	$\bar{x}$	SS	α	Ranj		Çarpıklık
				Potansiyel	Mevcut	
<i>Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları</i>						
Duygusal Kötüye Kullanım ve Duygusal İhmal	1.77	0.64	.933	1-5	1-4.68	1.13
Fiziksel Kötüye Kullanım	1.53	0.52	.902	1-5	1-4.63	2.12
Cinsel Kötüye Kullanım	1.12	0.34	.794	1-5	1-4	4.24
<i>Psikolojik Dayanıklılık</i>						
Kendilik Algısı	3.85	0.70	.721	1-5	1.33-5	-.53
Gelecek Algısı	3.91	0.78	.719	1-5	1.50-5	-.67
Yapısal Stil	3.70	0.78	.538	1-5	1.25-5	-.31
Sosyal Yeterlilik	3.79	0.70	.658	1-5	1.67-5	-.41
Aile Uyumu	3.65	0.80	.774	1-5	1.17-5	-.49
Sosyal Kaynaklar	4.01	0.64	.712	1-5	1.71-5	-.59

4.2. Araştırma Örneklemine İlişkin Demografik Bilgiler

Araştırma örneklemine ilişkin demografik bilgilerin edinilmesi için katılımcılara cinsiyet, yaş, ikamet edilen yer, eğitim durumu, medeni durum, sosyoekonomik durum, psikiyatri tanısı bulunma durumu, çocuk sahibi olma durumu, anne baba sağ/ölü olma durumu, anne-baba boşanma öyküsü, çocukluk yaşantısını değerlendirme soruları sorulmuştur.

Elde edilen verilere göre araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin demografik bilgilerine ilişkin dağılım değerleri Tablo 4,2’de gösterilmiştir.

Çizelge 4.2. Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Dağılım Değerleri

	f	%
<i>Cinsiyet</i>		
Kadın	409	65,4
Erkek	216	34,6
<i>Yaş</i>		
17-25	118	18,9
26-35	237	37,9
36-45	146	23,4
46-60	83	13,2
60-üst	41	6,6
<i>İkamet Edilen Yer</i>		
Şehir Merkezi	463	74,1
Diğer	160	25,6
<i>Eğitim Durumu</i>		
Üniversite Mezunu	404	64,6
Lisansüstü Mezunu	137	21,9
Diğer	84	7,7
<i>Medeni durum</i>		
Bekâr	281	45
Evli	340	54,4
Dul	4	0,6
<i>Sosyoekonomik durum</i>		
Orta-düşük	370	59,2
Çok iyi-iyi	255	40,8
<i>Psikiyatrik Tanısı olma durumu</i>		
Evet	68	10,9
Hayır	557	61
<i>Çocuk Sahibi Olma Durumu</i>		
Evet	294	47
Hayır	331	53
<i>Sahip olunan çocuk sayısı</i>		
0	327	52,3
1	114	18,2
2	155	24,8
3 veya daha fazla	29	4,6
<i>Anne-Baba Sağ/Ölü Olma Durumu</i>		
İkisi de sağ	445	71,2
Anne sağ/baba vefat	107	17,1
Baba sağ/anne vefat	19	3
İkisi de vefat	54	8,6
<i>Anne-Baba Boşanma Öyküsü</i>		
Evet	445	71,2
Hayır	107	17,1
<i>Çocukluk Yaşantısı Değerlendirme</i>		
Mutlu	366	58,6
Ne mutlu ne mutsuz	225	36
Mutsuz	30	4,8

Örneklem grubunu meydana getiren katılımcılardan 118'i (%18,9) 17-25 yaş aralığında, 237'si (%37,9) 26-35 yaş aralığında, 146'sı (%23,4) 36-45 yaş aralığında, 83'ü (%13,2) 46-60 yaş aralığında, 41'i (%6,6) 60 yaş ve üstü aralığındadır.

Örneklem grubunu meydana getiren katılımcılardan 463'ü (%74,1) şehir merkezi, 160'ı (%25,6) diğer (köy, kasaba, ilçe merkezi) ikamet etmektedir.

Örneklem grubunu meydana getiren katılımcılardan 404'ü (%64,6) üniversite mezunu, 137'si (%21,9) lisansüstü eğitim, 84'ü (%7,7) diğer (okuma yazma bilmiyor, ilkokul, ortaokul, lise) mezunudur.

Örneklem grubunu meydana getiren katılımcılardan 281'i (% 45), 340'ı evli (% 54,4), 4'ü (% 0,6) duludur.

Örneklem grubunu meydana getiren katılımcılardan 370'i (%59,2) düşük-orta sosyoekonomik duruma sahip, 255'i (%40,8) iyi-çok iyi sosyoekonomik durumuna sahiptir.

Örneklem grubunu meydana getiren katılımcılardan "psikiyatrik tanı alma durumu" değerlendirildiğinde 68'i (%10,9) tanı almış, 557'si (%89,1) tanı almamıştır.

Örneklem grubunu meydana getiren katılımcılardan 294'ü (% 47) çocuk sahibi, 331'i (% 53) çocuk sahibi değildir. 327'sinin (% 52,3) çocuğu bulunmamakta, 114'ünün (% 18,2) 1 çocuğu, 155'inin (% 24,8) iki çocuğu, 29'unun (% 4,6) üç veya daha fazla çocuğu bulunmaktadır.

Örneklem grubunu meydana getiren katılımcılardan 445'inin (% 71,2) hem anne hem babası sağ, 107'sinin (% 17,1) annesi sağ, babası vefat etmiş, 19'unun (% 3) babası sağ, annesi vefat etmiş, 54'ünün (% 8,6) hem anne hem babası vefat etmiştir.

Örneklem grubunu meydana getiren katılımcılardan 65'inin (% 10,4) anne-babasının boşanma öyküsü bulunmakta, 560'ının (% 89,6) anne-babasının boşanma öyküsü bulunmamaktadır.

Örneklem grubunu meydana getiren katılımcılardan çocukluklarını değerlendirmeleri istendiğinde 366'sı (% 58,6) kendisini mutlu, 225'i (% 36) ne mutlu ne mutsuz, 30'u (% 4,8) mutsuz olarak değerlendirmiştir.

4.3. Araştırmada Yer Alan Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Araştırma değişkenlerine ilişkin elde edilen veriler parametrik değişkenlerdir. Bu nedenle H_1 'in (*Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları: Duygusal Kötüye Kullanım-Duygusal İhmal, Fiziksel Kötüye Kullanım, Cinsel Kötüye Kullanım puanları ile Psikolojik Dayanıklılık: Kendilik Algısı, Gelecek Algısı, Yapısal Stil, Sosyal Yeterlik, Aile Uyumu, Sosyal Kaynaklar puanları arasında ilişki vardır*) değerlendirilmesi amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon testi kullanılmıştır.

Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları Ölçeği alt boyutları (Duygusal Kötüye Kullanım-Duygusal İhmal, Cinsel Kötüye Kullanım) ile Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği alt boyutları (Kendilik Algısı, Gelecek Algısı, Yapısal Stil, Sosyal Yeterlik, Aile Uyumu, Sosyal Kaynaklar) arasındaki ilişki Pearson Korelasyon tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Ayrıca Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları Ölçeği alt boyutları arasındaki ilişki ile Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği alt boyutları arasındaki ilişki de kendi arasında Pearson Korelasyon tekniği kullanılarak analiz edilmiştir.

Sonuçlara göre değişkenler arasındaki korelasyon katsayısı değerlerinin $r = -.61$ ile $r = .75$ arasında değiştiği görülmüştür; $p < 0.001$, $p < 0.05$. Değişkenler arasındaki ilişkilerde Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantılar alt boyutları arasında pozitif ilişki katsayıları, Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği alt boyutlarından Sosyal Yeterlik ile Kendilik Algısı arasında negatif ilişki katsayıları, diğer alt boyutlar arasında negatif ilişki katsayıları olduğu dikkat çekmektedir.

Duygusal Kötüye Kullanma-Duygusal İhmal, Fiziksel Kötüye Kullanım ve Cinsel Kötüye Kullanım ile Kendilik Algısı, Gelecek Algısı, Yapısal Stil, Sosyal Yeterlik, Aile Uyumu ve Sosyal Kaynaklar arasında negatif ilişki katsayıları olduğu görülmüştür.

Tüm değişkenlerin birbiri ile ilişki düzeyini gösteren korelasyon katsayısı değerleri Çizelge 4.3'te gösterilmiştir.

Çizelge 4.3. Temel Psikolojik İhtiyaç Doyumu, ITEA-S (anne ve baba), Yaşam Doyumu, Depresyon ve Benlik Saygısı Puanlarının Korelasyon Değerleri Özeti

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	$\bar{X}$	SS
1. Duygusal K.K.İ	1									5.21	0.88
2. Fiziksel K.	.753**	1								4.76	0.94
3. Cinsel K.	.298**	.371**	1							5.34	0.83
4. Kendilik Algısı	-.169**	-.115**	-.133**	1						5.14	0.71
5. Gelecek Algısı	-.185**	-.070	-.108**	.660**	1					3.69	0.98
6. Yapısal Stil	-.127**	-.104*	-.061	.420**	.525**	1				4.06	0.75
7. Sosyal Yeterlik	-.224**	-.091*	-.055	-.491**	.384**	.227**	1			2.85	0.83
8. Aile Uyumu	-.610**	-.528**	-.273**	.307**	.347**	.233**	.296**	1		3.79	0.72
9. Sosyal Kaynaklar	-.368**	-.213**	-.109**	.380**	.413**	.292**	.521**	.486**	1	3.27	0.99

* $p < .05$, ** $p < .01$

4.4. İstismar Puanı Yüksek ve İstismar Puanı Düşük Grupların Diğer Ölçeklerden Aldıkları Puanlar Açısından Karşılaştırılması

Katılımcılar, çocukluk çağı örselenme yaşantıları ölçeği alt ölçeklerinden aldıkları puanlara göre istismar puanı yüksek ve istismar puanı düşük olmak üzere gruplara ayrılmış ve psikolojik dayanıklılık ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanlar açısından karşılaştırılmışlardır. Bu amaçla örneklem, her çocukluk çağı örselenmesi alt ölçeği puanı açısından ortalamanın bir standart sapma üstü ve bir standart sapma altı olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Böylece örneklem istismar puanı yüksek ve istismar puanı düşük olmak üzere ikişerli olarak ayrılmıştır. İki uç gruplar, psikolojik dayanıklılık alt ölçeklerinden aldıkları puanlar açısından karşılaştırılmıştır.

Çizelge 4.4. Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantısı Puanlarının Karşılaştırılması

Descriptive Statistics									
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Skewness	Kurtosis		
	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
duygusal_ki	613	1,00	4,68	1,7798	,64668	1,131	,099	1,222	,197
fiziksel_k	613	1,00	4,63	1,5358	,52300	2,118	,099	6,175	,197
cinsel_k	613	1,00	4,00	1,1237	,34572	4,240	,099	22,182	,197
Valid N (listwise)	613								

4.5. Hipotezlerin Araştırılması

H1: Çocukluk çağı örselenme yaşantısı ölçeği fiziksel istismar puanları yüksek çıkan yetişkinlerin Psikolojik Dayanıklılık puanları ile yüksek çıkmayan yetişkinlerin Psikolojik Dayanıklılık puanları anlamlı ölçüde farklı olacaktır.

Çizelge 4.5. Fiziksel İstismar Puanları ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler	Düşük (n = 29)		Yüksek (n = 83)		F (1, 110)
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	
Kendilik Algısı	4.05	0.67	3.71	0.69	5.06
Gelecek Algısı	4.23	0.71	3.75	0.84	7.44
Yapısal Stil	4.05	0.57	3.48	0.80	11.97
Sosyal Yeterlilik	3.94	0.50	3.67	0.71	3.52
Aile Uyum	4.27	0.67	2.90	0.88	57.84
Sosyal Kaynaklar	4.38	0.54	3.78	0.70	17.51

Psikolojik dayanıklılığın düşük fiziksel istismar ve yüksek fiziksel istismar puanlarına göre farklılaşması incelenirken bağımsız değişken düşük veya yüksek fiziksel istismar puanı ve bağımlı değişkenler psik. Dayanıklılık alt boyutları olmak üzere tek faktör çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) kullanılmıştır. MANOVA analizinin uygulanması için gerekli varsayımlar karşılanmış olduğu için analiz sonuçlarının yorumlanmasında Wilks' λ değerlerine bakılmıştır.

Psikolojik Dayanıklılık ölçeği alt ölçekleri (kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlik, aile uyumu, sosyal kaynaklar) puan ortalamalarının fiziksel istismara (düşük-yüksek) göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek faktör çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) uygulanmıştır. Sonuçlara göre, fiziksel istismar değişkeninin psikolojik dayanıklılık üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür [Wilks' $\lambda = .62$; $F(1, 110) = 10.55$, $p < .001$, $\eta^2 = .38$]. Fiziksel istismar değişkeninin temel etkisinin hangi bağımlı değişkenden kaynaklandığını tespit etmek için yapılan ileri analiz sonucuna göre “sosyal yeterlik alt boyutunda anlamlı bir farklılaşma görülmezken [$F(1, 110) = 3.52$, $p > .05$] kendilik algısı [$F(1, 110) = 5.06$, $p < .05$], gelecek algısı [$F(1, 110) = 7.44$, $p < .01$], yapısal stil [$F(1, 110) = 11.97$, $p < .01$], aile uyumu [$F(1, 110) = 57.84$, $p < .01$], ve sosyal kaynaklar [$F(1, 110) = 17.51$, $p < .01$] alt boyutlarında fiziksel istismar puanlarına göre anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür.

Buna göre fiziksel istismar puanı düşük olan grubun kendilik algısı puan ortalaması (Ort=4.05 ss= .68), fiziksel istismar puanı yüksek grubun kendilik algısı puan ortalamasından (Ort=3.72 ss= .69) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($p < .05$).

Buna göre fiziksel istismar puanı düşük olan grubun gelecek algısı puan ortalaması (Ort=4.23 ss= .71), fiziksel istismar puanı yüksek grubun gelecek algısı puan ortalamasından (Ort=3.75 ss= .84) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($p < .01$).

Buna göre fiziksel istismar puanı düşük olan grubun yapısal stil puan ortalaması (Ort=4.05 ss= .58), fiziksel istismar puanı yüksek grubun yapısal stil puan ortalamasından (Ort=3.48 ss= .81) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($p < .01$).

Buna göre fiziksel istismar puanı düşük olan grubun aile uyumu puan ortalaması (Ort=4.27 ss= .68), fiziksel istismar puanı yüksek grubun aile uyumu puan ortalamasından (Ort=2.90 ss= .88) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($p < .01$).

Buna göre fiziksel istismar puanı düşük olan grubun sosyal kaynaklar puan ortalaması (Ort=4.38 ss= .54), fiziksel istismar puanı yüksek grubun sosyal kaynaklar

puan ortalamasından (Ort=3.78 ss= .70) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($p < .01$).

H2: Çocukluk çağı örselenme yaşantısı ölçeği duygusal istismar puanları yüksek çıkan yetişkinlerin Psikolojik Dayanıklılık puanları ile yüksek çıkmayan yetişkinlerin Psikolojik Dayanıklılık puanları anlamlı ölçüde farklı olacaktır.

Çizelge 4.6. Duygusal İstismar Puanları ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler	Düşük (n = 91)		Yüksek (n = 91)		F (1, 180)
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	
Kendilik Algısı	4.00	0.75	3.76	0.65	5.44
Gelecek Algısı	4.29	0.73	3.75	0.84	20.39
Yapısal Stil	3.96	0.79	3.60	0.76	9.34
Sosyal Yeterlilik	4.02	0.65	3.53	0.70	24.01
Aile Uyumu	4.27	0.56	2.75	0.80	214.69
Sosyal Kaynaklar	4.35	0.55	3.69	0.63	55.59

Psikolojik dayanıklılığın düşük duygusal istismar ve yüksek duygusal istismar puanlarına göre farklılaşması incelenirken bağımsız değişken düşük veya yüksek duygusal istismar puanı ve bağımlı değişkenler psik. Dayanıklılık alt boyutları olmak üzere tek faktör çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) kullanılmıştır. MANOVA analizinin uygulanması için gerekli varsayımlar karşılanmış olduğu için analiz sonuçlarının yorumlanmasında Wilks' λ değerlerine bakılmıştır.

Psikolojik Dayanıklılık ölçeği alt ölçekleri (kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlik, aile uyumu, sosyal kaynaklar) puan ortalamalarının duygusal istismara (düşük-yüksek) göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek faktör çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) uygulanmıştır. Sonuçlara göre, duygusal istismar değişkeninin psikolojik dayanıklılık üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür [Wilks' $\lambda = .41$; $F(1, 180) = 40.53$, $p < .001$, $\eta^2 = .58$].

Duygusal istismar değişkeninin temel etkisinin hangi bağımlı değişkenden kaynaklandığını tespit etmek için yapılan ileri analiz sonucuna göre tüm alt boyutlarda

kendilik algısı [$F(1, 180) = 5.45, p < .05$], gelecek algısı [$F(1, 180) = 20.40, p < .01$], yapısal stil [$F(1, 180) = 9.35, p < .01$], sosyal yeterlik [$F(1, 180) = 24.01, p < .01$], aile uyumu [$F(1, 180) = 214.69, p < .01$], ve sosyal kaynaklar [$F(1, 180) = 55.59, p < .01$] duygusal istismar puanlarına göre anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür.

Buna göre duygusal istismar puanı düşük olan grubun kendilik algısı puan ortalaması (Ort=4.00 ss= .75), duygusal istismar puanı yüksek grubun kendilik algısı puan ortalamasından (Ort=3.76 ss= .66) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($p < .05$).

Buna göre duygusal istismar puanı düşük olan grubun gelecek algısı puan ortalaması (Ort=4.29 ss= .73), duygusal istismar puanı yüksek grubun gelecek algısı puan ortalamasından (Ort=3.75 ss= .84) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($p < .01$).

Buna göre duygusal istismar puanı düşük olan grubun yapısal stil puan ortalaması (Ort=3.96 ss= .79), duygusal istismar puanı yüksek grubun yapısal stil puan ortalamasından (Ort=3.60 ss= .76) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($p < .01$).

Buna göre duygusal istismar puanı düşük olan grubun sosyal yeterlik puan ortalaması (Ort=4.02 ss= .65), duygusal istismar puanı yüksek grubun yapısal stil puan ortalamasından (Ort=3.53 ss= .70) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($p < .01$).

Buna göre duygusal istismar puanı düşük olan grubun aile uyumu puan ortalaması (Ort=4.27 ss= .56), duygusal istismar puanı yüksek grubun aile uyumu puan ortalamasından (Ort=2.75 ss= .80) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($p < .01$).

Buna göre duygusal istismar puanı düşük olan grubun sosyal kaynaklar puan ortalaması (Ort=4.35 ss= .55), duygusal istismar puanı yüksek grubun sosyal kaynaklar puan ortalamasından (Ort=3.69 ss= .63) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($p < .01$).

H3: Çocukluk çağı örselenme yaşantısı ölçeği cinsel istismar puanları yüksek çıkan yetişkinlerin Psikolojik Dayanıklılık puanları ile yüksek çıkmayan yetişkinlerin Psikolojik Dayanıklılık puanları anlamlı ölçüde farklı olacaktır.

Çizelge 4.7. Cinsel İstismar Puanları ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler	Düşük (n = 484)		Yüksek (n = 47)		F (1, 529)
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	
Kendilik Algısı	3.38	0.69	3.46	0.78	15.02
Gelecek Algısı	3.93	0.78	3.56	0.91	9.21
Yapısal Stil	3.71	0.79	3.42	0.75	6.05
Sosyal Yeterlilik	3.81	0.71	3.70	0.61	0.99
Aile Uyum	3.73	0.77	3.02	0.90	34.45
Sosyal Kaynaklar	4.03	0.64	3.82	0.69	4.40

Psikolojik dayanıklılığın düşük cinsel istismar ve yüksek cinsel istismar puanlarına göre farklılaşması incelenirken bağımsız değişken düşük veya yüksek cinsel istismar puanı ve bağımlı değişkenler psk. Dayanıklılık alt boyutları olmak üzere tek faktör çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) kullanılmıştır. MANOVA analizinin uygulanması için gerekli varsayımlar karşılanmış olduğu için analiz sonuçlarının yorumlanmasında Wilks' λ değerlerine bakılmıştır.

Psikolojik Dayanıklılık ölçeği alt ölçekleri (kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlik, aile uyumu, sosyal kaynaklar) puan ortalamalarının cinsel istismara (düşük-yüksek) göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek faktör çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) uygulanmıştır. Sonuçlara göre, cinsel istismar değişkeninin psikolojik dayanıklılık üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür [Wilks' $\lambda = .92$; $F(1, 529) = 7.44$, $p < .001$, $\eta^2 = .08$].

Cinsel istismar değişkeninin temel etkisinin hangi bağımlı değişkenden kaynaklandığını tespit etmek için yapılan ileri analiz sonucuna göre sosyal yeterlik alt boyutunda anlamlı bir farklılaşma görülmezken [$F(1, 529) = .99$, $p > .05$] kendilik algısı [$F(1, 529) = 15.03$, $p < .01$], gelecek algısı [$F(1, 529) = 9.21$, $p < .01$], yapısal stil [$F(1, 529) = 6.05$, $p < .05$], aile uyumu [$F(1, 529) = 34.45$, $p < .01$] ve sosyal kaynaklar [$F(1, 529) = 4.40$, $p < .05$] alt boyutlarının cinsel istismar puanlarına göre anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür.

Buna göre cinsel istismar puanı düşük olan grubun kendilik algısı puan ortalaması (Ort=3.88 ss= .69), cinsel istismar puanı yüksek grubun kendilik algısı puan

ortalamasından (Ort=3.46 ss= .78) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($p < .05$).

Buna göre cinsel istismar puanı düşük olan grubun gelecek algısı puan ortalaması (Ort=3.93 ss= .78), cinsel istismar puanı yüksek grubun gelecek algısı puan ortalamasından (Ort=3.56 ss= .91) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($p < .05$).

Buna göre cinsel istismar puanı düşük olan grubun yapısal stil puan ortalaması (Ort=3.71 ss= .79), cinsel istismar puanı yüksek grubun yapısal stil puan ortalamasından (Ort=3.42 ss= .75) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($p < .05$).

Buna göre cinsel istismar puanı düşük olan grubun sosyal yeterlik puan ortalaması (Ort=3.81 ss= .71), cinsel istismar puanı yüksek grubun yapısal stil puan ortalamasından (Ort=3.70 ss= .61) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($p < .01$).

Buna göre cinsel istismar puanı düşük olan grubun sosyal kaynaklar puan ortalaması (Ort=4.03 ss= .64), cinsel istismar puanı yüksek grubun sosyal kaynaklar puan ortalamasından (Ort=3.82 ss= .69) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($p < .01$).

H4: Demografik değişkenlere göre (yaş, cinsiyet, meslek, psikiyatrik öykü vb.) psikolojik dayanıklılık puanları anlamlı ölçüde farklılaşacaktır.

Psikolojik dayanıklılığın demografik değişkenlere göre (yaş, cinsiyet, meslek, psikiyatrik öykü) farklılaşması incelenirken bağımsız değişken demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, meslek, psikiyatrik öykü vb.) ve bağımlı değişkenler psk. Dayanıklılık alt boyutları olmak üzere ayrı ayrı tek faktör çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) uygulanmıştır. MANOVA analizinin uygulanması için gerekli varsayımlar karşılanmış olduğu için analiz sonuçlarının yorumlanmasında Wilks' λ değerlerine bakılmıştır.

Psikolojik Dayanıklılık ölçeği alt ölçekleri (kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlik, aile uyumu, sosyal kaynaklar) puan ortalamalarının demografik değişkenlere (yaş, cinsiyet, meslek, psikiyatrik öykü) göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek faktör çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) uygulanmıştır.

Çizelge 4.8. Bireylerin Yaşları ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması

	18-30 yaş arası (n = 227)		31-55 yaş arası (n = 327)		56-75 yaş arası (n =59)		
Değişkenler	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	F (2,610)
Kendilik Algısı	3.70	0.72	3.91	0.68	4.08	0.58	9.69
Gelecek Algısı	3.84	0.85	3.93	0.73	4.04	0.72	1.91
Yapısal Stil	3.65	0.80	3.70	0.78	3.84	0.67	1.44
Sosyal Yeterlilik	3.83	0.73	3.76	0.69	3.78	0.63	0.56
Aile Uyumu	3.51	0.87	3.73	0.77	3.73	0.69	5.32
Sosyal Kaynaklar	4.09	0.64	3.98	0.64	3.89	0.60	3.05

Sonuçlara göre, “yaş” demografik değişkeninin psikolojik dayanıklılık üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür [Wilks' $\lambda = .90$; $F(2, 610) = 5.47$, $p < .001$, $\eta^2 = .051$]. 56-75 yaş aralığındaki katılımcıların kendilik algısı ve aile uyumu puanlarının diğer yaş gruplarına göre yüksek olduğu görülürken 18-30 yaş aralığındaki katılımcıların ise diğer yaş gruplarına göre sosyal kaynaklar puanlarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Yapılan farklı çalışmalarda ise yaşın psikolojik dayanıklılık üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığını ifade eden çalışmalar da (237, 231, 228, 238, 253, 254) bulunmaktadır.

Çizelge 4.9. Bireylerin Cinsiyetleri ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması

	Kadın (n = 405)		Erkek (n = 208)		
Değişkenler	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	F (1, 611)
Kendilik Algısı	3.77	0.70	4.00	0.68	14.51
Gelecek Algısı	3.91	0.77	3.92	0.79	0.01
Yapısal Stil	3.69	0.78	3.71	0.79	0.12
Sosyal Yeterlilik	3.81	0.68	3.75	0.73	0.79
Aile Uyumu	3.61	0.83	3.72	0.74	2.63
Sosyal Kaynaklar	4.08	0.62	3.88	0.66	12.96

Sonuçlara göre, “cinsiyet” demografik değişkeninin psikolojik dayanıklılık üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür [Wilks' $\lambda = .90$; $F(1, 611) = 10.77$, $p < .001$, $\eta^2 = .096$]. Erkeklerin kendilik algısı puanların daha yüksek olduğu görülürken, kadınların ise sosyal kaynaklar puanlarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Araştırmamıza benzer olarak Werner (147) tarafından Kauai’de yapılan boylamsal çalışmada kadınların erkeklerden daha dayanıklı ve zorluklarla baş etmede daha iyi oldukları belirtilmektedir. Güngörmüş, Okanlı ve Kocaoğlu (249)’nun üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmasında da kız öğrencilerin psikolojik dayanıklılıklarının erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Açıkgöz (250)’ün üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada cinsiyete göre erkeklerin kadınlardan daha dayanıklı oldukları ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde erkeklerin kadınlardan daha dayanıklı olduğunu belirten çalışmalar mevcuttur (251, 252). Görüldüğü üzere psikolojik dayanıklılığa ilişkin cinsiyet farklılığını inceleyen çalışmalarda birbiriyle çelişkili sonuçların ortaya çıktığı görülmüştür. Bu çalışmanın aksine Terzi (170)’nin üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada, cinsiyetin psikolojik dayanıklılık üzerinde herhangi bir farklılık oluşturmadığı belirtilmektedir. Yine üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmalarda, psikolojik dayanıklılık düzeylerinin cinsiyete göre farklılık oluşturmadığı belirtilmektedir (232).

Çizelge 4.10. Bireylerin Medeni Durumları ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler	Bekâr (n = 274)		Evli (n = 335)		F (1, 607)
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	
Kendilik Algısı	3.72	0.71	3.96	0.68	18.77
Gelecek Algısı	3.77	0.83	4.04	0.70	18.89
Yapısal Stil	3.57	0.81	3.79	0.75	11.98
Sosyal Yeterlilik	3.80	0.71	3.78	0.69	0.09
Aile Uyum	3.52	0.85	3.76	0.74	13.11
Sosyal Kaynaklar	4.01	0.67	4.01	0.62	0.00

Sonuçlara göre, “medeni durum” demografik değişkeninin psikolojik dayanıklılık üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür [Wilks' $\lambda = .92$; $F(1, 607) = 7.89$, $p < .001$, $\eta^2 = .073$]. Kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil ve aile uyumu puanlarının evlilerde bekarlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Bektaş (253)'in araştırma sonuçları da evliliğin bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeylerini arttıran bir unsur olduğunu ifade etmektedir. Bozgeyikli ve Şat (224)'in öğretmenlerle yaptıkları araştırma bulguları da bu çalışmaları desteklemektedir. Ancak alanyazında medeni durumu psikolojik dayanıklılığı etkileyen bir değişken olarak ifade etmeyen çalışmalar da (229) bulunmaktadır. Araştırmalar değerlendirildiğinde şu sonuçlara varılabilir: Birey kendini yalnız hissetmediğinde, çevresinde sosyal destek alacağı kişiler olduğunda karşılaşılabilecek sorunlara karşı daha dayanıklı olabilmektedir. Bu noktada kişinin yaşamında kurduğu en önemli ilişkilerden biri olan evliliğin, bireyin psikolojik dayanıklılığını güçlendirebileceği söylenebilir. Ancak evlilik, niteliği değişim gösterebilen bir ilişkidir. Evlilikten alınan doyum, kişinin eşinden aldığı sosyal destek, yaşama dair sorumlulukların paylaşılma düzeyi evliliğin niteliğini etkileyebilmektedir. Bu durumda evlilikten ziyade evliliğin niteliğinin psikolojik dayanıklılığı etkileyebileceği söylenebilir.

Çizelge 4.11. Bireylerin Gelir Düzeyleri ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler	Düşük (n = 41)		Orta (n = 324)		İyi (n = 230)		Çok İyi (n = 18)		F (3, 609)
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	
Kendilik Algısı	3.50	0.72	3.82	0.72	3.95	0.65	3.92	0.75	5.07
Gelecek Algısı	3.39	0.91	3.82	0.79	4.11	0.69	4.12	0.56	13.94
Yapısal Stil	3.24	0.80	3.65	0.77	3.83	0.75	3.86	0.84	7.75
Sosyal Yeterlilik	3.65	0.70	3.79	0.70	3.78	0.69	4.12	0.70	1.95
Aile Uyumu	3.32	0.81	3.67	0.83	3.67	0.76	3.69	0.82	2.35
Sosyal Kaynaklar	3.78	0.67	3.98	0.68	4.08	0.56	4.23	0.70	3.70

Sonuçlara göre, “sosyoekonomik düzey” demografik değişkeninin psikolojik dayanıklılık üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür [Wilks' $\lambda = .91$; $F(3, 609) = 3.35$, $p < .001$, $\eta^2 = .032$]. Sosyoekonomik düzey puanları “iyi” olanların kendilik algısı puanlarının diğer sed gruplarına göre daha yüksek, Sosyoekonomik düzey puanları “çok iyi” olanların gelecek algısı, yapısal stil, sosyal kaynaklar puanlarının diğer sed gruplarına göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Gizir (135), yüksek sosyo-ekonomik düzeyin koruyucu bir faktör olduğunu söylemektedir. Güngörmüş, Okanlı ve Kocabeyoğlu (249)’nun üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan öğrencilerin psikolojik dayanıklılıklarının daha yüksek çıktığı belirtilmektedir. Açıkgöz (250) ve Bahadır (254)’ın yaptığı çalışmalarda psikolojik dayanıklılık sosyo-ekonomik duruma göre farklılaşmamaktadır. Kuramsal açıdan bakıldığında, düşük sosyo-ekonomik düzey bireylerin ruh sağlığı açısından bir risk faktörü olarak görülmektedir (255). Lee ve ark. (252)’nin çalışmasına göre de yüksek gelire sahip bireylerin daha dayanıklı oldukları belirtilmektedir.

Çizelge 4.12. Bireylerin Çocuk Durumları ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler	Evet (n = 289)		Hayır (n = 324)		F (1, 611)
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	
Kendilik Algısı	3.96	0.67	3.75	0.72	12.95
Gelecek Algısı	4.03	0.69	3.81	0.84	12.24
Yapısal Stil	3.78	0.75	3.62	0.79	6.82
Sosyal Yeterlilik	3.80	0.69	3.78	0.71	0.13
Aile Uyum	3.74	0.78	3.57	0.82	6.66
Sosyal Kaynaklar	3.97	0.63	4.05	0.65	2.00

Sonuçlara göre, “çocuk sahibi olma” demografik değişkeninin psikolojik dayanıklılık üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür [Wilks' $\lambda = .94$; $F(1, 611) = 6.26$, $p < .001$, $\eta^2 = .058$]. Çocuk sahibi olanların kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, aile uyumu puanlarının çocuk sahibi olmayanlara göre anlamlı bir ilişki saptanmasının nedeni örneklemin azlığı, metodolojik farklılıklar, psikolojik dayanıklılık düzeyinin ortalamanın altında olması açısından diğer çalışmalardan farklı olarak literütere katkı sağlamaktadır.

Çizelge 4.13. Bireylerin Çocukluk Yaşantıları ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler	Mutlu (n = 358)		Ne Mutlu Ne Mutsuz (n = 223)		Mutsuz (n = 30)		F (2,608)
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	
Kendilik Algısı	3.93	0.68	3.78	0.69	3.51	0.77	3.52
Gelecek Algısı	4.00	0.74	3.81	0.80	3.64	0.98	3.64
Yapısal Stil	3.75	0.77	3.67	0.77	3.24	0.85	3.66
Sosyal Yeterlilik	3.89	0.68	3.63	0.72	3.83	0.42	4.44
Aile Uyumu	3.92	0.66	3.39	0.76	2.35	0.77	45.83
Sosyal Kaynaklar	4.15	0.59	3.84	0.64	3.61	0.73	9.05

Sonuçlara göre, “çocukluk yaşantısını değerlendirme” demografik değişkeninin psikolojik dayanıklılık üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür [Wilks' $\lambda = .73$; $F(2, 608) = 16.68$, $p < .001$, $\eta^2 = .142$]. Çocukluk yaşantısını mutlu olarak değerlendirenlerin çocukluk yaşantısını ne mutlu ne mutsuz ve mutsuz olarak değerlendirenlere göre kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlik, aile uyumu, sosyal kaynaklar puanlarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Çizelge 4.14. Bireylerin Ebeveyn Durumları ile Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler	İkisi de Sağ (n = 436)		Annem sağ/babam vefat (n = 106)		Babam sağ/annem vefat (n = 19)		İkisi de Vefat (n = 52)		F (3, 609)
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	
Kendilik Algısı	3.81	0.72	3.90	0.66	4.03	0.69	4.03	0.55	2.18
Gelecek Algısı	3.91	0.80	3.93	0.72	3.95	0.92	3.95	0.72	0.33
Yapısal Stil	3.71	0.78	3.64	0.80	3.46	0.97	3.77	0.60	0.99
Sosyal Yeterlilik	3.80	0.70	3.71	0.75	3.79	0.73	3.83	0.59	0.50
Aile Uyum	3.61	0.81	3.69	0.85	3.83	0.91	3.80	0.56	1.29
Sosyal Kaynaklar	4.04	0.64	3.90	0.69	4.06	0.52	3.96	0.55	1.47

Sonuçlara göre, “ebeveyn durumu” demografik değişkeninin psikolojik dayanıklılık üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür [Wilks' $\lambda = .95$; $F(3, 609) = 1.89$, $p < .05$, $\eta^2 = .018$]. Ancak gruplara göre katılımcı sayılarının (ikisi de sağ 436 katılımcı, annem sağ, babam vefat 106 katılımcı, babam sağ, annem vefat 19 katılımcı, ikisi de vefat 52 katılımcı) homojen dağılmaması sebebiyle yorumlama yapmak mümkün olmamıştır. Alan yazına bakıldığında, Masten ve Coasworth (173), aile bağları kuvvetli olan ve ebeveynleri ile sıcak ilişkileri bulunan bireylerin psikolojik dayanıklılıklarının daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde aile üyelerinden biri ile iyi ilişkiler kuran, arkalarında aile desteği olduğunu bilen çocukların daha dayanıklı oldukları belirtilmektedir (256). Ancak, anne veya babası hayatta olmayan bireylerin, ebeveynlerinden her ikisi de hayatta olan bireylere göre psikolojik dayanıklılık düzeylerinin farklılaşmıyor olması beklenmeyen bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır. Bazı çalışmalara göre de bireylerdeki psikolojik dayanıklılığın, anne babanın yaşamsal durumuna göre değişmediği belirtilmektedir. Bu çalışmanın aksine Gökçen (257)'in madde kullanan ve kullanmayan üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmasında, anne baba sağ olma durumuna göre psikolojik dayanıklılık farklılaşmamaktadır. Aynı şekilde Parlak (258)'in yurtdışı kalan kız öğrencileri ile yaptığı çalışmada, anne ve babanın sağ oluşu bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeylerini farklılaştırmamaktadır. Bahadır (254)'in çalışmasına göre ise, annesi hayatta olmayan bireylerin psikolojik

dayanıklılıklarının annesi hayatta olanlara göre daha yüksek çıktığı, babanın hayatta olup olmamasına göre ise bireylerin psikolojik dayanıklılıklarının farklılaşmadığı görülmektedir.

H5: Demografik değişkenlere göre (yaş, cinsiyet, meslek, psikiyatrik öykü) çocukluk çağı örselenme yaşantısı puanları anlamlı ölçüde farklılaşacaktır.

Çocukluk çağı örselenme yaşantılarının demografik değişkenlere göre (yaş, cinsiyet, meslek, psikiyatrik öykü) farklılaşması incelenirken bağımsız değişken demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, meslek, psikiyatrik öykü vb.) ve bağımlı değişkenler Çocukluk Çağı Örselenme Ölçeği alt boyutları olmak üzere Çocukluk çağı örselenme yaşantısı dağılımları normal olmadığı için burada da düşük/yüksek/ortalama istismar ile demografik değişkenlerle kıkare ilişkisine bakılmıştır.

Çizelge 4.15. Bireylerin Yaşları ile Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantısı Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler	18-30 yaş arası (n = 227)		31-55 yaş arası (n = 327)		56-75 yaş arası (n =59)		F (4,613)
	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)	
Duygusal İhmal	147	64.8	48	21.1	32	14.1	4.89
Fiziksel İhmal	248	75.8	30	9.2	49	15.0	5.33
Cinsel İstismar	36	61.0	13	22.0	10	16.9	3.26

Sonuçlara göre, “yaş” demografik değişkeninin çocukluk çağı örselenme yaşantısı üzerindeki temel etkisinin duygusal ihmal-duygusal kötüye kullanma alt boyutunda [χ^2 (N=613,4) = 18.62, $p < .01$] anlamlı, fiziksel kötüye kullanım alt boyutunda [χ^2 (N=613,4) = 4.89, $p > .05$] ve cinsel kötüye kullanım alt boyutunda [χ^2 (N=613,4) = 4.89, $p > .05$] anlamlı olmadığı görülmüştür. Buna göre duygusal ihmal-duygusal kötüye kullanım puanları “ortalama” olan grupta yaş grubu 31-55 olan grubun diğer gruplara göre puanları anlamlı ölçüde değişim göstermiştir. Bu çalışmaya benzer olarak Aydın ve İşmen (265) 20 yaş ve altında yer alan kişilerin 20 yaş üzerinde yer alan kişilere göre daha fazla duygusal örselenmeye maruz kaldıklarını tespit etmişlerdir.

Çizelge 4.16. Bireylerin Cinsiyetleri ile Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantısı Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler	Kadın (n = 405)		Erkek (n = 208)		F (2, 613)
	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)	
Duygusal İhmal	273	67.4	158	76.0	0.62
Fiziksel İhmal	328	81.0	173	83.2	0.63
Cinsel İstismar	61	15.1	21	10.1	0.56

Sonuçlara göre, “cinsiyet” demografik değişkeninin çocukluk çağı örselenme yaşantısı üzerindeki temel etkisinin cinsel kötüye kullanım alt boyutunda [$\chi^2 (N=613,4) = 14.51, p < .01$] anlamlı, fiziksel kötüye kullanım alt boyutunda [$\chi^2 (N=613,4) = .62, p > .05$] ve duygusal ihmal-duygusal kötüye kullanım alt boyutunda [$\chi^2 (N=613,4) = 4.81, p > .05$] anlamlı olmadığı görülmüştür. Buna göre cinsel kötüye kullanım puanları “ortalama” olan grupta bulunan kadınların diğer gruplara göre puanları anlamlı ölçüde değişim göstermiştir.

Çizelge 4.17. Bireylerin Psikiyatrik Durumları ile Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantısı Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler	Evet (n = 68)		Hayır (n = 545)		F (2, 613)
	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)	
Duygusal İhmal	44	64.7	387	71.0	12.12
Fiziksel İhmal	48	70.6	453	83.1	9.44
Cinsel İstismar	13	9.1	69	12.7	9.07

Sonuçlara göre, “psikiyatrik rahatsızlık geçirme” demografik değişkeninin çocukluk çağı örselenme yaşantısı üzerindeki temel etkisinin cinsel kötüye kullanım alt boyutunda [$\chi^2 (N=613,4) = 21.91, p < .01$] anlamlı, fiziksel kötüye kullanım alt boyutunda [$\chi^2 (N=613,4) = 11.12, p < .01$] anlamlı ve duygusal ihmal-duygusal kötüye kullanım alt boyutunda [$\chi^2 (N=613,4) = 9.17, p < .05$] anlamlı olduğu görülmüştür. Buna göre duygusal ihmal-duygusal kötüye kullanım puanları “ortalama” olan grupta psikiyatrik rahatsızlık geçirmeyen grubun diğer gruplara göre puanları anlamlı ölçüde değişim göstermiştir. Fiziksel kötüye kullanım puanları “ortalama” olan grupta psikiyatrik rahatsızlık geçirmeyen grubun diğer gruplara göre puanları anlamlı ölçüde değişim göstermiştir. Cinsel kötüye kullanım puanları “düşük” olan grupta psikiyatrik rahatsızlık geçirmeyen grubun diğer gruplara göre puanları anlamlı ölçüde değişim göstermiştir.

H6: Psikolojik Dayanıklılığın Çocukluk Çağı Örselenmeyi Yordamaktadır

Çizelge 4.18. Psikolojik Dayanıklılığın, Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantısını Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi

Bağımlı değişken	Bağımsız değişken	B	Beta	Hata varyansı (s.d)	R ² değeri	Uyarlanmış R ²	F
Kendinlik Algısı	Duygusal kötüye kullanım	- .203	- .186	.066			
	Fiziksel kötüye kullanım	.085	.063	.084	.038	.033	7.921
	Cinsel kötüye kullanım	.205	- .101	.087			
Gelecek Algısı	Duygusal kötüye kullanım	- .366	- .301	.073			
	Fiziksel kötüye kullanım	.285	.190	.093	.052	.074	11.119
	Cinsel kötüye kullanım	- .201	- .088	.097			
Yapısal Stil	Duygusal kötüye kullanım	- .134	- .111	.074			
	Fiziksel kötüye kullanım	- .018	- .012	.094	.017	.012	3.426
	Cinsel kötüye kullanım	- .052	- .023	.098			
Sosyal Yeterlilik	Duygusal kötüye kullanım	- .388	- .357	.065			
	Fiziksel kötüye kullanım	.248	.184	.082	.064	.059	13.870
	Cinsel kötüye kullanım	- .035	- .017	.086			
Aile Uyum	Duygusal kötüye kullanım	- .610	- .488	.060			
	Fiziksel kötüye kullanım	- .203	- .131	.077	.388	.385	128.855
	Cinsel kötüye kullanım	- .183	- .078	.080			
Sosyal Kaynaklar	Duygusal kötüye kullanım	- .475	- .476	.057			
	Fiziksel kötüye kullanım	.190	.154	.072	.145	.140	34.295
	Cinsel kötüye kullanım	- .045	- .024	.075			

Tabloda görüldüğü gibi, kendinlik algısını yordayan ilk değişken birinci blokta denkleme giren “çocukluk çağı örselenme” olmuştur. Bu değişkenin açıkladığı varyans %3’tür ($F=7.921$; $sd=.69331$). Gelecek algısını yordayan denkleme giren çocukluk çağı örselenme olmuştur. Bu değişkenin açıkladığı varyans %7’dir ($F=11.119$; $sd=.76724$). Yapısal stili yordayan denkleme giren çocukluk çağı örselenme olmuştur. Bu değişkenin açıkladığı varyans %1’dir ($F=3.426$; $sd=.77965$). Sosyal yeterliliği yordayan denkleme giren “çocukluk çağı örselenme” olmuştur. Değişkenin açıkladığı varyans %5’tir ($F=13.870$; $sd=.68224$). Aile uyumunu yordayan denkleme giren çocukluk çağı örselenme olmuştur. Değişkenin açıkladığı varyans %38’dir ($F=128.855$; $sd=.63402$). Sosyal kaynakları yordayan denkleme giren çocukluk çağı örselenmenin açıkladığı varyans %14’tür ($F=34.295$; $sd=.59879$).

5. SONUÇ ve TARTIŞMA

5.1. Sonuç

Çocuklar çok eski çağlardan günümüze kadar fiziksel, cinsel, duygusal ve psikolojik istismara maruz kalmaktadırlar. Çocukluk döneminde yaşanan istismarlar bireyin yaşamının ileriki dönemleri de etki etmektedir. Yaşamın ilk dönemleri insan yaşamı için oldukça önemlidir. Bu dönemde yaşanan olaylar bireylerin kişilik gelişimlerine etki etmektedir. Çocukluk çağında yaşanan örselenmeler çocuk zarar veren eylem veya eylemsizliklerden oluşmaktadır. Çocukluk çağında fiziksel, cinsel ve psikososyal açıdan yaşanan örselenme aslında toplumsal bir sorundur. Çocukluk çağı örselenme yaşantıları farklı kültür, din, sosyal grup, ailelerin sosyoekonomik durumlarının düşük olması ve stres etkenleri etkili olmaktadır.

Çocukluk döneminde yaşanan örselenmeler yaşamın ilerleyen dönemlerinde ortaya çıkan pek çok rahatsızlığı etkilemekte ve maruz kalınan örselenme yaşantıları ile psikolojik, fiziksel ve cinsel izler bırakmaktadır. Çocukluk çağı örselenme yaşantıları ile yaşanan travmalar bireyin sosyal hayatında ve benliğinin oluşmasında etkili olmaktadır. Örselenme yaşantıları sadece bir aile problemi değildir, iş, hukuk, eğitim ve sosyal hayata da tesir eden bir problemdir.

Çocukluk çağı örselenmeleri çoğunlukla çocuğun en yakınında ve tanıdığı kişiler tarafından gerçekleşmektedir. Çocuğun ebeveynleri ya da bakımından sorumlu olan kişilerin çocuğu tehdit ve kandırma yolu ile cinsel istismara maruz bırakmaktadırlar. Bu şekilde yaşanan ensest vakalarında çocuğun psikolojik olarak etkilenmektedir. Bunun yanında çocuk çağı örselenmeleri ile çocuğun bilişsel ve fiziksel sağlığı olumsuz yönde etkilenmektedir. Çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kalan kişilerin uzunca bir süre olumsuzluklar içinde kalmaktadır. Bu kişilerde uyku sorunu, depresif semptomlar, öfke sorunu, kavgacı olma ve okula uyum gibi problemler olmaktadır.

Bireylerin kişiliklerine çocukluk döneminde yaşanmış olan istismar ve ihmalin etki ettiği gözlemlenmektedir. Çocukluk çağı örselenmelerinde özellikle ergenlik döneminde yaşanan örselenmelerde, ergen bireylerin zihinsel açıdan gelişmiş olduğu için, kendisini istismara maruz bırakan kişilere karşı hayal kırıklığı v ihanete uğramışlık duygusu hissetmektedirler.

Psikolojik dayanıklılık yaşamda karşılaşılan pek çok zorluğa ve sıkıntıya rağmen bireylerin iyi bir uyum gösterebilmeleridir. Psikolojik dayanıklılık (resilince) kavramının pek çok tanımlaması bulunmaktadır. Psikolojik sağlamlık, dayanıklılık ve yılmazlık şeklinde literatüre girmiştir. Psikolojik dayanıklılık ile ilgili varılan ortak düşüncede geçmişte yaşanmış olan zorlukların ve sıkıntılar karşısında iyi bir uyum göstermesidir.

Psikolojik dayanıklılığın insan yaşamında şimdi ya da geçmişte yaşamış oldukları zorluklar ve sıkıntılı durumlardan kurtulma ve iyi uyum sağlama olarak ifade edilmiştir. Buna göre bireylerin çocukluk dönemlerinde maruz kaldıkları istismar ve ihmal durumlarının psikolojik dayanıklılıkları üzerinde olan etkisinin incelenmesi bu çalışmada amaç edinmiştir.

Araştırmada Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları alt boyutları (Duygusal Kötüye Kullanım ve Duygusal İhmal, Fiziksel Kötüye Kullanım, Cinsel Kötüye Kullanım) arasında pozitif ilişki katsayıları,

Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği alt boyutlarından; Sosyal Yeterlik-Kendilik Algısı alt boyutları arasında (insanlar kendilerine güvendikçe, yeteneklerine güvendikçe, pozitif bakış açısı geliştirdikçe dışa dönüklük, dostluk kurma esneklikte azalma) negatif ilişki kat sayıları,

Diğer Alt Boyutlar arasında ise (Sosyal Yeterlik, Aile Uyumu, Sosyal Kaynaklar, Yapısal Stil, Kendilik Algısı) pozitif yönlü korelasyonel ilişki bulgulanmıştır.

Duygusal Kötüye Kullanım, Fiziksel Kötüye Kullanım, Cinsel Kötüye Kullanım alt boyutları ile Gelecek Algısı, Yapısal Stil, Sosyal Yeterlik, Aile Uyumu, Kendilik Algısı ve Sosyal Kaynaklar alt boyutları arasında negatif yönlü korelasyon saptanmıştır.

5.2. Tartışma

Bu çalışmada 409 kadın, 216 erkek olmak üzere toplam 625 kişi değerlendirilmiştir. Çalışmada çocukluk çağı örselenme yaşantısı ile psikolojik dayanıklılık uygulanmış ve bireylerin yanıtlarına ilişkin bulgular incelenmiştir. Literatürdeki birçok çalışmada çocukluk çağı örselenme yaşantısı ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin farklı demografik özellikleri olan yetişkin gruplar üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Çalışmamız benzer şekilde Bostancı ve ark. 2006 yılında 17 ile 33 yaş arası bireyler ile yaptıkları araştırmalarında cinsiyetin istismar yaşantısı üzerinde anlamlı bir

farklılığın olmadığını belirtmiştir (260). Şahin Demirkapı 2013 yılında yaptığı çalışmasında kadınların cinsel ve duygusal istismara daha fazla uğradığını, erkeklerin ise fiziksel istismara daha fazla uğradığını ancak aradaki farkın anlamlı bir ilişkinin olmadığını ifade etmiştir (261). McGinn, Cukor ve Sanderson 2005 ve Çabuk 2015 yılında yaptıkları çalışmalarında ise cinsiyet ile istismar düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığını söylemektedir (262, 263). Alan yazıya bakıldığında erkeklerin kadınlara oranla daha fazla istismar yaşantısı olduğuna yönelik bulgularda bulunmaktadır (264, 265). TÜİK verileri ve toplumdaki genel kanaata göre ise kız çocuklarının erkek çocuklara kıyasla daha fazla istismara uğradığı yönündedir.

Araştırmamıza benzer olarak Bahadır 2019 yılında üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmasında erkek öğrencilerin kız öğrencilere kıyasla psikolojik sağlık düzeylerinin daha yüksek olduğunu bildirmiştir (266). Daining ve DePanfilis 2007 yılında ise araştırmalarında erkeklerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin kadınlara kıyasla daha düşük düzeyde olduğunu tespit etmiştir (267). Aydın 2010 ve Terzi 2008 yılında yaptıkları çalışmalarında katılımcıların cinsiyetleri ile psikolojik sağlamlılık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulamamıştır (268, 269).

Bireylerde çocukluk dönemi ihmal ve istismar yaşantılarının psikolojik dayanıklılığı olumsuz yönde etkilediği çalışmalar bulunmaktadır (270, 271, 272).

Alan yazına bakıldığında psikolojik sağlamlık ile ilgili çalışmalar genellikle çevresel ve bireysel farklılık unsurlarına odaklanıldığı görülmektedir (273, 274, 275). Bu çalışmaların bir kısmı psikolojik sağlamlılık kavramını ihmal ve istismara maruz kalmanın bir risk faktörü olduğunu ön plana çıkarırken (276, 277, 278); bir kısım çalışmalar da çocuklu çağı istenmeyen yaşantılarının uzun süreli fiziksel ve psikolojik sağlığı olumsuz etkilediğini göstermektedir (279).

Bu bağlamda Cicchetti 2010 yılında gerçekleştirilen bir çalışmada çocukluk çağı istenmeyen durumlara maruz kalan kişiler ile maruz kalmayan kişiler karşılaştırılmıştır (280). Buna göre psikolojik sağlamlığın ihmal ya da istismar yaşantıları olan kişilerde daha fazla işlev bozuklukları meydana geldiği belirlenmiştir. Bu bağlamda çocukluk döneminde ihmal ve istismara maruz kalan kişilerin psikolojik sağlamlığına olumsuz etkisi olduğu ifade edilebilir.

Alan yazı incelendiğinde ailenin çocuğun gelişiminde önemli bir koruyucu faktör olduğunu ve ebeveynle kurulan destekleyici ve pozitif ebeveyn çocuk ilişkisinin

psikolojik dayanıklılık için önemli olduğunu kanıtlayan birçok çalışma bulunmaktadır (281, 282, 283, 284). Çocukluk döneminde anne-baba tarafından kabul görme, sıcaklık ve destek gibi faktörlerin çocuğun gelecekte bireyselleşmesini ve psikolojik uyumunu pozitif yönde etkilediği söylenebilir (285).

Luthar 2015 yılında ele alınan bir çalışmada ise olumlu ebeveyn-çocuk ilişkisinin karşılaşılan zorluklara karşı uyum sağlamanın önemi vurgulanmıştır (286). Bununla birlikte özellikle de bakım, ılımlı ebeveynlik özelliklerinin de çocukların psikolojik sağlamlığının gelişmesine önemli düzeyde katkıda bulunduğunu ifade etmiştir.

Literatür incelemeye alındığında çalışma konusuyla ilgili hiçbir çalışmaya denk gelinmemiştir. Buna bağlı olarak çocukluk döneminde travmaya uğrayan kişilerde herhangi bir psikolojik sorun görülmemiştir. Tam tersine birtakım kişiler karşılaşılmaması istenilmeyen durumlarla savaşırken pozitif psikolojik nitelikler geliştirmektedir (287). Aynı zamanda psikolojik açıdan dayanıklılığı iyileştirmeye dair yöntemler, bireyler arası etkenleri arkadaş ve ailevi etkenler, sosyal etkenler gibi önleyici etkenleri amaçlamayı içermesi gerektiği ifade edilmiştir (288). Teşvik edici bir aile, çocukluk dönemi travmalarını negatif tesirlerine yönelik koruyucu bir görev içermektedir (289). Bu durum anne-baba duygusal ulaşılabilirliği kaliteli bir anne baba ve çocuk bağının ifadesi olarak psikolojik dayanıklılığın iyileşmesinde önleyici bir etken olarak düşünülebilir.

KAYNAKLAR

1. **Polat, O.** *Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı I: tanımlar*, Ankara: Seçkin Yayınları. **2007**.
2. **Şar, V., Öztürk, E. ve İkikardeş, E.** Çocukluk çağı ruhsal travma ölçeğinin Türkçe uyarlamasının geçerlilik ve güvenilirliği. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*. **2012**, 32(4), 1054–1063.
3. **World Health Organization.** Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence. 2006 http://whqlibdoc.who.int/publication_s/2006/9241594365_eng.pdf Erişim Tarihi: 20.09.2021.
4. **Geçtan, E.** *Psikanaliz ve sonrası*. (10. Basım). İstanbul: Metis Yayınları. **2002**.
5. **Sevi, E. Sevinç, E.** Psikobiyolojik Kişilik Modeli ve Beş Faktör Kişilik Kuramı: Mizaç ve Karakter Envanteri (TCI) ile Beş Faktör Kişilik Envanterinin (5FKE) Karşılaştırılması. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. **2009**.
6. **Öztürk, M.** Tutuklu hükümlü çocuklarda kendine zarar verme davranışının bilişsel çarpıtmalar ve çocukluk örselenme yaşantısıyla ilişkisi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. **2015**.
7. **Karayiğit, S.** Çocukluk Dönemi Örselenme Yaşantıları ile Erken Dönem Uyumsuz Şemalar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep. **2018**.
8. **Taner, Y., & Gökler, B.** Çocuk istismarı ve ihmali: Psikiyatrik yönleri, *Hacettepe Tıp Dergisi*, **2004**. 35, 82–6.
9. **Turan, A. ve Tıraş, Z.** *Çocuk ihmal ve istismarı. İçinde, N. Sargın, S. Avşaroğlu & A. Ünal (Ed.), Eğitimden Psikolojik Yansımalar*. Konya: Çizgi Kitabevi. **2016**.
10. **Başgöl, Ş.S., Balci, L. ve Elmi, H.C.** Anne mi? Abla mı? Baba mı? Dede mi? Ensest olgu sunumu. *Türkiye Klinikleri J Foren Med*, **2010**. 7(2), 91-96.
11. **Herman, J.L.** *Travma ve İyileşme Şiddetin Sonuçları Ev İçi İstismardan Siyasi Teröre*. 1. Basım. T. Tosun. (çev.), İstanbul: Literatür Yayıncılık. (Orijinal Baskı Tarihi 1992). **2007**.
12. **Arslan, R.** Çocukluk dönemi duygusal istismarı ile depresyon arasındaki ilişkide erken dönem uyumsuz şemaların aracı rolüne ilişkin bir gözden geçirme. *Klinik Psikiyatri*, **2010**. 19, 202- 210.
13. **Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi**, *T.C Resmi Gazete*, 22184, 27 Ocak 1995. **1989**.
14. **Kozcu, Ş.** Çocuk istismarı ve ihmali. *Ege Üniversitesi. Psikoloji Semineri*, **1989**, 6/7, 63-76.
15. **Kempe, C., Silverman, F., Steele, B., Droegmueller, W. and Silver, H.** (1962) The Battered-Child Syndrome. *Journal of the American Medical Association* **1962** 18(1), 17-24.
16. **Ten Bense, R.W., Rheinberger, M.M. & Radbill, S.X.** *Children in a world of violence: the roots of childmaltreatment*. In: **Helfer ME, Kempe RS, Krugman RD**, eds. *The battered child*. (3–28) Chicago: University of Chicago Press. **1997**.
17. **Kars, Ö.** “Çocuk istismarı: nedenleri ve sonuçları” Bizim Büro Basımevi, Ankara. **1996**.
18. **Polat, O.** *Çocuk ve şiddet*. İstanbul: Der Yayınları. **2001**.
19. **Parke, R., D. & Collmer, C. W.** *Child abuse: An interdisciplinary analysis*. In **E. M. Hetherington** (Ed.), *Review of child development research*, Vol. 5. Chicago: University of Chicago Press **1975**.
20. **Avery, M. E. & First, C. R.** *Pediatric medicine*. Baltimore: Williams & Wilkins. **1989**.
21. **Helfer, R.E.** The developmental basis of child abuse and neglect: An epidemiological approach. In: *The Battered Child*. 4th ed. (60-80) Chicago, IL: University of Chicago Press. **1987**.

22. **Ludwig S.** A multidisciplinary approach to child abuse. *Nursing Clinics of North America*, 1981.16(1), 161-5.
23. **Child Welfare Information Gateway**, What is child abuse and neglect? **2008**. <http://www.childwelfare.gov/pubs/factsheets/whatiscan.pdf>. Erişim Tarihi: 20.09.2021
24. **Kempe, C.H & Helfer, R.E.** (Ed). *Helping the battered child and his family*. Philadelphia: Lippincott & Co. **1972**.
25. **Aral, N.** *Fiziksel İstismar ve Çocuk*. Tekışık Veb Ofset Tesisleri, Ankara. **1997**.
26. **Zeytinoğlu, S.** *Sağlık, sosyal hizmet ve hukuk alanlarında çalışanların Türkiye’de çocuk istismarı ve ihmali sorunu ile ilgili görüşleri*. Çocuk İstismarı ve İhmali içinde (147-161). Ankara: Gözde Repro Ofset. **1991**.
27. **World Health Organization**. Report of the consultation on child abuse prevention, 29–31 March, Geneva. Geneva, World Health Organization, **1999**.
28. **US Department of Health and Human Services**. Child maltreatment: summary of key findings. Report from the National Clearinghouse on Child Abuse and Neglect Information. Washington, DC. **2002**. <http://www.acf.hhs.gov/programs/cb/pubs/cm02/cm02.pdf>. Erişim Tarihi: 20.09.2021
29. **Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu**, *Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları: Tartışma ve Öneriler*. Ankara: Bizim Büro Basımevi. **1995**.
30. **Runyan, D., Wattam, C., Ikeda, R., Hassan, F. & Ramiro, L.** Child abuse and neglect by parents and other caregivers. In E.G. Krug, L. L. Dahlberg, J. A. Mercy, A. B., Zwi, & R. Lozano, (Ed), *World report on violence and health*. WHO, Geneva, **2002**.
31. **Adverse Childhood Experiences Study**, Prevalence of individual adverse childhood experiences report, 2010. <http://www.cdc.gov/ace/prevalence.htm>. Erişim Tarihi: 21.09.2021.
32. **T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü**. Güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuk istatistikleri (Seçilmiş 27 il). Ankara: D.İ.E. **2000**.
33. **Çocuk ve Gençlik Merkezi**. Çocuk ihmali ve istismarına multidisipliner yaklaşım. **2006**. <http://www.shcek.gov.tr>. Erişim Tarihi: 21.09.2021.
34. **Bilir, Ş., Arı, M., Dönmez, N.B. ve Güneysu, S.** 4-12 yaşları arasındaki 16.100 çocukta örselenme durumları ile ilgili bir inceleme, **Esin Konanç ve diğerleri** (Der.) *Çocuk İstismarı ve İhmali, Çocukların Kötü Muameleden Korunması 1. Ulusal Kongresi*, (45-53), Ankara: Gözde Repo Ofset. **1991**.
35. **Zellman, G. L. & Faller, K. C.** *Reporting of child maltreatment*. In **J. Briere, L. Berliner, J. A. Bulkley, C. Jenny, & T. Reid.** (Eds.), *The APSAC handbook on child maltreatment* (pp. 359-381). Thousand Oaks, CA: Sage. **1996**.
36. **Briere, J. & Elliot, D.M.** Prevalence and psychological sequelae of self-reported childhood physical and sexual abuse in a general population sample of men and women. *Child Abuse & Neglect*, 27, 1205–1222. **2003**.
37. **Edwards, J.V., Holden, G.W., Felitti, V.J. & Anda, R.F.** Relationship between multiple forms of childhood maltreatment and adult mental health in community respondents: results from the adverse childhood experiences study. *American Journal of Psychiatry*, 160, 1453–1460. **2003**.
38. **Scher, C.D., Forde, D.R., McQuaid, J.R. & Stein M.B.** Prevalence and demographic correlates of childhood maltreatment in an adult community sample. *Child Abuse & Neglect*, 28, 167–180. **2004**.
39. **Irmak, T.Y.** Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve dayanıklılıkla ilgili faktörler. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. **2008**.
40. **Tıraşçı, Y. ve Gören, S.** Çocuk istismarı ve ihmali, *Dicle Tıp Dergisi*, **2007**.34 (1), 70-74.

41. **Sedlak, A.J. & Broadhurst, D.D.** Third national incidence study of child abuse and neglect. Washington DC: U.S. Department of Health and Human Services. **1996**.
42. **Türkiye'nin Çocuk Karnesi**, Çocuk Vakfı. 2006. http://www.cocuk_vakfi.org.tr/resource/pdf/ Erişim Tarihi: 21.09.2021.
43. **Gelles, R.** The violent home. Beverly Hills: Sage. **1987**.
44. **Gökler, R.** Eğitimde çocuk istismarı ve ihmali genel bir bakış. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2006. 3, 47-76.
45. **Yılmaz, A.** Çocuk istismarı ve ihmali: risk faktörleri ve çocukların psikososyal gelişimi üzerindeki etkileri. *Civilacademy Sosyal Bilimler Dergisi*, **2009**.7(1).
46. **Kulaksızoğlu, A.** *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Yayınları. **1998**.
47. **Taner, Y. ve Gökler, B.** Çocuk istismarı ve ihmali: psikiyatrik yönleri, *Hacettepe Tıp Dergisi*, 2004. 35, 82- 86.
48. **World Health Organization.** World report on violence and health. **2002**. http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/full_en.pdf. Erişim Tarihi: 21.09.2021.
49. **Kozcu, Ş.** Çocuk istismarı ve ihmali aile yazıları 3. *Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Bilim Serisi*, 1991. 5(3), 379-390.
50. **Şimşek, F., Ulukol, B., Bingöler, B.** Çocuk istismarına disiplin penceresinden bakış, *Adli Bilimler Dergisi*, 2004. 3(1): 47-52.
51. **Topbaş, M.** (2004), İnsanlığın büyük bir ayıbı: çocuk istismarı, *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 2004. 3(4), 76-80.
52. **Ünal, F.** Ailede çocuk istismarı ve ihmali. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, **2008**. 12 (1), 9-18.
53. **Kutlu, L., Batmaz, M., Bozkurt, G., Gençtürk, N. ve Gül, A.** Annelere çocukluklarında uygulanan ceza yöntemleri ile çocuklarına uyguladıkları, ceza yöntemleri arasındaki ilişki. *Anatolian Journal of Psychiatry*; **2007**. 8:22-29.
54. **Öner, U.** Farklı okullarda görev yapan öğretmenlerin çocuk istismarı potansiyellerinin incelenmesi. Ankara. 72 Tasarım Dizgi. **1996**.
55. **Aktepe, E.** Çocukluk çağı cinsel istismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, **2009**.1, 95-119.
56. **Bulut, S.** Çocuk cinsel istismarı hakkında bir derleme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*; **2007**. 3(28).
57. **Kempe, R., and Kempe, C. H.** *Child abuse*. London: Fontana Open Books. **1978**.
58. **US Department of Health and Human Services.** **Child maltreatment**: summary of key findings. Report from the National Clearinghouse on Child Abuse and Neglect Information. Washington, DC. **2002**. <http://www.acf.hhs.gov/programs/cb/pubs/cm02/cm02.pdf>. Erişim Tarihi: 22.09.2021.
59. **Faller, K., C.** Child sexual abuse: An interdisciplinary manual for diagnosis, case management and treatment. London: Mac Millan Edu. **1989**.
1. **Polat, O.** *Çocukların cinsel sömürüsü*. **2006**. http://www.0-18.org/cocuk_cinsel_somuru_rapor_01.doc. Erişim Tarihi: 22.09.2021
60. **Topçu, S.** *Çocuk ve gençlerin cinsel istismarı*. Ankara: Doruk Yayınevi. **1997**.
61. **İşeri, E.** *Cinsel istismar*. **Çetin, F.Ç., Pehlivan Türk, B., Ünal, F., (Ed.), Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Temel Kitabı**. 1.Baskı, Ankara, Hekimler Yayın Birliği.; 470-477. **2008**.
62. **Turhan, E., Sangün, Ö., İnandı, T.** Birinci basamakta çocuk istismarı ve önlenmesi. *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi*, **2006**. 15, 153- 157.

63. **Putnam, F.W.** Ten-year research update review: child sexual abuse. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, **2003**. 42 (3).
64. **Zoroğlu, S. S., Tüzün, Ü., Şar, V., Öztürk, M., Kora, M. E. ve Alyanak, B.** Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, **2011**. 2 (2), 69-78.
65. **Finkelhor, D.** The international epidemiology of child sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, **1994**. 18(5), 409-417.
66. **Fergusson, D. M., Horwood, L. J., & Lynskey, M. T.** Childhood sexual abuse and psychiatric disorder in young adulthood: II. Psychiatric outcomes of childhood sexual abuse. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, **1996**. 35(10), 1365-1374.
67. **Pereda, N., Guilera, G., Forns, M. & Gomez-Benito, J.** The international epidemiology of child sexual abuse: A continuation of Finkelhor (1994). *Child Abuse & Neglect*; **2009**. 33(6), 331-342.
68. **Ovayolu N., Uçan Ö. & Serindağ S.** Çocuklarda cinsel istismar ve etkileri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, **2007**. 2 (4).
69. **Browne, A., & Finkelhor, D.** Impact of child sexual abuse: A review of the research. *Psychological Bulletin*, **1986**. 99, 66-77.
70. **Paolucci, E.O., Genuis, M.L.** A meta analysis of the published research on the effects of of child sexual abuse. *The Journal of Psychology*, **2001**. 135(1), 17- 36.
71. **Kendall-Tackett, K.A., Williams, L.M. & Finkelhor, D.** Impact of sexual abuse on children: a review and synthesis of recent empirical studies. *Psychological Bulletin*, **1993**. 113(1), 164-180.
72. **Finkelhor, D.** The trauma of child sexual abuse: Two models. *Journal of Interpersonal Violence*, **1987**. 2, 348-366.
73. **Winton, M., Mara, B.** *Child abuse and neglect: Multidisciplinary approaches*. Boston: Allyn and Bacon. **2001**.
74. **World Health Organization.** Report of the consultation on child abuse prevention, 29-31 March, Geneva. Geneva, World Health Organization, **1999**.
75. **American Professional Society on the Abuse of Children (APSAC).** Guidelines for the psychosocial evaluation of suspected psychological maltreatment in children and adolescents. *Chicago: Author*. **1995**.
76. **Beyazova, U. ve Şahin, F.** Çocuğun Şiddetten Korunma Hakkı. *Milli Eğitim Dergisi*, **2001**. 151.
77. **Kara, B., Biçer, Ü. ve Gökalp A. S.** Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, **2004**. 47: 140-151.
78. **Claussen, A., & Crittenden, P.** Physical and psychological maltreatment: relations among types of maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, **1991**. 15, 5-18.
79. **Uzun, Ş.** Ergenlerde algılanan duygusal istismar ile kendilik imgesi arasındaki ilişkinin incelenmesi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. **2002**.
80. **Glaser, D.** Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): a conceptual framework. *Child Abuse & Neglect*, **2002**. 26, 697-714.
81. **Erkman, F. & Alantar, M.** Psychological maltreatment, its definition by experts and its assessment among a group of adolescents in turkey. VII International Congress of Child Abuse and Neglect, Rio de Janeiro, Brasil. **1988**.
82. **Bahar, G., Savaş, A.G. & Bahar, A.** Çocuk istismarı ve ihmali: bir gözden geçirme. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, **2009**. 4 (12), 52-65.
83. **Howe, D.** *Child abuse and neglect: attachment, development and intervention*. New York, Palgrave. **2005**.
84. **Briere, J. & Runtz, M.** Differential adult symptomatologies associated with three types of child abuse histories. *Child Abuse & Neglect*, **1990**. 14, 357-364.

85. **Erickson, M., Egeland, B. & Pianta, R.** *The effects of maltreatment on the development of young children.* In **D. Cicchetti & V. Carlson** (Eds.), *Child maltreatment: theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect* (pp. 647–684). Cambridge: Cambridge University Press. **1989.**
86. **Mullen, M.E., Martin, J., Anderson, J.C., Romans, S.E. & Herbison, G.P.** The long term impact of the physical, emotional and sexual abuse of children: a community study. *Child Abuse & Neglect*, **1996.** 20(1), 7-21.
87. **Horwarth, J.** *Child neglect: identification and assessment.* New York, Palgrave.**2007.**
88. **Fieguth, A., Günther, D., Kleenmann, J.W., Tröger H.D.** Lethal child neglect. *Forensic Science International*, **2002.** 130, 8-12.
89. **Hildyard, K.L. & Wolfe, A.D.** *Child neglect: developmental issues and outcomes.* *Child Abuse & Neglect*, 26, 679–695. **2002.**
90. **Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, 2011** <http://www.shc.ek.gov.tr /2011-yili-eylul-ayi.aspx>. Erişim tarihi: 21.09.2021.
91. **Hart, S. N., Binggeli, N. J. & Brassard, M. R.** Evidence for the effects of psychological maltreatment. *Journal of Emotional Abuse*, **1998.** 1, 27–58.
92. **Wolock, I. & Horowitz, B.** Child maltreatment as a social problem: the neglect of neglect. *American Journal of Orthopsychiatry*, **1984.** 54, 530–543.
93. **Çağlarımak, A.** Yerlesik olan ve olmayan ailelerde çocuk istismarı yaygınlığının incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.**2006.**
94. **Yolcuoğlu, İ.G.** Çocukların ihmal istismara uğramasında aile ve çocuklara yönelik risk faktörleri ve sosyal hizmet müdahalesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, **2010.** 21(1), 73-83.
95. **Bronfenbrenner, V.** *The ecology of human development: experiments by nature and design.* Cambridge, MA, Harvard University Press.**1979.**
96. **Kağıtçıbaşı, Ç.** *İnsan-Aile-Kültür.* Remzi Kitabevi, 2.Basım, İstanbul.**1993.**
97. **Belsky, J.** Child maltreatment: An ecological integration. *American Psychologist*, **1980.** 35, 320-335.
98. **Bulut, I.** *Genç anne ve çocuk istismarı.* Ankara: Bizim Büro. **1996.**
99. **Güler, N., Uzun, S., Boztaş, Z. ve Aydoğan, S.** Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışı ve bunu etkileyen faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* **2002.** 24(3), 128-134.
100. **Straus M.A, Hamby, S.L., Finkelhor, D., Moore, D.W., Runyan, D.** Identification of child maltreatment with the parent-child conflict tactics scales: Development and psychometric data for a national sample of American parents. *Child Abuse & Neglect*, **1988.** 22, 249–270.
101. **Vig, S. & Kaminer, S.** Maltreatment and developmental disabilities in children. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, **2002.** 14 (4).
102. **Sobsey, D.** *Violence and abuse in the lives of people with disabilities: The end of silent acceptance?* Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co. **1994.**
103. **Watson, J.** Talking about the best kept secret: sexual abuse and children with disabilities. *The Exceptional Parent*, **1984.** 14, 15-20.
104. **Özen, Ş., Antar, S. ve Özkan, M.** Çocukluk çağı travmalarının umutsuzluk, sigara ve alkol kullanımı üzerine etkisi; üniversite son sınıf öğrencilerini inceleyen bir çalışma. *Düşünen Adam*, **2007.** 20(2), 79-87.
105. **Özen, Ş., Antar, S. ve Özkan, M.** Çocukluk çağı travmalarının umutsuzluk, sigara ve alkol kullanımı üzerine etkisi, üniversite son sınıf öğrencilerini inceleyen bir çalışma. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, **2007.** 20(2), 79–87.

106. **Bilim, G. Y., & Yılmaz, B. T. D.** Çocukluk çağı örselenme yaşantıları: Duygu düzenleme, kişilerarası tarz ve genel psikolojik sağlık açısından bir inceleme (Doctoral dissertation, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı).**2012.**
107. **Çamuroğlu, M.İ.** Üniversite öğrencilerinde kendine zarar verme davranışı ve intihar olasılığının, çocukluk örselenmeleri ve saldırganlıkla ilişkisi. Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul. **2014.**
108. **Yücel, D.** Çocukluk çağı istismar yaşantılarının genç yetişkinlik dönemindeki bağlanma süreçleri, psikopatolojik semptomlar, ilişki yeterlilikleri ve aşk tutumları ile ilişkilerinin incelenmesi. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul. **2014.**
109. **Çabuk, O. C.** The roles of childhood trauma, personality characteristics, and interpersonal problems on psychological well-being. **2015.**
110. **Eker, İ. ve Yılmaz, B.** Risk alma davranışı: Çocukluk Çağı Travmaları ve Benlik Saygısı Temelinde Bir Değerlendirme. *Klinik Psikiyatri*, **2016**, 19, 27- 36.
111. **Nurkan, E.** Yetişkinlerin bağlanma stilleri ile duygusal zekâ, depresyon, anksiyete ve stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. **2020.**
112. **Ezen, M., & Açıkgöz, A.** Çocukların örselenmesine annelerin örselenme yaşantısının etkisi. *Kocaeli Tıp Dergisi*,**2017.** 6(3), 13-21.
113. **Ulaş, Ç.** Psikoloji Bölümü Öğrencilerinin Meslek Seçimleri ile Mizaç Özellikleri ve Çocukluk Çağı Travmalarının İlişkisi. İstanbul: T.C. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Anabilim Dalı. **2017.**
114. **Boden, J. M., Horwood, L. J., & Fergusson, D. M.** Exposure to childhood sexual and physical abuse and subsequent educational achievement outcomes. *Child abuse & neglect*, **2007.** 31(10), 1101-1114.
115. **O'Leary, P., Coohy, C., & Easton, S. D.** The effect of severe child sexual abuse and disclosure on mental health during adulthood. *Journal of Child Sexual Abuse*,**2010.** 19(3), 275-289.
116. **McCutcheon, V. V., Sartor, C. E., Pommer, N. E., Bucholz, K. K., Nelson, E. C., Madden, P. A. & Heath, A. C.** Age at trauma exposure and PTSD risk in young adult women. *Journal of Traumatic Stress*,**2010.** 23(6), 811–814. doi:10.1002/jts.20577.
117. **Sandberg, G. J., Feldhousen, B. E. & Busby, M. D.** The impact of childhood abuse on women's and men's perceived parenting: implications for practitioners. *The American Journal of Family Therapy*,**2012.** 40(1), 74-91.
118. **Zhang, T., Chow, A., Wang, L., Dai, Y., & Xiao, Z.** Role of childhood traumatic experience in personality disorders in China. *Comprehensive psychiatry*, **2012.** 53(6), 829-836.
119. **Savla, J. T., Roberto, K. A., Jaramillo-Sierra, A. L., Gambrel, L. E., Karimi, H., & Butner, L. M.** Childhood abuse affects emotional closeness with family in mid-and later life. *Child abuse & neglect*,**2013.** 37(6), 388-399.
120. **Fang, X. Fry, D. A., Ji, K., Finkelhor, D., Chen, J., Lannen, P. & Dunne, M. P.** The burden of child maltreatment in china: a systematic review. *Bulletin of the World Health Organization*, **2015.** 93(3), 176–185C.
121. **Yıldız, A. D.** *Pozitif psikoloji bağlamında umut* (1. baskı). Ankara: Nobel Yayınları. **2016.**
122. **Greene, R. R.** Resiliency: An integrated approach to practice, policy and research. *Social Work in Health Care*, **2002.** 37(4), 91-94.
123. *The American Heritage Dictionary Second College Edition.* Boston: Houghton Mifflin.**1982.**
124. *Merriam-Webster's Ninth New Collegiate Dictionary.* Springfield: Merriam-Webster Inc.**1987.**
125. *Oxford Student's Dictionary of Current English.* Oxford: Oxford University.**1987.**

126. **Masten, A. S.** Ordinary magic: resilience processes in development. *American Psychologist*, 2001. 56(3), 227-238.
127. **Seligman, M. E. ve Csikszentmihalyi, M.** Positive psychology: An Introduction. *American Psychologist*, 2000. 55(1), 5-14.
128. **Rigsby, L. C.** The Americanization of resilience: Deconstructing research practice. *Educational resilience in inner-city America: Challenges and Prospects* içinde (s. 85-94). NewYork: Lawrence Erlbaum Associates, Inc. 1994.
129. **Block, J. ve Kremen, A. M.** IQ and ego-resiliency: Conceptual and empirical connections and separateness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1996. 70 (2), 349-361.
130. **Basım, H. N. ve Çetin, F.** Yetişkinler için psikolojik dayanıklılık ölçeği'nin güvenilirlik ve geçerlilik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2011. 22(2), 104- 114.
131. **Terzi, Ş.** Kendini toparlama gücü ölçeği'nin uyarlanması: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2006. 3(26), 77-86.
132. **Gizir, C. A. ve Aydın, G.** Psikolojik sağlamlık ve ergen gelişim ölçeğinin uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2006. 3(26), 87-99.
133. **Kararımak, Ö.** Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2006. 3(26), 129-142.
134. **Gizir, C. A.** Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2007. 3(28), 113-128.
135. **Taşkın, E. ve Çuhadaroğlu-Çetin, F.** Ergenlerde major depresyon: Risk etkenleri, koruyucu etkenler ve dayanıklılık. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*, 2006. 13(2), 87-94.
136. **Öğülmüş, S.** Bir kişilik özelliği olarak yılmazlık. I. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu: Nedenler ve Önleme Çalışmaları bildiriler kitabı içinde (s. 327-341). Ankara, 29-30 Mart. 2001.
137. **Özcan, B.** Anne-babaları boşanmış ve anne-babaları birlikte olan lise öğrencilerinin yılmazlık özellikleri ve koruyucu faktörler açısından karşılaştırılması. Ankara Üniversitesi, Ankara. 2005.
138. **Gürgan, U.** Yılmazlık ölçeği (YÖ): Ölçek geliştirme, güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2006. 39(2), 45-74.
139. **Tarter, R. E. ve Vanyukov, M.** Re-visiting the validity of the construct of resilience. *Resilience and development: Positive life adaptations* içinde (s. 85-100). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers. 2002.
140. **O'Dougherty Wright, M., Masten, A. S. ve Narayan, A. J.** Resilience processes in development: Four waves of research on positive adaptation in the context of adversity. *Handbook of Resilience in Children* (3. baskı) içinde (s. 15-37), NewYork: Springer. 2013.
141. **Earvolino-Ramirez, M.** Resilience: A concept analysis. *Nursing forum*, 2007. 42(2), 73-82.
142. **Luthar, S. S., Cicchetti, D. ve Becker, B.** The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 2000. 71(3), 543-562.
143. **Fletcher, D. ve Sarkar, M.** A review of psychological resilience. 2011 European Congress of Sport Psychology, Madeira. 2013.
144. **Johnson, J. L.** Commentary: Resilience as transactional equilibrium. *Resilience and development: Positive life adaptations* içinde (s. 225- 228). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers. 2002.
145. **Masten, A. S., Best, K. M. ve Garmezy, N.** Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and psychopathology*, 1990. 2(4), 425-444.
146. **Werner, E.** Resilience and recovery: Findings from the Kauai longitudinal study. Focal Point Research, Policy, and Practice in *Children's Mental Health*, 2005. 19(1), 11-14.

147. **Henderson, N. ve Milstein, M. M.** *Resiliency in schools: Making it happen for students and educators*. California: Corwin Press.2003.
148. **Bonanno, G. A. ve Mancini, A. D.** Beyond resilience and PTSD: Mapping the heterogeneity of responses to potential trauma. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 2012. 4(1), 74.
149. **Erdur-Baker, Ö. ve Doğan, T.** *Afetler, krizler, travmalar ve psikolojik yardım*. Ankara:Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği. 2014.
150. **Masten, A. S. ve Reed, M. J.** *Resilience in development*. The handbook of positive psychology içinde (s. 74-88). New York:Oxford University Press.2002.
151. **Newman, R.** *The road to resilience*. APA monitor on psychology. 2002. <http://www.apa.org/monitor/oct02/pp.aspx> Erişim Tarihi: 22.09.2021.
152. **Jacelon, C. S.** The trait and process of resilience. *Journal of Advanced Nursing*, 1997. 25, 123–129.
153. **Wagnild, G. ve Young, H.** Development and psychometric evaluation of the resilience scale. *Journal of Nursing Measurement*, 1993. 1(2), 165-178.
154. **Gavino, M. F. A.** (t.b.) Resilience: Personality in Adversity, 1-16.
155. **Connor, K. M. ve Davidson, J. R.** Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson resilience scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*,2003. 18(2), 76-82.
156. **Rutter, M.** Implications of resilience concepts for scientific understanding. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 2006. 1094(1), 1-12.
157. **Luthar, S. S. ve Zigler, E.** Vulnerability and competence: A review of research on resilience in childhood. *American Journal of Orthopsychiatry*, 1991. 61(1), 6–22.
158. **Zautra, A. J., Hall, J. S. ve Murray, K. E.** Resilience: A new definition of health for people and communities. *Handbook of adult resilience* içinde (s. 3-29). New York: Guilford Press.2010.
159. **Beauvais, F. ve Oetting, E. R.** Drug use, resilience, and myth of the golden child. *Resilience and development: Positive life adaptations* içinde (s. 101-107). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.2002.
160. **Rutter, M.** Psychosocial resilience and protective mechanisms. *Risk and protective factors in the development of psychopathology* içinde (s.181- 214). New York: Cambridge University Press.1990.
161. **Sagor, R.** Building Resiliency in Students. *Educational Leadership*,1996. 541, 38- 43.
162. **Joseph, J. M.** *The resilient child: preparing today's youth for tomorrow's world*. Cambridge: Perseus Publishing.1994.
163. **Masten, A. S. ve Obradović, J.** Competence and resilience in development. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 2006. 1094(1), 13-27.
164. **Luthar, S.S.** Resilience in development: a synthesis of research across five decades. *Developmental psychopathology: Risk, disorder, and adaptation* (2. baskı) içinde (s.739-795). New York: Wiley.2006.
165. **Çelikkaleli, Ö. ve Kaya, S.** University students' interpersonal cognitive distortions, psychological resilience, and emotional self-efficacy according to sex and gender roles. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 2016. 6(2), 187-212.
166. **Önder, A. ve Gülay, H.** İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin psikolojik sağlamlığının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2008. 23, 192-197.
167. **Güloğlu, B. ve Kararımak, Ö.** Üniversite öğrencilerinde yalnızlığın yordayıcısı olarak benlik saygısı ve psikolojik dayanıklılık. *Ege Eğitim Dergisi*, 2010. 11(2), 73–81.

168. **Dayıoğlu, B.** Resilience in university entrance examination applicants: The role of learned resourcefulness, perceived social support and gender Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara. **2008**.
169. **Terzi, Ş.** Üniversite öğrencilerinde kendini toparlama gücü'nün içsel koruyucu faktörlerle ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, **2008**. 35(35), 297-306.
170. **Beardslee, W. R.** The role of self-understanding in resilient individuals: The development of a perspective. *American Journal of Orthopsychiatry*, **1989**. 59(2), 266-278.
171. **Stewart, M., Reid, G. ve Mangham, C.** Fostering children's resilience. *Journal of Pediatric Nursing*, **1997**. 12(1), 21-31.
172. **Masten, A. S. ve Coatsworth, J. D.** The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. *American psychologist*, **1998**. 53(2), 205-220.
173. **Kaplan, H. B.** Toward an understanding of resilience: A critical review of definitions and models. *Resilience and development: Positive life adaptations* içinde (s.17-85). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers. **2000**.
174. **Fraser, M. W., Galinsky, M. J., & Richman, J. M.** Risk, protection, and resilience: Toward a conceptual framework for social work practice. *Social work research*, **1999**. 23(3), 131-143.
175. **Brooks, J. E.** Strengthening resilience in children and youths: Maximizing opportunities through the schools. *Children and Schools*, **2006**. 28(2), 69-76.
176. **Işık, Ş.** Türkiye’de kendini toparlama gücü konusunda yapılmış araştırmaların incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, **2016**. 6(45), 65-76.
177. **Werner, E. E.** Resilience in development. *Current Directions in Psychological Science*, **1995**. 4(3), 81-85.
178. **Newman, R.** Providing direction on the road to resilience. **2003**. www.behavioral.net. Erişim Tarihi: 23.09.2021.
179. **Norman, E. (Ed.).** Introduction: The strengths perspective and resiliency enhancement- A natural partnership. *Resiliency enhancement: Putting the strength perspective into social work practice* içinde (s. 1-16). NewYork: Columbia University Press. **2000**.
180. **Bonanno, G. A.** Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, **2004**. 59(1), 20–28.
181. **Ingram, R. E. ve Price, J. M.** Understanding psychopathology: The role of vulnerability. *Vulnerability to psychopathology: Risk across the lifespan* (2. baskı) içinde (s. 3-17). NewYork: Guilford Press. **2010**.
182. **Akın, A. ve Akın, Ü.** *Psikolojide güncel kavramlar I- Pozitif psikoloji*. Ankara: Nobel Yayınları. **2015**.
183. **O’Dougherty Wright, M. ve Masten, A.S.** Resilience processes in development: fostering positive adaptation in the context of adversity. *Handbook of Resilience in Children* içinde (s. 15-37). NewYork: Springer. **2005**.
184. **Gizir, C. A.** Akademik sağlık: Yoksulluk içindeki 8. sınıf öğrencilerinin akademik başarılarına katkıda bulunan koruyucu faktörlerin incelenmesi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. **2004**.
185. **Eminağaoğlu, N.** Güç koşullarda yaşayan sokak çocuklarında dayanıklılık (Sağlamlık). İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. **2006**.
186. **Çapan, B. E. ve Arıcıoğlu, A.** Psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olarak affedicilik. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, **2014**. 5(4), 70-82.
187. **Yılmaz, H. ve Sipahioğlu, Ö.** Farklı risk gruplarındaki ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının incelenmesi. *İlköğretim Online*, **2012**. 11(4), 927-944.

188. **Karairmak, Ö. ve Siviş-Çetinkaya, R.** Benlik saygısının ve denetim odağının psikolojik sağlamlık üzerine etkisi: Duyguların aracı rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2011. 4(35), 30-43.
189. **Çelik, M., Sanberk, İ. ve Deveci, F.** Öğretmen adaylarının yaşam doyumlarının yordayıcısı olarak psikolojik dayanıklılık ve umutsuzluk. *İlköğretim Online*, 2017. 16(2), 654-662.
190. **Tümlü, G. Ü. ve Receptoğlu, E.** Üniversite akademik personelinin psikolojik dayanıklılık ve yaşam doyumu arasındaki ilişki. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*, 2013. 3(3), 205-213.
191. **Windle, M.** Critical conceptual and measurement issues in the study of resilience. *Resilience and development: Positive life adaptations* içinde (s.161-176). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers. 2002.
192. **Rutter, M.** Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 1987. 57(3), 316-331.
193. **Hetherington, E. M. ve Stanley-Hagan, M.** The adjustment of children with divorced parents: A risk and resiliency perspective. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 1999. 40(1), 129-140.
194. **Boulter, L.** Family-school connection and school violence prevention. *Negro Educational Review*, 2004. 55(1), 27-40.
195. **Zagar, R., Arbit, J., Sylvies, R., Busch, K. G., ve Hughes, J. R.** Homicidal adolescents: A replication. *Psychological Reports*, 1990. 67(3), 1235-1242.
196. **Bradley, R. H., Whiteside, L., Mundfrom, D. J., Casey, P. H., Kelleher, K. J. ve Pope, S. K.** Early indications of resilience and their relation to experiences in the home environments of low birthweight, premature children living in poverty. *Child Development*, 1994. 65(2), 346-360.
197. **Bolig, R. ve Weddle, K. D.** Resiliency and hospitalization of children. *Children's Health Care*, 1988. 16(4), 255-260.
198. **Nakashima, M. ve Canda, E. R.** Positive dying and resiliency in later life: A qualitative study. *Journal of Aging Studies*, 2005. 19(1), 109-125.
199. **Cicchetti, D. ve Rogosch, F. A.** The role of self-organization in the promotion of resilience in maltreated children. *Development and Psychopathology*, 1997. 9(04), 797-815.
200. **Öz, F. ve Yılmaz, E. B.** Ruh sağlığının korunmasında önemli bir kavram: Psikolojik sağlamlık. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 2009. 16(3), 82-89.
201. **Flores, E., Cicchetti, D. ve Rogosch, F. A.** Predictors of resilience in maltreated and nonmaltreated Latino children. *Developmental Psychology*, 2005. 41(2), 338-351.
202. **Criss, M. M., Pettit, G. S., Bates, J. E., Dodge, K. A. ve Lapp, A. L.** Family adversity, positive peer relationships, and children's externalizing behavior: A longitudinal perspective on risk and resilience. *Child Development*, 2002. 73(4), 1220-1237.
203. **Casella, L. Ve Motta, R. W.** Comparison of characteristics of Vietnam veterans with and without posttraumatic stress disorder. *Psychological Reports*, 1990. 67(2), 595-605.
204. **Reed-Victor, E. ve Stronge, J. H.** Homeless students and resilience: Staff perspectives on individual and environmental factors. *Journal of Children and Poverty*, 2002. 8(2), 159-173.
205. **Mandleco, B. L. ve Peery, J. C.** An organizational framework for conceptualizing resilience in children. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 2000. 13(3), 99-111.
206. **Kumpfer, K. L.** Factors and processes contributing to resilience: The resilience framework. *Resilience and development: Positive life adaptations* içinde (s.179-225). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers. 2002.
207. **Benard, B.** *Fostering resiliency in kids: Protective factors in the family, school, and community.* Oregon: ERIC. 1991.

208. **Karaoğlu, Ç.** Şiddet Gören Kadınların Depresyon, Psikolojik Dayanıklılık ve Benlik Saygıları Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Uludağ Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bursa. **2020.**
209. **Kurt, N.** Çevik Kuvvet Personelinin Stresle Başa Çıkma Tutumları, Psikolojik Dayanıklılıkları ve İş Doyum Düzeyleri. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. **2011.**
210. **Yıldız S.** Eğitim yöneticilerinin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ve karar verme stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri. **2015.**
211. **Terzi Ş.** Öznel iyi olmaya ilişkin psikolojik dayanıklılık modeli. Gazi Üniversitesi, Ankara. **2005.**
212. **Wallston K.** *Assessment of control in health care settings.* In A. Steptoe, A. Appels (Eds.) Stress, personal control and health. Chichester, England, **1989.**
213. **Barbara J, Crowley Bert JR, Hayslip JH.** Psychological hardiness and adjustment to life events in adulthood. *Journal of Adult Development*, **2003.** 10: 237-248.
214. **Salvatore R Maddi & Deborah M. Khoshaba,** Hardiness and mental health. *Journal of Personality Assessment*, **1994.** 63: 265-274.
215. **Crowley Bert JR, Hayslip JH.** Psychological hardiness and adjustment to life events in adulthood. *Journal of Adult Development*, **2003.** 10: 237-248.
216. **Thomsen, K.** *Building resilient students: Integrating resiliency in to what you already know and do.* California: Corwin Press. **2002.**
217. **Brooks, R. ve Goldstein, S.** *The power of resilience: Achieving balance, confidence and personal strength in your life* (1. Baskı). New York: The McGraw Hill. **2003.**
218. **Skodol, A. E.** *The resilient personality. Handbook of adult resilience* içinde (s. 112-125). New York: Guilford Press. **2010.**
219. **Seligman, M. E. P.** *Authentic happiness: Using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfillment.* New York: Free Press. **2002.**
220. **Alim, T. N., Feder, A., Graves, R. E., Wang, Y., Weaver, J., Westphal, M., ... ve Mellman, T. A.** Trauma, resilience, and recovery in a high-risk African-American population. *American Journal of Psychiatry*, **2008.** 165(12), 1566-1575.
221. **Greeff, A. P. ve Ritman, I. N.** Individual characteristics associated with resilience in single-parent families. *Psychological Reports*, **2005.** 96(1), 36- 42.
222. **Erdoğan, E.** Tanrı algısı, dini yönelim biçimleri ve öznel dindarlığın psikolojik dayanıklılıkla ilişkisi: üniversite örnekleme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **2015.** 12(29), 223-246.
223. **Bozgeyikli, H. ve Şat, A.** Öğretmenlerde psikolojik dayanıklılık ve örgütsel vatandaşlık davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi: Özel okul örneği. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, **2014.** 3(5), 172-191.
224. **Botou, A., Mylonakou-Keke, I., Kalouri, O. and Tsergas, N.** Primary school teachers' resilience during the economic crisis in Greece. *Psychology*, **2017.** 8(1), 131- 159.
225. **Estaji, M. and Rahimi, A.** Examining the ESP teachers' perception of resilience. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, **2014.** 98, 453-457.
226. **Polat, D. D. and İskender, M.** Exploring teachers' resilience in relation to job satisfaction, burnout, organizational commitment and perception of organizational climate. *International Journal of Psychology and Educational Studies*, **2018.** 5(3), 1-13.
227. **Ulukan, M.** Öğretmenlerin mutluluk ile psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of International Social Research*, **2020** 13(73), 620-631.

228. **Kırımoğlu, H., Yıldırım, Y. ve Temiz, A.** İlk ve ortaöğretim okullarında görev yapan beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin yılmazlık düzeylerinin incelenmesi (Hatay İli Örneği). *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2010. 4(1), 88-97.
229. **Sezgin, F.** İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2012. 20(2), 489-502.
230. **Bolat, Z.** Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık ve öz-anlayışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. 2013.
231. **Özer, E.** Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin duygusal zekâ ve beş faktör kişilik özellikleri açısından incelenmesi. Doktora Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. 2013.
232. **Ballenger-Browning, K. and Johnson, D. C.** Key facts on resilience. *Naval Center for Combat & Operational Stress Control Report*, 2010. 1-9.
233. **Yalçın, S.** İlköğretim okulu öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeyleri ile stres, psikolojik dayanıklılık ve akademik iyimserlik arasındaki ilişki. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. 2013.
234. **Sambu, L. J. and Mhongo, S.** Age and gender in relation to resilience after the experience of trauma among internally displaced persons in Kiambaa village, eldoret east sub-county, Kenya. *Journal of Psychology*, 2019. 7(1), 31-40.
235. **Chan, D. W.** Hardiness and its role in the stres-burnout relationship among prospective chinese teachers in hong kong. *Teaching and Teacher Education*, 2003. 19, 381-395.
236. **Çetin, E.** Öğretmenlerin psikolojik dayanıklılığı ile stresle başa çıkma tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2019.
237. **Karataş, R.** Özel eğitim okullarında çalışan öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ve başa çıkma stratejilerinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. 2016.
238. **Demir, M. K. ve Arı, E.** Öğretmen Sorunları-Çanakkale İli Örneği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2013. 32(1), 107- 126.
239. **Yılmaz, M. ve Yalçın, S.** Öğretmenlerin psikolojik dayanıklılıkları ile iş yaşam kaliteleri arasındaki ilişkinin araştırılması. (OPUS) *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2020. 16, 1-1.
240. **Friborg, O., Hjemdal, O., Rosenvinge, J. H., & Martinussen, M.** A new rating scale for adult resilience: what are the central protective resources behind healthy adjustment?. *International journal of methods in psychiatric research*, 2003. 12(2), 65-76.
241. **Basım N, Çetin F.** The Reliability and Validity of the Resilience Scale for Adults Turkish Version. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2011. 22: 104–114.
242. **Bernstein DP, Fink L, Handelsman L ve ark.** Initial reliability and validity of a new retrospective measure of child abuse and neglect. *Am J Psychiatry* 1994. 151:1132-6.
243. **Şar V, Öztürk E, İkikardeş E** Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği'nin Türkçe uyarlamasının geçerlilik ve güvenilirliği. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi* 2012. 32:1054-63.
244. **Aslan, S. H., Alparslan, Z. N., Evlice, Y. E., Aslan, R. O., & Cenkseven Önder, F. U. L. Y. A.** Çok boyutlu mizah duygusu ölçeği: Faktör yapısı, güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi*, 1999 7(1), 33-39.
245. **Korkut, Ş.** Lise öğrencilerinde çocukluk örselenme yaşantıları ve öfke ifade biçimleri ile benlik saygısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi. (2012). *Unpublished master's thesis Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.*
246. **Brouskeli, V., Kaltsi, V. and Loumakou, M.** Resilience and occupational wellbeing of secondary education teachers in Greece. *Issues in Educational Research*, 2018. 28(1), 43-60.

247. **Genç, A.** (2014). Psikolojik dayanıklılığın örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyetine etkisi: Görgül bir araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
248. **Güngörmüş, K., Okanlı, A. ve Kocabeyoğlu, T.** Hemşirelik öğrencilerinin psikolojik dayanıklılıkları ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, **2015**. 6(1), 9-14.
249. **Açıkgöz, M.** Çukurova üniversitesi tıp fakültesi öğrencilerinin psikolojik sağlamlık ile mizah tarzları ve mutluluk düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). **2016**. Çağ Üniversitesi, Mersin.
250. **Campbell-Sills, L., Forde, D.R. ve Stein, M.B.** Demographic and childhood environmental predictors of resilience in a community sample. *Journal of Psychiatric Research*, **2009**. 43, 1007–1012.
251. **Lee, E. O., Shen, C. ve Tran, T. V.** Coping with hurricane Katrina: Psychological distress and resilience among African American evacuees. *Journal of Black Psychology*, **2008**. 20(5), 1-19.
252. **Bektaş, M.** Evli bireylerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin yordanması. Doktora Tezi. İzmir: **2018**. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
253. **Bahadır, E.** Sağlıkla ilgili fakültelerde eğitime başlayan öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyleri (Yayınlanmış yüksek lisans tezi) **2009**. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
254. **Buckner, J. C., Mezzacappa, E. ve Beardslee, W. R.** Characteristics of resilient youths living in poverty: The role of self-regulatory processes. *Development and Psychopathology*, **2003**. 15(1), 139-162.
255. **Howard, S. ve Johnson, B.** Resilient and non-resilient behaviour in adolescents. (2000, Kasım). Australian Institute of Criminology. http://aic.gov.au/media_library/publications/tandi_pdf/tandi183.pdf
256. **Gökçen, G.** Madde kullanan ve kullanmayan üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin incelenmesi (Yayınlanmış yüksek lisans tezi) **2015**. Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
257. **Parlak, S.** Yüksek öğrenim kredi yurtlar kurumunda barınan kız öğrencilerin yaşam anlam düzeyleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişki (İstanbul örneği) (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). **2014**. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
258. **Aydın, O. ve İşmen, A. E.** 18-25 yaş grubu erkeklerde çocukluk çağı örselenme yaşantısının incelenmesi. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, **2003**. 18, 7-20
259. **Bostancı, N., Albayrak, B., Bakoğlu, İ. ve Çoban, Ş.** Üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı travmalarının depresif belirtileri üzerine etkisi. *New/Yeni Symposium Journal*, **2006**. 44(4) 189-195.
260. **Şahin Demirkapı, E.** Çocukluk çağı travmalarının duygu düzenleme ve kimlik gelişimine etkisi ve bunların psikopatolojiler ile ilişkisi. **2013**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
261. **McGinn, L. K., Cukor, D. ve Sanderson, W. C.** The relationships between parenting style, cognitive style, and anxiety and depression: Does increased early adversity influence symptom severity through the mediating role of cognitive style? *Cognitive Therapy and Research*, **2005**. 29 (2), 219-242.
262. **Çabuk, O. C.** The roles of childhood trauma, personality characteristics, and interpersonal problems on psychological well-being. **2015**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
263. **Bilim, G.** Çocukluk çağı örselenme yaşantıları: Duygu düzenleme, kişilerarası tarz ve genel psikolojik sağlık açısından bir inceleme. **2012**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
264. **Yiğit, İ.** Çocukluk çağı ruhsal travma yaşantılarının genç yetişkinlik döneminde görülen psikolojik belirtilerle ilişkisi: erken dönem uyum bozucu şemaların aracı rolü. **2013**. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

265. **Bahadır, E.** Sağlıkla ilgili fakültelerde eğitime başlayan öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyleri. **2009**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
266. **Daining, C. ve DePanfilis, D.** Resilience of youth in transition from out-of-home care to adulthood. *Children and Youth Services Review*, **2007**. 29, 1158-78
267. **Aydın, B.** Üniversite öğrencilerinin duygusal zeka ve umut düzeyleri ile psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi. **2010**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
268. **Terzi, Ş.** Üniversite Öğrencilerinde Kendini Toparlama Gücünün İçsel Koruyucu Faktörlerle İlişkisi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, **2008**. 35, 297-306.
269. **Beutel ME, Tibubos AN, Klein EM, Schmutzer G, Reiner I, Kocalevent R-D, Bra'hler, E.** Childhood adversities and distress - The role of resilience in a representative sample. **2017**. PLoS ONE, 12(3): e017 3826. doi: 10.1371/ journal.pone.0173826
270. **Ding, H., Han, J., Zhang, M., Wang, K., Gong, J., & Yang, S.** Moderating and mediating effects of resilience between childhood trauma and depressive symptoms in Chinese children. *Journal of Affective Disorders*, **2017**. 211, 130-135. doi: 10.1016/j.jad.2016.12.056
271. **Sexton, M. B., Hamilton, L., McGinnis, E. W., Rosenblum, K. L., & Muzik, M.** The roles of resilience and childhood trauma history: main and moderating effects on postpartum maternal mental health and functioning. *Journal of Affective Disorders*, **2015**. 174, 562-568. doi:10.1016/j.jad.2014.12.036
272. **Agaibi, C. E., & Wilson, J. P.** Trauma, PTSD, and resilience: A review of the literature. *Trauma, Violence, & Abuse*, 6(3), **2005**. 195-216.
273. **Bonanno, G. A.** Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events?. *American Psychologist*, **2004**. 59(1), 20-28. doi: 10.1037/0003- 066X.59.1.20
274. **Hoge, E. A., Austin, E. D., & Pollack, M. H.** Resilience: research evidence and conceptual considerations for posttraumatic stress disorder. *Depression and Anxiety*, **2007**. 24(2), 139-152.
275. **Cicchetti, D.** Annual research review: resilient functioning in maltreated children—past, present, and future perspectives. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, **2013**. 54(4), 402-422. doi: 10.1111/j.14 69-7610 .20 12. 02608.x
276. **Lansford, J. E., Patrick, S. M., Kristopher, I. S., Dodge, K. A., Bates, J. E. & Pettit, G. S.** Developmental trajectories of externalizing behaviors: Factors underlying resilience in physically abused children. *Development and Psychopathology*, **2006**. 18, 35-55.
277. **Wilcox, D. T., Richards, F. & O'Keeffe, Z.** Resilience and risk factors associated with experiencing childhood sexual abuse, *Child Abuse Review*, **2004**. 13, 338-352.
278. **Larson, S., Chapman, S., Spetz, J., & Brindis, C. D.** Chronic childhood trauma, mental health, academic achievement, and school-based health center mental health services. *Journal of school health*, **2017**. 87(9), 675-686. doi:10.1111/ josh. 12541
279. **Cicchetti, D.** Resilience under conditions of extreme stress: a multilevel perspective. *World Psychiatry*, **2010**. 9(3), 145-154. doi: 10.1002/j.2051-5545.2010.tb00297.x
280. **Bindal, G.** Ergenlerin psikolojik sağlamlığın, çocukluk çağındaki travma ve bağlanma stilleri ile ilişkisinin incelenmesi **2018** (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
281. **Easterbrooks, M.A., Biesecker, G. & Lyons-Ruth, K.** Infancy predictors of emotional availability in middle childhood: The roles of attachment security and maternal depressive symptomatology. *Attachment & Human Development*, **2000**. 2, 170-187.
282. **Gizir, C. A.** Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerinde bir derleme çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, **2007**. 3(28),113-128.

283. **Masten, A. S.** Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, **2001**. 56(3), 227-238.
284. **Tubman, J. G., & Lerner, R. M.** Affective experiences of parents and their children from adolescence to young adulthood: Stability of affective experiences. *Journal of Adolescence*, **1994**. 17(1), 81-98.
285. **Luthar, S. S.** Resilience in development: A synthesis of research across five decades. In D. Cicchetti & D. J. Cohen (Eds.), *Developmental psychopathology: Risk, disorder, and adaptation* (p. 739–795). **2015**. John Wiley & Sons, Inc..
286. Li, Y., Cao, F., Cao, D., & Liu, J.. Nursing students' post-traumatic growth emotional intelligence and psychological resilience. *J Psychiatr Ment Health Nurs*, **2015**. 22(5):326-332. doi: 10.1111/jpm.12192
287. Tudor, K., Sarkar, M., & Spray, C. M. Resilience in physical education: A qualitative exploration of protective factors. *European Physical Education Review*, **2020**. 26(1), 284-302.
288. **Woods-Jaeger, B.A., Cho, B., Sexton, C.C., Slagel, L., & Goggin, K.** Promoting resilience: Breaking the intergenerational cycle of adverse childhood experiences. *Health Educ Behav*, **2018**. 45(5), 772-780. doi: 10.1177 /10901981177 52785

EKLER

T.C. ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ GİRİŞİMSSEL OLMAYAN KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

Toplantı Sayısı	Tarih
105	6 Kasım 2020

KARAR NO 58- Çukurova Üniversitesi Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü Bağımlılık Anabilim Dalı'nda, Doktor Öğretim Üyesi Kadir Çakır yönetiminde, Kerem Özcan tarafından yürütülmesi öngörülen, "Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantısı ile Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki İlişkinin Farklı Demografik Özellikleri Olan Yetişkin Gruplar Üzerinde İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tez projesi araştırma etiği yönünden değerlendirildi. Toplantıya katılan üyelerin oybirliğiyle uygun olduğuna karar verildi.

BAŞKAN	Prof Dr Selim Kadioğlu Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı
ÜYELER	Prof Dr Davut Alptekin Tıbbi Biyoloji Anabilim Dalı
	Prof Dr Dinçer Yıldızdaş Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı
	Prof Dr Gülşah Seydaoğlu Biyostatistik Anabilim Dalı
	Prof Dr Gürhan Sakman Genel Cerrahi Anabilim Dalı
	Prof Dr Murat Gündüz Anesteziyoloji ve Reanimasyon Anabilim Dalı
	Doç Dr Ezgi Özyılmaz Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı
	Av. Zehra Bulut Hukukçu Üye
	Dr Neşe Kayrın Kurum Dışı Üye

Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlık Binası, Balcalı 01330 Adana
Telefon: 0322 338 60 60 dahili 3465, Faks: 0322 338 67 22

Ç.Ü. BAĞIMLILIK VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÖNETİM KURULU KARARLARI

TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI	TOPLANTI TARİHİ
20	2	02.12.2020

02.12.2020 tarihinde saat 12.15'te toplanan Enstitü Yönetim Kurulunca aşağıdaki kararlar oy birliği ile kabul edildi.

KARAR: 1- Adli Bilimler 2019941003 No'lu Yüksek Lisans öğrencisi Kerem ÖZCAN'ın Tez Çalışmasının kabulüne ait 14.10.2020 tarihli ve 14/5 nolu Akademik Kurul Kararının görüşülmesi.

Adli Bilimler 2019941003 No'lu Yüksek Lisans öğrencisi Kerem ÖZCAN'ın "Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantısı ile Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki İlişkinin Farklı Demografik Özellikleri Olan Yetişkin Gruplar Üzerinde İncelenmesi" başlıklı tez önerisine ait Akademik Kurul Kararının kabulüne ve kararın Anabilim Dalı ile Danışmanına bildirilmesine oy birliği ile karar verildi.

e-imzalıdır

Prof. Dr. Mete Korkut GÜLMEN (Enstitü Müdürü)

Başkan

e-imzalıdır

Prof. Dr. Nectmi ÇEKİN (Enstitü Müdür Yrd.)

Üye

e-imzalıdır

Prof. Dr. Ayşe SERİN (Enstitü Müdür Yrd.)

Üye

e-imzalıdır

Prof. Dr. Gonca KARAKUŞ

Üye

e-imzalıdır

Prof. Dr. Fulya CENKSEVEN ÖNDER

Üye

e-imzalıdır

Doç. Dr. Naim Zülal ELEKCİOĞLU

Üye